

પ્રેમભક્તિ-પ્રથમાગા

દારિકાપ્રલય

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ.સ.સાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઇટ-સંકેત

૨૪૭૦૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૭૦૦ કિંમત ૩-૦-૦

પ્રથનામ દ્વા.રિડા.પ્રલય

વર્ગાંક ૪-૧૪

૭૩, પાનેતર	૧૯૪૧
૭૪, હરિદર્શન	૧૯૪૨
૭૫, વેણુવિહાર	૧૯૪૨
૭૬, પ્રજાચક્ષુનાં પ્રજાચિન્દુ	૧૯૪૩
૭૭, જગત્પ્રેરણા	૧૯૪૩
૭૮, દ્વારિકાપ્રલય	૧૯૪૪

હવે પછી છપાશે

શ્રી હર્ષદેવ	અજ્ઞતા
સાગરમન્થન	ધર્મમન્થન, ભાગ ૧ લો
મહાકાવ્ય અભિનન્દનોત્સવ	ધર્મમન્થન ભાગ ૨ જો
રાસ, ભાગ ૪ થો	ગીતમંજરી, ભાગ ૨ જો
મહેરામણનાં મોતી, ખીજી સેર	કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૪ થો
વિચારણા, ભાગ ૧ લો	નવાં ઉપનિષદો
વિચારણા, ભાગ ૨ જો	હરિસંહિતાના મંડળો
ચન્દ્ર અને ચન્દ્રિકા	અમરવેલ

૪૯, આપણાં સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૨ જે	૧૯૩૫
૫૦. ગોપિકા	૧૯૩૫
૫૧. કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૩ જે	૧૯૩૫
૫૨, ગુરુદક્ષિણા	૧૯૩૫
૫૩, પુણ્યકન્થા	૧૯૩૭
૫૪, સ્નાતિકાપર્વની શિક્ષાવર્ણી	૧૯૩૭
૫૫, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૩ જે	૧૯૩૭
૫૬, મણિમહોત્સવના સાહિત્યભોજ, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૭
૫૭, મણિમહોત્સવના સાહિત્યભોજ, ભાગ ૨ જે	૧૯૩૭
૫૮, સારથી	૧૯૩૮
૫૯, લોલીંગરાજ	૧૯૩૯
૬૦, મુંબઈમાંનો મહોત્સવ	૧૯૩૯
૬૧, કુરુક્ષેત્ર, અષ્ટમ કાંડ, માયાવી સન્ધ્યા	૧૯૩૯
૬૨, મહેરામણનાં મોતી	૧૯૩૯
૬૩, કુરુક્ષેત્ર, તૃતીય કાંડ, નિર્ધાર	૧૯૪૦
૬૪, કુરુક્ષેત્ર, સપ્તમ કાંડ, ચક્રવ્યૂહ	૧૯૪૦
૬૫, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૨ જે, ઉત્તરાર્ધ	૧૯૪૦
૬૬, કર્ણાવતી	૧૯૪૦
૬૭, મોહાગણ	૧૯૪૦
૬૮, કુરુક્ષેત્ર, ષઠ્ઠો કાંડ, આયુધ્યનાં દાન	૧૯૪૦
૬૯, કુરુક્ષેત્ર, નવમો કાંડ, સહોદરનાં બાણ	૧૯૪૦
૭૦, કુરુક્ષેત્ર, સમન્તપંચક અને મહાપ્રસ્થાન	૧૯૪૦
૭૧, કુરુક્ષેત્ર, અર્પણ અને પ્રસ્તાવના	૧૯૪૦
૭૨, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૩ જે	૧૯૪૧

૨૩, સંસારમન્થન (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૪, વિશ્વગીતા (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૫, ઇન્દુકુમાર, અંક ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૬, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૭, ગીતમંજરી	૧૯૨૮
૨૮, જહાંગીર-વૃરજહાંત (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૯, કુરુક્ષેત્ર, ચતુર્થ કાંડ, યોધપર્વણી	૧૯૨૮
૩૦, કુરુક્ષેત્ર, પંચમ કાંડ, પ્રતિજ્ઞાકન્ધ	૧૯૨૮
૩૧, કુરુક્ષેત્ર, એકાદશ કાંડ, શરણ્યા	૧૯૨૯
૩૨, કુરુક્ષેત્ર, દ્વિતીય કાંડ, હસ્તિનાપુરના નિર્ધોષ	૧૯૩૦
૩૩, શાહાનશાહ અકબરશાહ	૧૯૩૦
૩૪, પાંખડીઓ	૯૩૦
૩૫, કુરુક્ષેત્ર, દશમ કાંડ, કાળનો 'ઉ'ટો	૯૩૦
૩૬, સંબોધન	૧૯૩૦
૩૭, દામ્પત્યસ્તોત્રો	૧૯૩૧
૩૮, શિક્ષાપત્રી, સમશ્લોકી	૧૯૩૧
૩૯, બાળકાવ્યો	૧૯૩૧
૪૦, ઉપનિષતપંચક	૧૯૩૧
૪૧, સંઘમિત્રા	૧૯૩૧
૪૨, પ્રસ્તાવમાળા	૧૯૩૨
૪૩, ઇન્દુકુમાર, અંક ૩ જો	૧૯૩૨
૪૪, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૩
૪૫, ઓજ અને અગર	૧૯૩૩
૪૬, જગત્કાદમ્બરીઓમાં સરસ્વતીચન્દ્ર	૧૯૩૩
૪૭, આપણાં સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૪
૪૮, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૨ જો, પૂર્વાર્ધ	૧૯૩૪

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાળા

પ્રથમાવૃત્તિની સાલ

૧, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩
૨, રાજસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટિ (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩, વસન્તોત્સવ (ચોથી આવૃત્તિ)	૧૯૦૫
૪, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૮
૫, ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૦૯
૬, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો (૭ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૭, ભગવદ્ગીતા, સમશ્લોકી (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૮, જયા-જયન્ત (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૪
૯, મેઘદૂત, સમશ્લોકી (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૭
૧૦, ઉષા (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૮
૧૧, ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૨, રાજર્ષિ ભરત (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૩, પ્રેમકુંજ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૪, પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલિ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૪
૧૫, સાહિત્યમંથન	૧૯૨૪
૧૬, ગૈણ્ણવી પોડશ ગ્રન્થો, સમશ્લોકી (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૫
૧૭, અમર પન્થનો યાત્રાળુ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૫
૧૮, શકુન્તલાનું સંભારણું (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૬
૧૯, કુરુક્ષેત્ર, પ્રથમ કાંડ, યુગપલટો	૧૯૨૬
૨૦, કુરુક્ષેત્ર, દ્વાદશ કાંડ, મહાસુદર્શન (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૧, ઉદ્ધવોદન, (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૨, અર્ધશતાબ્દીના અનુભવબોલ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાળા

જેઠ
દ્વારિકાપ્રલય

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

ઇ. સ. ૧૯૪૪

વિ. સં. ૨૦૦૭

કાવ્યું પૂઠું: કીમત અઢી રૂપીઆ

પાકું પૂઠું: કીમત ત્રણ રૂપીઆ

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ

પ્રકાશક: ન્હાનાશાલ દલપતરામ કવિ,
એલિસ બીજ, અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૧ લી

૧૯૪૪

પ્રત ૧૦૦૦

૨૪૭૦૦

૧૯૨૭ ની સાલ પછી પ્રેમભક્તિ-અન્યમાળાના પ્રત્યેક
અન્યની પ્રત્યેક નકલ ઉપર કર્તાની દ્રુટ સહી હોય છે.

મુદ્રક અને મુદ્રણસ્થાન

ભાવલ પીતાંબર ઠક્કર, ઉપા પ્રીન્ટરી, દેવકરણ મેન્શન,
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, બુધ્ધ, નં. ૨.

હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર;
 હો ! વાંસળી વાય, શંખ પૂરે ધનધોર :
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

સાગરલહેર સમો લહેરે લહેરખડો,
 સાગર ! સમ ગંભીર;
 રત્નાકર સમો રત્નો ઉછાળતો,
 રસિયો અને રણધીર:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

વૈભવ માણે તહોય જગનો જોગન્દર,
 ઋષિવરનો ભક્ત ને અધીશ;
 રાજા નહિ એ, દારિકાનો ધુરન્ધર,
 સાગરતીરનો પૃથ્વીશ :
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર!

આનન્દજ્યોત એનાં મુખકુંડને આંખડી,
 આનન્દ આંગનો પમરાટ;
 પીયૂષપગલી એહ પાડે પરાગવતી,
 પીયૂષપાણી એ વિરાટ:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર;
 હો ! વાંસળી વાય, શંખ પૂરે ધનધોર:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

પ્રસ્તાવના

વૃન્દાવનના કે કુરુક્ષેત્રના શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રથી નિરાળું

આમાં છે શ્રી કૃષ્ણદેવનું ત્રીજું સ્વરૂપ.

૨, ૧૯૧૭ નો હુનાળો અમે ચોરવાડમાં ગાળ્યો હતો; ચોરવાડને સંજીવની છાંટનાર સાધુપુરુષ પઢિયારજીને ત્યાં. પ્રભાસક્ષેત્ર ત્યાંથી એક સ્ટેશનવા છેટે છે. પ્રભાસનો, વેરાવળનો, ચોરવાડનો, સુદામાપુરીનો, દ્વારિકાનો સાગર તો એનો એ જ-ભારતના પશ્ચિમસીમાન્તનો. અમે પ્રભાસ ગયાં; અને ત્યાં વેરાયેલી પડેલી કૃષ્ણજીવનની ઇતિરાસપગલીઓ દીઠી. કાળસાગરની દીવાદાંડી સમા સાગરસ્વામી સોમનાથનાં ખંડેર; જાદવાસ્થળીના બણકારા બણતો ત્યાંનો સાગરકિનારો; માછીમાર જરા એ બાણ માથું હતું એ એરકાતટના જળવાસી મહાદેવ; જેની પાળે એ બાણે કૃષ્ણદેવની ત્રિચક્રાવલિ વીધી હતી એ બાણકા સરોવર; દેહોત્સર્ગનો એ ઘાટ, હિરણ્ણની એ હરિયાળી, ત્રિવેણીનાં એ સાગરઠલવાતાં નીર; આજે એ સચેતન જેવા એમના ચેતનબોલ સાંભળ્યા. કૃષ્ણજીવનના અન્તિમ સર્ગની અમૃતાક્ષરી પૃથ્વીનાં પાનાંઓ ઉપર વિધાત્રીની વિશ્વ-લિપિમાં ત્યાં લખેલી છે તે વાંચી. તાપને સાગર શીતળ કરતો હતો.

૩, તે પછી ચૌદેક વર્ષે અમારી સદ્ગત પુત્રીનો શોક તીર્થમાં ઉતારવાને કૃષ્ણજન્માષ્ટમી ઉપર અમે સિદ્ધપુર ગયાં હતાં. શ્રી રમણલાલ જસન્તલાલ દેસાઈ ત્યારે સિદ્ધપુરમાં વહીવટદાર હતા અને એમણે અમારી મનોગમ સ્વાગતવ્યવસ્થા કીધી હતી. ધણે વર્ષે વળી મ્હેં સિદ્ધપુર જોયું. સરસ્વતીનાં આઠાં નીરનો વેગવન્તો પ્રવાહ; બિન્દુ જેવડા બિન્દુ સરોવરની ભારતમહત્તા; ઇતિહાસના

અવશેષ સમાં ઉભેલાં રૂદ્રમહાલયનાં કલામૂર્તિ તોરણો: ફરી વાર નિરખ્યાં. શીળસાતમ સિદ્ધપુરમાં કીધી હતી. કૃષ્ણજન્મભાષ્ટમીએ સિદ્ધપુરથી ત્રણેક ગાઉ વટેશ્વરની યાત્રાએ ગયાં, એ તીર્થમાં સરસ્વતીસ્નાન કીધું, અને ગુર્જરેશ્વરોના સંન્યસ્તસોહામણા એ તટનાં તેજને કાંધક કહેતાં સાંભળ્યાં- સ્થાંજે સિદ્ધપુરની તીર્થજનતા સમક્ષ કૃષ્ણજીવનનું જાહેર પ્રવચન કર્યું. એ ભગવદ્વ્યાખ્યાનના ઉપોદ્ધાતમાં-લંડનને ઓક્ષર્ડ છે એવી-સિદ્ધપુરને અણહિલપુર પાટણની શારદાપીઠ કહ્યું હતું; અન્તમાં યદુસંહાર દેહોત્સર્ગ દ્વારિકાપ્રસય કૃષ્ણનિર્ધારના પ્રભાસદ્વારિકાના ભવભીષણ કથાપ્રસંગો મિતાક્ષરાએ વર્ણવ્યા હતા. રાત્રે શ્રી. રમણલાલે કહ્યું: ‘ન્હાનાભાષા’ આજનું વ્યાખ્યાન કરુણાનીતરતું ને રૂદ્રસંહારતું હતું. પ્રજલીલા ને કુરુક્ષેત્રધોષણા-એ બન્નેયથી નિરાળું આ તો છે અલ્પજ્ઞણીતું કૃષ્ણસ્વરૂપ. લખો ને છપાવો નહિ એ?’ કૃષ્ણજીવનના આદિકાંડમાંતો ઉદ્ધવસન્દેશ ૧૯૦૧ માં અમદાવાદની પ્રાર્થના સમાજને સંભળાવ્યો હતો; મધ્યકાંડ-માંથી કુરુક્ષેત્રનું મહાકાવ્ય ત્હારે લખાતું હતું; અન્તિમકાંડની અમૃતાક્ષરી પ્રભાસક્ષેત્રમાં સ્વયંજ્યુષ: વાંચી હતી. મસ્તકધ્વંષવાતા એ છેલ્લા મહાપ્રસંગો સિદ્ધપુરમાં પાછા સતેજ થયા. સ્વજનઅવસાનની શોકવાદણી, ગુર્જરેશ્વરોના રાજસંન્યાસના ગાજતા ઇતિહાસમન્ત્રો, સિદ્ધપુર તીર્થમાંની ઋષ્ટાંત-કરુણાન્તક ભવ્યતાના-પ્રભાસ સમા-કાળભણકાર, દેવસ્થળીના સરસ્વતીતટના અગમ્ય દેવબોલ: એ સૌમાંથી પ્રગટેલું એ તીર્થવ્યાખ્યાન તે આ કાવ્યના આદ્યાક્ષરો. એ વ્યાખ્યાન તો ત્હારે કે પછી નથી લખાયું; પણ આટલે વર્ષે હરિવરે આ કાવ્ય લખાવ્યું છે.

૪, ૧૯૩૫ ના ડિસેમ્બરમાં હૃદયનિર્ણયતાના રોગે શરીરમાં ઘર કીધા પછી હવાફેરને ને હવાફેરને માટે ત્રણ વાર અમે ચિ. અનુભાષને ત્હાં મુંબઈ જઈ આવ્યાં; ‘૩૭ ના ઓગસ્ટમાં ત્રણ માસ; ‘૩૮ ના ડિસેમ્બરમાં છ માસ; ને ‘૪૦ ના સપ્ટેમ્બરમાં આઠેક માસ. પ્રથમ વારકા

ચોપાટીપૂલ પાસે રહ્યાં હતાં; બીજી બે વાર જુહૂના સાગરકાંઠે રહ્યાં હતાં. દાકતરો, સન્મિત્રો, કુટુંબીજનોની, અને મુખ્યત્વે અનુભાષની ને મણિબાની સારવારથી ત્રણેય વેળા માંદો ગયો ને સાજો થઈને આવ્યો છું. સૌએ નિજનિજના ધર્મ પાળ્યા છે; પણ ધર્મ પાળે તે ધર્મિષ્ઠ. ત્રણેય વાર આવતી વેળાએ મ્હારી સાહિત્યોપાસનાની ઝોળી ભરીને હું લાવ્યો છું. '૩૭ માં લઘુ આવ્યો હતો મુંબઈમાંના મણિમહોત્સવની વ્યાખ્યાનમાળા. '૩૯ માં જગદિતીરે મહેરામણનાં મોતી વીણ્યાં, દલપત-ચરિત્રની પૂર્ણાકૃતિ ઉજવી, કુરુક્ષેત્ર મહાકાવ્યના ત્રણ કાંડોની ધોષણા સાગરધોષણામાંથી નિતારી. આરતેર વર્ષે—'૩૯ ના એપ્રિલમેમાં—મહાકાવ્યનો જેમ જેમ છેડો દેખાતો ગયો તેમ તેમ મનમાં પ્રશ્ન ધોળાવા માંડ્યો કે 'પછી શું?';—'હવે પછી શું?' જુહૂના મહાસાગરે ગંભીર ભાવે જાણે-ઉત્તર આપ્યો કે 'આ પછી દ્વારિકાપ્રત્યય.' શ્રીમદ્ ભાગવત મંગાવ્યું ને વાંચ્યું—વિચાર્યું. દાયકા—એ દાયકા પૂર્વેનાં સિદ્ધપુર—પ્રભાસનાં તીર્થરમરણો જાગ્યાં અને તેજસ્વી થયાં.

પ, આ વખતે અમે જુહૂકાંઠે આવ્યાં સં. ૧૯૯૬ ની ભાદરવી પૂર્ણિમાએ. પછી પખવાડિયા—એ પખવાડિયાંકને આંતરે આંતરે પાછોતરા વરસાદની ત્રણ ભારે વાદળઝડીઓ પડી ગઈ. પ્રથમના બેએક માસમાં મન્દરાડ ઓર વધ્યો; પચ્ચીશેક શેર હાડમાંસ ગળી ગયાં; દિવાળી ને એસતું વર્ષ સૌની ભારે ચિન્તામાં વીત્યાં. આરોગ્ય શોધવા જતાં અનારોગ્ય સાંપડ્યું. એ અનારોગ્યની તિથિઓમાં કાલિદાસજયન્તિ ઉજવાઈ ને મહાકાવ્યના અભિનન્દનોત્સવો ઉજવાયા. એમ કરતાં કરતાં શિયાળો તરી ઉતર્યાં ને વસન્ત બેઠી. વિશ્વમાં હૈયામાં ને દેહમાં વસન્તની ઉષ્મા આવી. શરીર-સ્વાસ્થ્યે સુધરતું ચાલ્યું; અને વસન્તપંચમીથી કવિતાના પણ ફૂવારા ફૂટ્યા. એ કાવ્યપ્રેરણાનાં પાણી ઝીલ્યાંસંભર્યાં એમાંનું એક સરોવર તે આ દ્વારિકાપ્રત્યય.

૬, દ્વારિકાપ્રલયની કથા શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશમા સ્કન્ધમાંના પહેલા અને ત્રીસમા અધ્યાયોમાં છે. આમાંના કથાભાગનું ખીજ ત્હાંથી વીણેલું છે. આ વેળા જુહકાંડે અન્યો વાંચ્યા ત્હેમાં Light of Asia નું કાવ્ય ભાગતું તેથી ન્હાનું લાગ્યું; ભાગવત અને મહાભારત ભાગતાં તેથી મહામ્હોટાં લાગ્યાં. રત્નાકર સાગર સમાં ભારત ને ભાગવત કાવ્યરત્નાકરો છે.

૭, ભાષા શ્રી વિશ્વનાથ ભટ્ટ તથા ભાષા શ્રી ધ્રુમકેતુ કહે છે કે જેવું શીલ, ત્હેવું સાહિત્ય; મ્હારો તો ગુર્જર મહાપ્રબળનો દેશગાજનનો પ્રાચીન ખોલ છે કે ‘કૃવામાં હોય, તે હવાડામાં આવે.’ નિલ્લનિત્યે સાગરદર્શન કરતાં અને અવિરતપણે સાગરશબ્દ સાંભળતાં સાંભળતાં સાગરકાંડે સાગરપ્રેરણા ઝીલાય ને સાગરસ્વપ્નાં સેવાય એ સહજ ને સ્વાભાવિક છે. સાગર તો સાગરનાં જ રત્નો આપે ને? ઝીલે ત્હેમને—સૌસૌના સ્વભાવત :—જુહનો સાગરકાંડો અદળક આપે છે.

૮, માનવીજીવન એટલે પ્રારબ્ધ ને પુરુષાર્થનું સનાતન કુરક્ષેત્ર. ત્હેમાં ચે મધ્ય આયુષ્યતિથિઓમાં પ્રારબ્ધને—નિર્માણને—સંલેગયોગોને પુરુષાર્થ વેળા વેળાએ જીતે છે. પણ આયુષ્યગંગાનાં મૂળે અને અન્તે—માનવીના જન્મઅવસરે ને મૃત્યુઅવસરે તો નિર્માણ જ ચક્રવર્તી ઉભે છે. કાટી-કાટીમાં કાક જ ભીષ્મ હોય તે મહાકાળને કહે કે આજ નહિ. ઉત્તરાયન થયે આવજો. અન્યથા સકળ જગત્પ્રવાહ કાળપ્રવાહમાં જ વહી રહ્યો છે. જન્મમૃત્યુઅવસરે પુરુષાર્થ પાંગળો છે. ઋષિશાપ તો નિમિત્ત છે; યદુસંહાર દેહોત્સર્ગ દ્વારિકાપ્રલયનાં કારણોનું મહાકારણ તો છે શ્રી કૃષ્ણદેવનો ધોર—ધોર નિર્ધાર કે છાપન કાટી જાદવો છે ત્હાં સ્વધી ભૂમિભાર પૂરો ઉતારાયો નથી, અવતારહેતુ સમગ્ર સિધ્ધ થયો નથી. પોતે જ પાળ્યા, પોષ્યા, પ્રદુલ્લાવ્યા, ત્હેમના મહાસંહારનો પોતાનો જ એ ધોર નિર્ધાર, ઇતિહાસજગતમાં કે કાવ્યજગતમાં, ખીજો જડવો દુર્લભ

છે. 'સ્રષ્ટા એ જ સંહારસ્રષ્ટા' એ તો એક બ્રહ્માંડનો સરજનહારો ને સંકેલનહારો બ્રહ્માંડનાથ. શ્રીમદ્ ભાગવત બાપે છે કે

ભૂમારરાજપૃતનાયદુર્ભિર્નિરસ્ય
ગુપ્તૈઃ સ્વબાહુભિરચિન્તયદ્વપ્રમેયઃ
મન્યેઽવનેર્નનુગતોઽપ્યગતં હિ મારં
યથાદવં કુલમહોદયવિષદ્યમાસ્તે.

નૈવાન્યતઃ પરિભવોઽસ્ય ભવેત્ કથંચિત્
મત્સંશ્રયસ્ય વિભવોન્નહનસ્ય નિત્યં;
અંતઃકલિં યદુકુલસ્ય વિધાય વેણુ-
સ્તંબસ્ય વહ્નિમિવ શાંતિમુપૈમિ ધામ.

એવં વ્યવસિતો, રાજન્ ! સત્યસંકલ્પઈશ્વરઃ
શાપવ્યાજેન વિપ્રાણાં સજઙ્ઘે સ્વકુલં વિભુઃ

ભાગવત, સ્કં. ૧૧, અ. ૧, શ્લો, ૩, ૪, ૫.

એ શ્લોકત્રયીમાં છે કૃષ્ણદેવની રુદ્રરસઝરતી ઇતિહાસમહત્તા, અવધૂત સમી સ્વધર્મપાલનની અધારતા, મહાનુભાવની 'સત્યસંકલ્પતા.' કૃષ્ણ-
જીવનના અંતિમ સર્ગનો એ છે વિશ્વગાજનો મન્ત્રોચ્ચાર.

હ, નિજ ષોડશગ્રન્થોમાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી આદેશ ઉચ્ચારી
ગયા છે કે

કૃષ્ણસેવાં સદા કુર્યાત્, માનસી સા પરા મતા.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના એ મહાવાક્યમાં મહારી વતી શ્લોકાર્થ ઉમેરીને વિરમું છું કે

કાવ્યરસૈ રસેશસ્ય સેવાં મન્યે પરાત્પરામ્.

શંકરજ્યન્તિ, સં. ૧૯૯૭

નહાનાલાલ દલપતરામ ડિવિ

દ્રારિકાપ્રલય

ખંડ પહેલો, નિર્માણ

અનુક્રમણિકા

સાગરિયો શિરમોર	પાનું ૨૯
પ્રસ્તાવના	૧૦
ખંડ પહેલો, નિર્માણ	૧૫
ખંડ બીજો, યદુસંહાર	૪૩
ખંડ ત્રીજો, દેહોત્સર્ગ	૭૫
ખંડ ચોથો, દ્રારિકાપ્રલય	૧૦૯
ગીતાવલિ	૧૪૧

૧ હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ.

આભ ફાટ્યો

ને મંહીથી થયો ઉલ્કાપાતઃ

૪ જાણે કાળના ઝર્યા અગ્નિઓ.

એ અગ્નિતણુખા હતા

દેવદેવીઓનાં નયનકિરણો;

ને વિરહાનળના તણુખા સમા

વિદાય દેતા હતા એક દેવવિમાનને.

દિશાઓ દીપાવતું, આકાશ અજવાળતું,

૧૦ વિમાનમાંથી વહતું હતું ગીત.

હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ

મન્દાકિનીનાં મહાજળ ઉછળે

—વિશ્વછલકતી છોળઃ

૧૪ હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ.

ખીજની ચન્દ્રલેખા જેવડું

હતું એ દેવવિમાનઃ

જાણે અમાવાસ્યા આયમી

અને અમૃતની પ્રગટી પાંખડી.

પદ્મમાંથી પરાગ પ્રસ્ફુરે એવી

૨૦ મંહીથી પ્રસ્ફુરતી'તી ગીતમાધુરી.

કાન માંડીને અક્ષાંડ સાંભળતું'તું

૨૨ દેવર્ષિ'તું એ અક્ષગીત.

કાળનાં જળથી આઘાંડસાગર

ભરિયો લોલવિલોહ;

- નર ને નારાયણ નીર ઉછાળે,
 ઝીલે ભગોળખગોળ :
 ૨૭ હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ.
 પાછળ દેવાયાં આલનાં કાર
 ને પડયા અગમ્યના પડદાઓ.
 ૩૦ અગમનિગમનાં ગીત ગાતું વિમાન
 ઉતરતું અમૃતલોકમાંથી મૃત્યુલોકમાં.
 આહ્વાંડની સુરાવલિ ઝીણુંઝીણું ગાળે
 એ વે ગાજ તો'તો તંબૂર :
 મીઠડો, મનોહારી, અર્થમંજીર.
 દેવર્ષિ ડોલાવતા'તા દિશાઓને.
 ૩૬ સ્વર્ગગંગા થંભી ધડીક ગર્જતી.

- સૂર્ય ને શશિચર આરતી કરતા
 બોલે ગહનતાના બોલ;
 અસ્તોદયની આ વિશ્વલીલામાં
 ૪૦ હરિવર એક અડોલ:
 ૪૧ હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ.

દેવોના નિર્માણ સમું
 ખરતું હટું દેવવિમાન:
 જ્યોત્ષ્ણ ખરતો તારો ખરો.
 મંહી હતા દેવર્ષિ નારદ.
 ચન્દ્રમંડળ સમા વદનમંડળેથી
 નિર્જરતી'તી ગીતચન્દ્રિકા.
 મુગટની કલગી સમું એકશિખ
 માથે વિરાજતું જટામંડળ:

૫૦. જાણે બ્રહ્મરન્ધ્રની બ્રહ્મજ્યોત.
દેવદેવાંગનાઓનો સન્દેશો લેખને
૫૨. દેવર્ષિ જતા'તા પૃથ્વીયાત્રાએ.
અન્તરિક્ષનાં શર હતાં
અબરખનાં થર સરિખડાં—અપરંપાર :
જાણે પરબ્રહ્મનાં પગથિયાં.
આશાના પટ સમેો હતો આકાશપાટ.
માનવીના માનસદેશ સમેો,
સન્તોના સમાધિપ્રાન્ત સરિખડો,
ચેતનની ચિનગારીઓ વેરેલો,
૬૦. સૂક્ષ્માવ સૂક્ષ્મતરં હતો આકાશલોક.
એ હતો દેવોનો ભાગ્યદેશ.
ત્યાં પથરાતા'તા દેવોના દેવભાવ.
એ ભાવદ્રવ્યનું બાહુ ભરીને
દેવર્ષિ ઉતર્યા તેજલોકમાં.
ત્યાં ઝળકતી'તી વીજળીઓ
ને તપતા'તા ભાસ્કરો.
ચન્દ્રમાઓ ઝરતા'તા ચન્દ્રિકાનાં ઝરણાં.
એ હતો દેવોનો નયનદેશ;
ને ગૃથાયેલાં કિરણપદ્મવવન્તી ત્યાં
૭૦. વિસ્તરતી'તી ગાદ તેજઅટવીઓ.
પૃથ્વીના પગથાર હતા
હજી અન્ધારપછેડો ઓઢેલા.
કિરણજૂથ સમું દેવવિમાન
તરી ઉતર્યું એ તેજજલધિને
ને આવ્યું વાયુઓકને આરે.

- ભવની ભમરીઓ સમા
 ધૂમરીએ ધૂમતા'તા ત્હાં વ'ટાળ.
 વિરાટની પાંખો સમા
 ઝંઝાનિલો ઝૂમતા ને ઝૂમતા.
 ૮૦ મેદિની ફૂદડી ફરતી હોય
 એવી ઉડતી'તી પાલવકોર:
 જાણે કામનાના વાયા મહાવેગ વાયુ.
 ત્હાં પથરાતી પડેલી હતી
 વિશ્વવિરાટની પલવટકરચલીઓ:
 ૮૫ જાણે ગિરિગહ્વરોની પરંપરા.
 દ્વરથી દીડી દેવર્ષિએ
 સરોવરપાળે કા દેવદૂહરી;
 કેશકલાપ નીચે લલાટગીલડી સમી
 ને સુવર્ણતેજમાં ન્હાતીનમતી.
 ૯૦ આનન્ધા, ને ઉતર્યા મેઘમાળાઓમાં.
 એ હતાં અવનીનાં અમ્બરો;
 કુંકુમવર્ણી, કેસરવર્ણી, નીલોત્પલવર્ણી.
 પૃથ્વી આવતી'તી દેવર્ષિને સત્કારવાને.
 કોકની સોનલ કોરને સ્પર્શી,
 કોકની રૂપલા જાળીઓને બેદી,
 કોકની પંકજપાંખડીને વીંધી,
 દેવર્ષિએ ઝાળ'એ મેઘલોક.
 દેવર્ષિની પૂર્વપાંખે હતી ખરિતી
 ને પશ્ચિમપાંખે હતો સાગર.
 ૧૦૦ ત્હાં, આભને પૂર્વઆરે,
 સ્વર્ગસ્તસમયે દીડો સ્વર્ગોદ્દય:

- ક્ષિતિજની પૃથ્વીપાળે વિરાજેલો
ને સહસ્ર કિરણાવલિઓ ઉછાળતો.
૧૦૪ એ હતી કૃષ્ણદેવની સુવર્ણદ્વારિકા.
અને સ્થામી પશ્ચિમપાંખે
દીઠો સહસ્રાક્ષ સૂર્યાસ્ત;
પ્રચંડ, પ્રાજ્ઞજ્વળ, સાગરસળગાવતો,
પ્રારબ્ધની ચિતા સમોવડો.
દ્વારિકાની પાછળ ઉગતો'તો અમૃતનિધિ:
પૂર્વની પૃથ્વીમાંથી જાણે પ્રગટતો.
૧૧૦ પૂર્વપશ્ચિમ ચન્દ્રસૂર્યનાં જાળડાંઓમાં
દેવર્ષિએ દીઠો ત્યાં પૃથ્વીલોકને
૧૧૨ કાળનાં પલ્લાંઓમાં તોળાતો.
દેવવિમાન 'ઉત્થુ' ત્યારે
પૃથ્વીવાસીઓએ જોયું કે
તારે ખરો ને પડ્યો સાગરમાં.
૧૧૬ કોક બોલ્યું 'પૃથ્વી ફાટશે.'
એ હતો કાળનો મહાસાગર;
૧૧૮ ને તીરે વસતા'તા કૃષ્ણદેવ.
મેઘલી હતી એ પૂર્ણિમા;
૧૨૦ ને ક્ષિતિજમંડળની ઝૂલઝાલરો જેવી
ચોમેર વિરાજતી'તી મેઘપર્વતમાળ:
જગતના જાણે કિલ્લાકોટ,
પૃથ્વીની જાણે માંડેલી પાળો.
ગગનઝરખે બેઠો'તો ચન્દ્રમા:
જાણે ગિરિશિખરનો મન્દિરકળશ.
સન્મુખ ગાજતો'તો મહાસાગર

- ઘેરે અને ગેળને શબ્દે.
 આભ હતું ઉજળું અને અગમ્યવર્ણ.
 ન્હાનકડી દીસતી'તી ત્હાં દુનિયાં
 ને મહોદ્ધિના અંખાતા'તા કિનારા.
 ૧૩૦ કઠિ હતી સુવર્ણની રાજહવેલીઓ.
 ૧૩૧ એ હતી કૃષ્ણદેવની દ્વારિકા :
 સ્વર્ણતેજની શિખરમાળ સમોવડી;
 રત્નાકરનાં રત્નોર્થી રત્નમંડિત;
 સત્—અસતનો મહાસમન્વય.
 ઋષિવરો મહેમાનીએ આવતા,
 પરાક્રમીએ પ્રેરણા પીવા આવતા,
 ધનપતિઓ ધન શોધવા આવતા ત્હાં.
 મહેમાનીએ જાણે મેઘ,
 ૧૪૦ ઉદારતાએ જાણે આભ,
 સત્કારસોહાગે જાણે વસુન્ધરા:
 એવી હતી એ કૃષ્ણનગરી.
 કોક કહેતું એને જગત્પ્રેરકો—
 ધરતી ત્હાં ઢળી જતી જલધિમાં.
 કને ગોમતી જળ ઉછાળતી
 ને રચતી'તી જળમન્દિરો.
 સાગર સોહામણો થતો દ્વારિકાથી.
 અન્તરિક્ષ હતું ચેતનવન્તું,
 સાગરકઠિા હતો સજીવન.
 ૧૫૦ ધેનુઓ હતી કામદુધાઓ;
 હાથીઓ વિચરતા વડલા જેવા;
 ઘોડીલા ઉછળતા જાણે જલધિતરંગો.

- રાજમર્ગોમાં રથધ્વજો વહતા
તે જાણે પૃથ્વીપરવરતાં દેવવિમાનો.
ત્યાં ઉડતા'તા આયુધ્યના કૂવારાઓ,
ત્યાં પ્રપ્લવતી'તી સૌન્દર્યની વેલીઓ.
કૃષ્ણદેવનાં નયનામૃત ઢળતાં
ત્યાં ઉગતા આનન્દના છોડ.
લોકમન્દિરો હતા મ્હોરેલા કૂલક્યારાઓ
૧૬૦ ને મંહીથી ફેરમા'તા સંસારસુગન્ધો;
ખાટા, વરા, મીઠા, મનમોહન.
દેવમન્દિરોના દેવધ્વજો કે ગણતાં ભૂલે,
એટએટલાં હતાં મન્દિરધ્વજનાં' મહાવનો.
આધેડોએ મોહાવ્યાં'તાં કુરુક્ષેત્રને;
એટલે નગરમાર્ગના સ્ફટિકપાટને
મોહવતા'તા જ્યેષ્ઠનજ્યોતિઓ.
દ્રારિકા હતી ત્યારે યૌવનનગરી.
એ પરાક્રમપુરુષો હતા
કારમા કુરુક્ષેત્રીઓના કારમા વીરપુત્રો;
૧૭ ને રૂપસુન્દરીઓ હતી ત્યાંની
જાણે અલકાની અલખેલીઓ.
જ્યેષ્ઠનજળથી છલકાતી હતી કૃષ્ણદ્રારિકા:
જાણે કૈલાસશિખરેથી ઉતારીને
સાગરતીરે સ્થાપી પેલી અલકાવતી.
૧૭૫ કૃષ્ણદેવ ત્યાં રહેતા માયાના મંડપોમાં.
સૂર્ય ફરતી ધ્રુમે છે સૂર્યજ્વાળા
એવું' ધ્રુમતું' સુદર્શન ચક્ર;
પ્રાજ્ઞજ્વળ અને પ્રારબ્ધચક્ર સમું:

- જાણે વીજળીઓનાં વમળો પલપટ્યાં.
 ૧૮૦ દેવર્ષિના દેવવિમાનને નમીપ્રણમી
 ૧૮૧ રાજમાર્ગ આપ્યો સહસ્રપાંખડી સુદર્શને,
 તરંગોની
 પરંપરા નિહાળતી,
 સાગરની પાર જોવાને મથતી,
 એકલી, અલગેલી, અગમ્યના વાધા સળેલી,
 આલના ચન્દરવા નીચે ઉભેલી યદુપુરી
 સાગરપુત્રી સમી ગાતી'તી ગીત.
 અગમ્યભેદુઓ એ સાંભળતા
 ને અજ્ઞાનન્દે આનન્દતા.
 ૧૮૫ પૃથ્વી પ્રપ્રુદ્ધતી એ ગીતશબ્દે.
 ૧૮૭ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 સાગરઝાંઝર પદે સોહામણાં રે,
 માથે તેજના કિરીટ હો !
 સ્વયંસોમ અજવાળે આંગણાં,
 મૂળ ત્રિઙ્ગળ માંહિ મીટ હો !
 ૧૮૫ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 એક પાંખે પૃથ્વીના પલવટો રે,
 નિધિનીર ખીજ પાંખ હો !
 રત્નાકરનાં મહારત્નનાં
 મહારે ખીચી લાખ-લાખ હો !
 ૨૦૦ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 હરિના હો તે હરિજન આવજો રે,
 ઉછળે દિલના દરિયાવ હો !

મોરલી વગાડી, શંખ પૂરિયા,
હરિ ભરે હૈયાભાવ હો !
હું તો હરિની દેવહંસલી.

૨૦૬ હાં રે, હાં રે, હું તો હરિની દેવહંસલી.

નક્ષત્રમંડળ ઉડતું આવે
એવું ઉડતું આચ્યું દેવવિમાન:

૨૦૯ જાણે! દેવત્વની જ્યોત.

૨૧૦ સાગરતીરે શિખર હતું,
ને શિખરશિખરે હતું મહાવન.
વનમાં હતી હરિવરની વૃન્દાવનવાડી.
મોતીપ્રવાળની વેળુપાથર્યા વાડીપટમાં
ઉતર્યા જમ્બિ દેવર્ષિ
અવનીના અક્ષરોને વાંચતા.
દેવર્ષિના દેવવિમાનને ત્હાં
ધેરી વળ્યા સન્ધ્યાના પરિમળો.

૨૧૮ મહામાયાની આંધી સમોવડા.

એ વૃન્દાવનવાડીની વચ્ચે

૨૨૦ હતું કૃષ્ણદેવનું વિશ્વવક્રુંડ

આલના રંગે રંગેલું:
જાણે બ્રહ્મલોકની કાતળી પડી.
અરૂંધા કૂલતા, અટારીઓ અજવાળતી,
ધ્વજ આદરતા, દ્વાર સત્કારતા.
આંગણે હતા એ પારિજાતકા;
ફૂલવાડીમાં ફેરતાંતાં દેવવૃક્ષો;
પદ્મલોમાં કદલોલતાંતાં દેવપંખીઓ.

- ચોમેર તગતગતી'તી તારલાની ટીપકીઓ.
 નન્દનવનથી ચે નયનનન્દિની,
 ૨૩૦ પણ પ્રેમઝરણી ગોપિકાસુની,
 હતી એ વૃન્દાવનવાડી.
 દેવ સરિખડા વિરાજતા'તા કૃષ્ણદેવ
 ૨૩૩ ગહનતાની કુંજ સમા એ વિશ્વવૈકુંઠમાં.
 દેવર્ષિએ રણકાવ્યો દેવતાંબર
 કે 'આવ્યો છું દેવલોકમાંથી દર્શને.'
 એ હતો ભક્તનો ભાવરણકો.
 કૃષ્ણદેવે પારખી દેવસુરાવલિ,
 દેવપગલે ધાયા દારદેશમાં,
 ને ભગવાન બેઠયા ભક્તવરને;
 ૨૪૦ જાણે કાઠીકિરણી સુર્યદેવે
 ૨૪૧ સતકારી પોડશજ્યોત આરતી.
 'કૃપા કીધી, દેવર્ષિ!
 છો તો પ્રસન્નચિત્ત ને ?
 ૨૪૪ : દેવલોક તો છે આનન્દહુલ્લાસતો ને ?
 સોનવેલમઢયા હાથીદાંતના પાયાળું
 અગરચન્દનનું હતું સિંહાસન.
 ઉપર હતી હારશણુગારની ચાદર :
 જાણે સુગન્ધ ને સુન્દરતાની વેલો.
 બહાંયબેલડીએ ત્યાં બેસાડતાં
 ૨૫૦ પૂછ્યું એ શ્રી કૃષ્ણદેવે.
 ગૃહલક્ષ્મી સમી રાજલક્ષ્મીઓ નમીને
 સિધાવી દેવર્ષિની આતિથ્યસામગ્રીએ
 દેવર્ષિના કસ્યાણબેલ ઝીલતી ઝીલતી :

- ૨૫૬ જાણે ચન્દનની વેલીઓ ચાલી.
ભગવાનને યે હસાવતીહુલસાવતી'તી
મહામાયાની એ કાઠીલી કુંવરીઓ.
'અન્નાદયા હશે, પ્રભો !
દેવલોકમાંથી આવું છું
ને લાગ્યો છું દેવસન્દેશ.
૨૬૦ દેવો દ્વાભાયા છે એટલો દાઝ્યો છું.
વૈકુંઠવાસીઓનો શો છે અપરાધ હવે ?
સ્વર્ગ છોડ્યે સૌકા સવાયો થયો.
વણુદઝાડયા વીતે ખરા
સવાસો-સવાસો વર્ષના વિરહો ?
૨૬૫ 'પ્રજાવ્યું છે કે કંઠારે પધારો છો ?'
ખિન્ન મુદ્રાએ બોલ્યા દેવર્ષિ.
૨૬૭ પાંપણોની પાછળ હતાં પાણી.
'તરે તદ્વન્તિકે, નારદ !
હું કાનાથી આધે છું ?
૨૭૦ હૈયાથી યે સમીપમાં નથી હું ?
ને થોડા હતા પૃથ્વીના ભાર ?
દેવોએ નથી દીઠા એ ?
પ્રચંડ પહાડો પડ્યા હતા—
૨૭૪ પાપના પહાડો પૃથ્વી ઉપર.'
'પોપચાંને પડે ચીતર્યા છો;
ત્હો યે દષ્ટિ છે દર્શનસન્ની.
ને મહારાજ ! પૃથ્વી નથી નગુણી ?
સિધાવશો કે પાછળ એની એ.
ત્રિલોકી ધ્રુમી વળ્યો છું,

- ૨૮૦ કટકટલા લીધા અવતારો ?
તહો ચે ઉલેચી રહ્યા અન્ધકારને ?
સહેલા હશે અવનીના ઉદ્ધાર ?
—પ્રભુને ચે ?
- ૨૮૪ ને સાક્ષીમાં દેવર્ષિએ રણકાવ્યો દેવતંત્ર.
એ પ્રશ્ન નહોતો; પોકાર હતો,
‘પરિત્રાણાય સાધૂનાં
વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્,
ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય
સંભવામિ યુગેયુગે.’
- ૨૯૦ દેવેથી અન્નણ્યું છે એ ? નારદ !
વીણાને આપ મહારી આળસઘડીઓ
કે ઉંશેટું કંગોટું એમને જલધિજલમાં.
કૃષ્ણદેવે કાધો બ્રહ્મધોષ :
- ૨૯૪ જાણે સાગર ખોલ્યો.
‘ભાર ઉતાર્યો ભૂમિને, ભગવન !
કુરુક્ષેત્ર ખેલાઈ ગયું;
હરતનાપુરે ઝડપ્યો ધર્મધ્વજ;
અને પ્રવર્ત્યો યુધિષ્ઠિરશક.
તહો ચે હજી—’
- ૩૦૦ ‘પણ કલિના ભાર ભરાય છે પાછા.’
‘પણ સવા-સવા સદીથી
- ૩૦૨ નયનાનન્દસૂનાં છે નયનો.’
- ૩૦૩ ‘તો દુનિયાને કરવી છે દર્શનસૂની ?
‘આંખ છે પૃથ્વીના પત્થરોને ?
કટલાક પારખ્યા પૃથ્વીએ પ્રભુને ?
હા; પાંડવોએ જાણ્યા’તા જગદીશ;

- ને કાધી'તી અગ્રપૂજા રાજમંડળમાં.
પણ મહારાજ ! શું સાંભળ્યું આ ?
શ્રવણો ના પાડે છે સુણવાની.
- ૩૧૦ કૃષ્ણનગરીમાં ઋષિવરોનાં અપમાન !
૩૧૧ સ્વરજ પશ્ચિમમાં ઉગ્યો કે શું ?
- ‘હા, નારદ ! હા;
પશ્ચિમમાં ઉગ્યો પ્રારબ્ધનો સ્વયં.
સાગર વિલોપશે સુવર્ણદ્વારિકાને.
સાંભળ્યો ઋષિવરોનો શાપ;
ને વણખોલી સાંભળું છું
આવન્તી દ્વારિકાસંકલનની પગલીઓ:
છપ્પનકોટી જાદવકુળનો સત્યાનાશ.
- ૩૧૯ મ્હારે જ સાંભ;—છપ્પરપગો.’
૩૨૦ કૃષ્ણદેવે જોયું દ્વારિકા બણી.
અગ્નિચિતા સમે હિંગળોકિયો
ઉગતો'તો માથે પૂર્ણિમાનો ચન્દ્રમા.
- ૩૨૩ દ્વારિકા ઝીલતી'તી ચન્દ્રનીના અગ્નિ.
‘પૃથ્વી યે સંકેલારો ત્હારે.
૩૨૫ સાંભની શિક્ષા સંસારને ?’
‘ના, દેવર્ષિ ! ના;
એકલો ન્હોતો સાંભ.
એકલાં છે આ સાગરમોજાઓ ?
કે એકલી છે ગિરિમાથેની ગિરિશિલાઓ ?
- ૩૩૦ યાદવકુળ ભાર છે પૃથ્વીનો આજ.
યાદવકુળને નથી સંયમપાળ,
યાદવકુળને નથી નિઝહોરી.

- યાદવો છે કૃષ્ણકવચાળા.
 ને દારિકા સંકલાશે ત્હો ચે
 નહિ સંકલાય પૃથ્વીવિરતાર.
 ૩૩૬ દુનિયાં મ્હોટી છે દારિકાથી.
 'દારિકા સંકલાશે' સાંભળીને
 થરથરતું તું, કૃષ્ણમન્દિરતું અન્તારક્ષ,
 ને ડોલતું તું અવિચળ દેવસિંહાસન.
 ૩૪૦ પ્રથમ વારકું સાંભળું તું જગત
 ૩૪૧ નિર્માણની એ મહાવાણ.
 'અમારે તો, ભગવન્ !
 દારિકા મ્હોટી છે દુનિયાંથી :
 ત્હાં વસે છે વિશ્વંભરનાથ.
 ખે-ખે છે દેવદાસો દારિકાને :
 સુદર્શનની ને કૃષ્ણદેવની.
 ૩૪૭ દારિકા અમ્મર છે અવનીમાં.'
 દેવર્ષિ પેખતા'તા દેવત્વને
 ને ઉચ્ચરતા'તા દેવસત્યો :
 ૩૫૦ જાણે હેતના હીરા વેર્ષા.
 ૩૫૧ જગત શણુગારાતું એ શબ્દસત્ત્વે.
 'દેવત્વને વાંચ છ, નારદ !
 એવા વાંચ ઇતિહાસોને.
 ઇતિહાસો છે વિશ્વસત્યોના રત્નભંડાર.
 નિર્માણે છોડ્યાં છે કાષ્ઠને ચે ?
 જગત જન્મે છે જન્મેત્રી લખાવીને.
 છઠ્ઠીએ લખે છે વિધાત્રી
 સૌના છઠ્ઠીના લેખ.

- ૩૬૦ કુરુક્ષેત્રની તિથિએ ઘેરો છે કલિ;
ને કલિની કલગીએ છે ભદ્રવો.
ભદ્રવો છે જોખનઉન્મત્ત;
ભદ્રવો છે કૃષ્ણઉન્માદીલા.
સન્તાપ્યા'તા સુદામાજીને ય તે.
સુદામાજીએ વરસાવી'તી હાસ્યચન્દની;
દુર્વાસાએ છાંટયા શાપના અંગાર.
ભણુતાં ભૂલ્યાં છે ભવવાસીઓ મ્હને.
હું તો છું બ્રહ્મામન્ત્રની ઢાલ
ને અબ્રહ્મણ્યનો કાળ.
સાંભળી તો છે ને, નારદ!
૩૭૦ દ્રારિકાની સ્થાપનકથા ?
કૃષ્ણદેવને સાંભરી આવ્યાં
યૌવનદેશ ને આયમેલી તિથિઓ.
આંખમાં ઉભો સુનો એ સાગરકાઠિા-
મહાસાગરનો વિજનતાનો વગરો.
ને ઉછળતી એ નિર્જન તરંગાળલિઓ.
દ્વર-દ્વરના સાંભર્યા દિવસો;
૩૭૭ ને દ્રારિકેશ માંડી દ્રારિકાસ્થાપનકથા.
'ધ્રુવધ્રુવ'જો હતો એ દિન
ને મૃત્યુના ચઢી આવ્યા'તા મેઘ
૩૮૦ કાલિન્દીના 'કાળધરાને કાઠિં
વિધાત્રીએ વાંચ્યાં ભવનાં ભવિષ્ય
ને કાધો આઝાટ'કાર
કે સ્થાપો નવનગરીની હવેલીઓ;
આલે આલે, જગતને છેડલે.

હારથી આ કહેવાયો જગત્છેડો.

દેવોએ જોયા જોષ,

વિશ્વકર્માએ પારખ્યા પૃથ્વીપગથાર.

પૃથ્વીની પરવાડ શોધી,

ને શોધ્યો સાગરધરતીનો સંગમઘાટ.

૩૯૦

મ્હને સોભયું - સૃષ્ટિનું સૃજનપર્વ,

ને સાગરકઠિ ચીતર્યો સૃજનનકશો.

વનરાઇની હરિયાળાથી બાંધેલો

સોરઠનો છે સોહામણો સાગરકઠિ:

વનરાઇમાં ત્યાં વસાવી કૃષ્ણનગરી.

સૂરજમાળાઓ સમાં માંડ્યાં પરંઓ,

ને સૂર્યચન્દ્ર સરિખડી રાજહવેલીઓ.

મથુરા સંકેલી ને દ્વારિકા સ્થાપી.

સોનાં ઢોળ્યાં સાગરઆરે

ને રત્નો જડ્યાં કાંગરેકાંગરે:

૪૦૦

જાણે પૃથ્વીમાં વસાવ્યું ન્હાનકડું વૈકુંઠ.

માનવી માટે એમ ઉતાર્યું નન્દનવન.

નારદ! એક થઈતી આગાહી ત્યારે.

ખીલી વાગી શેષમણિમાં.

મણિજ્યોતના ફૂટ્યા ફૂવારાઓ

ને શેષમંડળ આવ્યું ચાચનાએ.

કહ્યું સો વર્ષે આવજો;

ધર્મરાંજ આપશે ધર્મજ્ઞા

સુવર્ણદ્વારિકાના સંકેલનની.

આધું નથી, નારદ!

૪૧૦

એ શતાબ્દીપર્વ.'

- ‘ત્હારે કહોને કે
નિર્ધાર કીધો છે દ્વારિકાસંકેલનનો.
આયુષ્યની બાંધી છે પાળ;
ને એ પાળ નિરખાઈ ક્ષિતિજપાળે.
૪૧૫ દેવો વાટ જૂવે છે દેવધાટે.’
- ‘નારદ! દ્વારિકાને સરજી હતી મ્હે’
સૃજનવિસ્તાર વિસ્તારવાને.
સૃજનનો નકશો હતો દ્વારિકાનો નકશો,
સૃજનનાં તેજ હતાં દ્વારિકાનાં તેજ.
૪૨૦ સત્યલોક, તેજલોક, અમૃતલોક,
સૂર્યમંડળ, ચન્દ્રમંડળ, સ્વર્ગગંગા
સ્થાપ્યાંતાં સુદર્શનજાયામાં.
એમનાં આલુઆલુ ક્રીધાં જદવોએ,
ને આલુઓને ઉજાળ્યાં આભમાં.
આભ પી ગયું એ સૃજનઆલુઓને.
જૂઓ ને વાંચો, દેવર્ષિજી !
જદવલખ્યા આભમાંના અક્ષરો.
જગતજ્યોતિષિઓ સૌ વાંચે છે એ.
પિંડારક ક્ષેત્ર છે પુણ્યતીર્થ;
૪૩૦ ને પુણ્યક્ષેત્રનો પડ્યો છે પોકાર.’
- દેવોના દેવર્ષિએ
ગોખમાંથી જોયું ગગનમંડળમાં,
ને સાગરની જળપાળની પાછળ.
આદ્યે-આદ્યે, ત્હાં, જલધિની જળપાળે,
પ્રગટથો ને હોલવાયો એક ભડકો,
હોમજવાળા જેવો અગ્નિમુખો.

- દેવર્ષિએ જાણ્યું વીજળી ઝબકી.
 દેવ ને દેવર્ષિ ગયા ઝૂલતા ઝરખામાં.
 દ્વારિકાનાં રત્નો ઉખાડી ઉખાડીને
 જાણે વેરાતાં હોયને સાગરજળમાં,
 એવા બ્રહ્માંડગુફામાં આથમતા'તા તારલાઓ.
- ૪૪૨ યોગ હતો કાળયોગનો.
 વળી ભલૂકયો પેસો ભડકો,
 ને હોલવાયો સાગરની ક્ષિતિજપાળે;
 અને સમાયો જઇને
- ૪૪૬ અગોચરનાં કો ગુફાગહ્વરમાં.
 'એ છે વડવાનળની ઝાળ;
 જાણે અગ્નિમુખ ઉધાડ્યું સાગરે.
- ૪૪૮ 'પાણી બાળશે, તો હોવલશે કોણુ ?'
 ૪૪૯ 'નીરને ઠારશે નારાયણુ.
- ૪૫૧ પ્રતિપદાથી પેખાય છે, નારદ ! એ.'
 ૪૫૨ દેવર્ષિ નિહાળતા'તા ઘેરાતો ગોરંભો.
 'રહમળું છું એમના અર્થમર્મ.
- આભલખેલા વાંચ્યા અક્ષરો.
 પણ સાંભળ્યો ભગવન ! સાગરને ?
 ૪૫૬ સાગર બોલે છે પાતાળના બોલ.'
- 'હા, નારદ ! હા;
 જલધિ કાતરી ખાય છે જગતને.
 પાથર્યા સાગરપગથારને જો.
- ૪૬૦ જાણે જગત્કાતરતી કરવતધારે હોયને,
 એવી ઉછળે છે તરંગપર પરાઓ.
 આજે છે વપંછીની ભગતી;

- ને પર્વભરતી ખોલે છે
પર્વણીના ખોલ;
ભયંકર, ભવભેદક, પાતાળમુખા—
૪૬૬ ‘પૃથ્વી ક્રાટશે.’
‘પૃથ્વી ક્રાટશે, પ્રભો !
૪૬૮ તો ક્યાં ઉભશે માનવવંશ ?’
‘મહારા હૈયામાં.
૪૭૦ નારદ ! નથી જાણતો તું ?
જન્મ સંગાથે જ જન્મે છે મૃત્યુ.
છેડે છે—છેડે.
અહ્માંડના મહાવિસ્તારને .યે.
૪૭૪ અહ્મ લલરે છે અહ્માંડને છેડે.’
દેવ ને દેવર્ષિ
૪૭૬ અરૂપે ઉભા’તા ને સાગરને જોતા’તા.
‘હા, ભગવન્ !
અનન્ત છે એક પરઅહ્મ.
પણ નિર્માણના અક્ષરોને
૪૮૦ લખે છે કોની લેખિની ?—
૪૮૧ દૈવની કે માનવઆળની ?’
‘લખે છે માનવલેખિની,
પણ વિધાત્રીનાં કુંકુમરંગે.
વિશ્વઆળ ને વિશ્વનિયમાવલિ
લખે છે જગતની જન્મોતરી.
ગેયની ગહનતાનાં કેસરથી
માનવી લખે છે નિજ નિર્માણ :
જાણે અખોલ વાણીના ખોલ.

- ૪૯૦ લોકલોકની પગલીઓ પડે છે
કાળની વિશ્વપાથરી વેળુમાં.
લેખિનીને અગ્રે બેસે છે
ને ઘેરે નીરે લખે છે વિધાત્રી;
વલુલુસાતી લિપિથી લખે છે.
પુરુષાર્થના પરાક્રમીઓ
બે અક્ષરો સુધારેવધારે.
જગત છે જોગન્દર જેવું:
જાગે-જાગે, ને પડે સમાધિમાં.
સોએ ભોગવવાનાં છે બ્રહ્મનિર્માણ.
છટ્ટીના લેખકાર્યા માર્ગે બહુધા
૫૦૦ જીવનઝહેણુ વહે છે જનતાનાં.
જો, નારદ ! જળા ફાટે છે;
ને જળમાંથી ઉછળે છે
વડવાનળની એ ઝાળ.
૫૦૪ અગ્નિ માગે છે ધન્ધણું.
વીજળીઓ અગમગી રહી દિશાવનોમાં.
ને વીજળવાળા ઉડે ને અજવાળે
એવા અજવાળાતા મેઘમહેલો :
જાણે ઉગી ખીજ
૫૦૯ અન્તરિક્ષવાસી સુવર્ણદ્રારિકા.
૫૧૦ 'મહારાજ ! દુનિયાં બળે છે દેવમાં;
૫૧૧ ને પ્રલય પરખાય છે પાસે.'
'કયાં ભોગવશે સહુ.
જોતો નથી, નારદ ! કે
જગત ઢોળાય છે જલધિમાં ?

એક છે તારિકા-મોહિનીસ્વરૂપા;
 ને એક છે નક્ષત્ર-ભેરવમૂર્તિ.
 દ્વિશાલ્પદ્યાં આવી વસ્ત્રાં છે દ્વારિકામાં ;
 જાણે વનનાં વનેરૂએ
 કે પાંખકાપ્યાં પાંખડાં.

૫૨૦

ઉડવું તો છે આભલપાર,
 પણ ઉડાતું નથી આભમાં ચે.
 આત્મા ચૂંગળાઇ ગયો છે એમનો.
 જો! ખોટી પાળો વૃટશે,
 જીર્ણુ સૌ જળશે જગતનું.
 વ્હાલાંઓનાં ચે શય તો છે બાળવાને ને !
 પણ સ્વપ્ન ભેયું લીધું ચે બાળે છે આ તો.
 એ છે પૂજ્ય જ્યેષ્ઠનૃસિંહાંતોનાં.
 તારિકાએ નરને સજ્જવ્યો છે નારીસ્વાંગ,
 નક્ષત્રે નારીના સરખ્યા છે નર.

૫૩૦

એક છે નારીદ્રોહી નર
 ને બીજી છે નરદ્રોહી નાર.
 બન્નેએ બાંધી ત્રાંસળી સાંબને.
 એ ત્રાંસળીમાં પડ્યો હતો
 સુદર્શન ચક્રનો પડછાયો.
 એ બે છે યદુનગરીનાં
 ભેરવ ને ભેરવણી.
 નક્ષત્રતારિકાએ ઉતાર્યા છે
 દ્વારિકાશિરે ઋષિવરોના શાપ.
 બ્રાહ્મણની અવહેલના

૫૪૦

એ છે બ્રહ્મની અવહેલના.'

- ‘એ શાપ, મહારાજ !
 ન નિવારાય-નિવારો તો ?
 ૫૪૩ દ્વારિકા શોભા છે સાગરની.’
 ‘દ્વારિકાવિહોણો કે દ્વારિકાસોહામણો
 રત્નાકર રણિયામણો છે સદા.
 જો ! એ ઉછાળે છે નિજ હૈયાભાવ.
 ગણુ એ તરંગમાળાને
 ને તરંગતરંગના જલકણોને.
 ગણુતાં ભૂલીશ, નારદ !
 ૫૫૦ સાગરના પરમાણુઓ તું.’
 સંસારની કરચલીઓ સમા
 પલપલતા’તા સાગરના તરંગો.
 કચ્છાંક ચન્દ્ર કરતો ચન્દ્રિકાયમકતા,
 કચ્છાંક મેઘ કરતો મેઘશામળા.
 પડતી રાત્રિના અન્ધકારમાં
 સાગર હતો પડતી રાત્રિ સમો :
 શામળો, ઉછળતો, અફાટ, ને ધનધોર.
 ભાગ્યાક્ષરો સમી અણુઉકલતી
 તરંગોની હતી જળલિપિ.
 ૫૬૦ ગેઅ બોલતી’તી ગહનતાને શબ્દે;
 દેવો સહમજતા એ બ્રહ્મબોલ.
 ૫૬૨ વિશ્વધૂમ્મટ સમો દીસતો’તો દિગન્ત.
 ‘મહારાજ ! દૂત આવ્યો છે;
 ને આજ્ઞા માગે છે દર્શનની.’
 દેવમન્દિરની ધંટડી વાગે
 એવું અમૃતમધુરં

- બોલી અન્તઃપુરની પ્રતિહારિણી :
એવી મીઠી રણકે છે
૫૬૯ દેવાંગનાઓની વીણાઓ.
૫૭૦ ‘કહેજે’ કે આવે;
દેવર્ષિનાં યે થશે દર્શન.
—ને જો ! ગાતાં નહિ
નિત્યનાં શયનગીતો આજ.
આજ રાત્રિને રણકાવશે
દેવર્ષિનો દેવતંબુર.
૫૭૬ દુનિયાંને આજની છે દેવરાત્રિ.’
ક્ષણેકમાં આવ્યો જાદવજોષ.
સ્કન્ધે ઢળકતાં’તાં ચાપખાણ;
માથે ડોલતી’તી કૃલકલગી;
૫૮૦ અંગોમાંથી ઢોળાતાં’તાં જોખનજોમઃ
જાણે ખલાળશે પૃથ્વીને.
૫૮૨ નમ્યો; પ્રણમ્યો; ને ઉચ્ચર્યો:
‘જય હો જદુનાથનો.
યદુમંડળ ખેડું છે સાગરઆરે;
સુધર્મા સભા ત્યાં મળી છે આજ;
અને આજા માગે છે દેવ કને
પ્રભાસક્ષેત્રમાં તીર્થસ્નાનની
૫૮૮ આવન્તી અમાવાસ્યાના સ્વર્ગગ્રહણે.’
નારાયણે જોયું નીરમાં,
૫૯૦ ને નીરને સાંભળ્યાં બોલાવતાં.
૫૯૧ સાગર ઉછાળતો’તો જળછોગલાં.
‘સંકટ છે શુભનો.

- પણ છેડતા નહિ સાગરને.
હમણાં હમણાં પલટી છે વરધો,
ને સાગર છે કાળકરડકણો.
ને કહેજો યાદવસંધને કે
તીર્થમાં સાધુવેશે જવાય:
શસ્ત્રઅસ્ત્ર ઉતારીને જળે શસ્ત્રધારીઓ.
૫૯૯ સોમદેવ છે સૌમ્યમૂર્તિ.’
૬૦૦ હરિવરે ઉચ્ચારી આજ્ઞાધંટાઓ.
‘અભુ પોતે નહિ પધારે?’
મસ્તક નામી પૂછ્યું યદુસેનાનીએ.
એ વીર મસ્તકે હતાં
૬૦૪ કેસરચન્દનનાં અર્ચન.
‘જ્યાં જાવો, ત્યાં જાવો;’
યદુન્દન બોલ્યા અગમ્યની વાણ.
‘ને આ છે ખત્રાસ સૂર્યગ્રહણ.
આવરશે સમગ્ર સૂર્યને ને આભને.
૬૦૯ અનભેમાં વસજો સૌ.’
૬૧૦ જાદવજોધે પદમાં ધર્યો યદુધ્વજ;
પ્રણમ્યો; ને ગયો જોળનપગલીએ
છોગલાં ઉછાળતો છોગાળો:
જાણે રેવતાચળની શિલા,
૬૧૪ જાણે ગોમતીનો મહાભોજ.
‘રાત્રિ ગાજે છે, નારદ !
નયન ભરી લે સાગરદર્શને
કે જમ્બ્યે શયનગૃહમાં.
ત્યાં ગાજે તહારાં સાગરગંભીરાં દેવગીત.

- ૬૧૯ જો આ ભવભીષણ જળચક્ર.
૬૨૦ કુંગરીઓ વચ્ચેના સરોવર સમો
 મેઘમાળાધેરો લહરતો'તો સાગર;
 ગહન, ગંભીર, આભશામળો.
૬૨૩ નારદનાં નયનોએ કીધાં દર્શનપાન,
 'ભયંકર છે સાગરની વનગુફાઓ.
 ભમતી ભૂતાવળ સમા
 ધ્રુમે છે જળમોઝાઓ;
 ને નાચતાં નયને નિરખે છે
 નરલોકના નયનવિસ્તારને.'
૬૨૬ દેવર્ષિ વદ્યા દેવશબ્દે.
૬૩૦ 'ને સાંભળ્યું એ સાગરગીત ?
 સાગર ખોલે છે આજ અહ્યભોલ.
 વગાડ તંબૂર, પૂર મંહી સૂર.
૬૩૩ દેવતંબૂરસૂતું છે સાગરગીત.'
 દેવર્ષિએ છેડ્યો દેવતંબૂર
 ને સૂરાવલિ નાંખી રાત્રિધુમ્મટમાં.
 અન્દરના ને ઉપરના એ સ્વરોદયે
 ગભીર ગાજતો'તો સાગર.
 મેઘમાળા સંભરતી ને પૃથ્વી પી જતી
 મહાસાગરનું એ મહાગીત.
૬૪૦ રજની નીતરતી હતી નીરમાં.
૬૪૧ સકલ આ અહ્યચક્રનાં ચક્ર.
 ગિરિગહ્વર સમ મુખ ઉઘાડે
 વિરાટગુફા ધનધોર;
 સર્વમેધના શંખ ફૂંકાયા

જળથળ ઝાકમજોર :

૬૪૬ સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

પરબ્રહ્મનાં પદતલ સરિખાં

ફાટે જો ! પાતાળ;

પલકબલકમાં ભરમ કરે એ

૬૫૦ રુદ્ર નયનની ઝાળ :

૬૫૧ સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

વીજદન્તુડીને દન્તે દન્તે

લખ્યાં મહાનિર્માણ;

પ્રલયઅગ્નિની શિખાશિખાએ

વિશ્વવ્યાપી કદ્દમાણ;

સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

૬૫૭ સકળ આ—

‘સાંભળ છ સાગરના શુષ્ક ?

જો, કે ન જો, નારદ !

૬૬૦ આભ જળે હોલવાય છે.’

‘અવળવાણી છે વિશ્વની.

ચન્દ્ર મેઘ વરસે છે, પ્રભો !

ને મેઘ વરસે છે ચન્દ્રિકા.

અવનની આ છે પરિપૂર્ણિમા.

તરંગ—તરંગ બોલે છે, મહારાજ !

૬૬૬ ‘નિર્માણ’, ‘નિર્માણ’, ‘નિર્માણ.’

કૃણુદેવ એમ ઉજવતા હતા

૬૬૮ દારિકાનો સર્વમેધ યજ્ઞ.

દ્વારિકાપ્રભય

ખંડ બીજો, ચતુસંહાર

- એ હતું મહેશ્વરનું મન્દિર;
 અગમનિગમને ઉચ્ચરતું,
 આભ ને સાગરના વેદો વાંચતું;
 જાણે ઉતારી આપ્યું એક કૈલાસશિખર
 અને સ્થાપ્યું સનાતનતાના સાગરકંઠિ.
 મંહી વસતા'તા સાગરસ્વામી,
 સ્વયંભૂ જ્યોતિર્લિંગ સોમનાથ;
 મહેશ, સદાશિવ, મૂર્તિમન્ત મંગલતા.
 મહેશ મટાડતા'તા દેવોના યે ક્ષયને.
 ૧૦ સારી પૃથ્વી પધારતી ત્હાં પૂજનાર્થે.
 ત્હાં થતો પૃથ્વીસાગરનો સંગમ;
 ત્હાં વિરાજતા હતા
 ૧૩ અસાધ્યના યે સિદ્ધિનાથ.
 અને આ હતી
 ખગ્રાસગ્રહણની ગગનધેરી તિથિ.
 એ તિથિએ પૃથ્વી સૂર્ય ને ચન્દ્ર,
 બ્રહ્માંડકકડીનાં તરપાંખડાં,
 ૧૮ ઉભવાનાં હતાં એક ગગનરેખામાં.
 અડધેરોક ઉતર્યો હતો
 ૨૦ અમાવાસ્યાની સ્થવારનો ખીજો પ્રહર.
 સૂર્ય ચઢતો'તો આભઝંખે,
 ને સૃષ્ટિ થતી'તી ચેતનવન્તી.
 તેજમાં જામતું'તું જોમ,
 પણ વહતાં'તાં ઉલટદિશામાં.
 એ દિવસ હતો મહાસંહારનો;
 એ પ્રહર હતો મહાચેતનનો.

- સદાશિવ છે સંહારસ્વામી.
૨૮ મૃત્યુને અમૃત માને છે મહેશ્વર.
સ્થવારે પોપત્યું ઉઘાડ્યું ત્હાં તો
- ૩૦ યદુકુમારો આવ્યા પ્રભાસની પાળે
ને જગાડ્યો મહાસાગરને.
હાથહાથ ઉછળતા ધારીની
ધમધમતી'તી ધૂધરમાળાઓ;
પંખીપંખાળા અશ્વરાજેની
ફરફરતી'તી ધનપતાકાઓ.
તરંગાવળ સમી ડોલતી હાથીઓની હેલાર.
રથોના ઝાંઝરઝમકારથી
ઝમઝમી ઉડ્યાં'તાં મહાવનો
ને મ્હોરી ઉડી'તી લીલી નાથેર.
- ૪૦ યદુકુળ આવ્યું'તું આજ સાગરસ્નાને.
પ્રભાસના સાગરઆરે 'ઉત્થુ'
છપ્પનકુળ જાદુવોનું જુથઃ
- ૪૩ જાણે દ્વારિકા પધારી પ્રભાસમાં.
સાગરના આસ્માની પલવટને
મુકી હોય લીલમની કાર,
સાગરપાળની કાર બાંધીને
એવી પડી'તી વનવાટિકાઓ
- ૪૮ દૂર-દૂર પથ્વીમાં ઢોળાધ જતી.
ને ચાલતી ફૂલવાડી સમી
- ૫૦ એક દૂકડી આવી યદુયૌવનની.
વેરાતી ફૂલપાંખડીઓ સમાં
એમનાં નિર્ઝરતાં નયનઆણે

શારતાં'તાં સ્વર્થકિરણોને;
 એમનાં ઉડતાં ચાપબાણો
 વીંધતાં'તાં મહાવનોને.
 યદુયૌવન ગાતુ'તું' યાદવગીત
 ને ખેલતુ'તું' ઢાંડિયારાસની રસરમણા
 સાગરપાળે-પાળે વિચરતાં વિચરતાં.
 એક એક વીર હતો પરાક્રમપુરુષ.

૫૯

૬૦

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર;

અમારે જયધ્વજે જગદાધાર;

૬૨

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

ભાગ્ય કેરા અશ્વરાજ, ભરતીના મોજરાજ,
 પ્રાક્રમના પોતરા પ્રચંડ;
 સંવત્સરોનાં અમે નક્ષત્રોરાશિઓ,
 કાળના ધૂમતા કોદંડ:

૬૭

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

પૂર્વના પલ્લામાં પૃથ્વીના પલવટો,

પશ્ચિમપહલે નિધિદેશ;

૭૦

દારિકાની દેવજ્યોત ઢાંડી ધરીને હરિ

જોખે ઉભા દારિકેશ:

૭૨

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

અમારે જયધ્વજે જગદાધાર;

૭૪

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

ને પછી પધાર્યા કૃષ્ણઅળરામે:

- જગતજ્યોત આંધવએલડી.
કબ્ધતરિયા અધાજો હતો મહારથ
ને ઉપર લહરતો'તો ગરુડધ્વજ;
જાણે જગતને ઉચ્ચરતો હોયને
૮૦ જાદવોની કીર્તિજ્યોત.
એ રથ હતો કે વિમાન હતું ?
ગગનમંડળમાં જેવો સૂર્યરથ,
પૃથ્વીમંડળમાં એવો હતો મૃધ્ણુરથ;
મહોજસ ને સર્વપરિચિત.
શિખરશૃંગ સમો હરિરથ
આવી ઉભો હરમન્દિરની સન્મુખે.
મન્દિરચોકનાં તેજ થયાં તેજસ્વી;
૮૮ માનવીઓ થયાં માનવતાળાં.
એ હતું અમાવાસ્યાનું સહવાર:
૯૦ સૂર્ય ને ચન્દ્ર હતા એક રેખામાં.
જ્યોતિષિઓ જ્ઞતા'તા જગતના જોષ.
૯૨ જગત ઉપર દેવાનું'તું ઢાંકણું.
રથીઓએ રથ છોડ્યા હતા
સાગરહાથેળી સમા સાગરતટમાં.
ત્યાં વસ્યું હતું યદુપ્રભાસ;
જયધ્વજ ફરકાવતું, સાગરને આહ્વાનતું.
ને પ્રાતઃસ્નાને ગયા હતા સહુ
ત્રિવેણીસંગમે હરિયાળીની વેલોમાં.
ત્યાં ભગતાં'તાં સુરાધ્વનાં પાણી
૧૦૦ પશ્ચિમસાગરનાં મહાજળમાં.
અશુદ્ધિઓને ધોષ યદુમંડળે;

- સન્ધ્યા કીધી સંગમઘાટે;
 ને પાપપાવનાં પાણીનાં કમંડળો ભરી
 યાદવો ગયા સ્વયંભૂદેવના દેવમન્દિરે.
 ૧૦૫ મન્દિર હતું ન્હાનકડો કૈલાસ.
 પૂર્વે ત્યાં હતી
 ઋષિઓની પર્ણકુટીરો;
 ને પછી વસી ત્યાં બ્રહ્મનગરી.
 બ્રહ્મવાસમાં હતાં ષોડશપાંખડી ગુરુકુલો
 ૧૧૦ અને શતપાંખડી અગ્નિહોત્રો.
 નિત્યનિત્યે ત્યાં થતી હતી
 કૈલાસ સભોવડી દીપાવાલિ.
 આથમતો સૂર્ય ને ઉગતા તારલા
 મહેશ્વરની ઉતારતા'તા આરતી.
 રાત્રિએ રાત્રિએ ચન્દ્રદેવ ભરતો'તો પ્હરો.
 બર્ધાવિરાયલા અન્નભંડાર સમાં
 શતાવધિ હતાં ગુરુકુલનાં ગામો.
 લાથીહોદે ને પાલખીએ ચહીને
 રાજેશ્વરો ને રાજેશ્વરીઓ
 ૧૨૦ આવતાં'તાં દેવને દર્શનેપૂજને.
 ભરીભરી પધારતી ગંગાદકની કાવડો;
 એ ગંગાદક મહેશ્વર કરતા નિત્યરનાન.
 તેજમંડળ સમે હતો શિખરકળશ;
 ભવસાગરની નૌકાઓની જાણે દીવાદાંડી.
 સહુ ઉપર લહરતો હતો
 સ્વયંભૂદેવનો મન્દિરધ્વજ;
 સત્ય સુન્દર ને મંગલનો દેવપટ;

- અન્તરિક્ષલહરો ચ લહરતો,
 સ્વર્ગને સોહવતો, જગતને નહોતરતો,
 ૧૩૦ પરબ્રહ્મને પૃથ્વીમાં ઉતારતો.
 ૧૩૧ જગત ત્હાં રંગાતુ'તું દેવરંગે.
 સ્વયંભુવનંદર હવું ખીજે કૈલાસ;
 મંહી વિરાજતા'તા કૈલાસસ્વામી.
 આભદ્રાર સમાં દેવદ્વાર
 હતાં રત્નજ્યોત ચન્દનચન્દનીનાં;
 યાત્રિકોને આદરથી આવકારતાં,
 ને અહર્નિશ હતાં ઉઘાડાં.
 બ્રહ્મગુફાને ભોગળ શી ?
 ધુમ્મટ હતો વડલાવિશાળો;
 ૧૪૦ સહસ્રાવધિ સમાતા મંહી યાત્રિકા.
 આરતીની સહસ્ર શિખાઓ સમી
 સહસ્રજ્યોત મધ્યિમય સ્તંભાવલિ
 ઝીલતી'તી એ મન્દિરધુમ્મટને.
 ધુમ્મટમાં માંડી'તી હિમાદ્રિમાળા;
 ને વૃક્ષડાળાઓ ને આરસવેલોથી
 આરસમાં આલેખી હતી કલાકવિતા
 કવિતાઝરતા કલાસ્વામીઓએ.
 પત્થરમાં ત્હાં આલેખ્યું'તું મહાકાવ્ય.
 વનકુંજની સ્થામે સાગરકાંઠે
 ૧૫૦ મન્દિર હવું ખીજુ આરસકુંજ.
 પુષ્પો સમાં ઝબકતાં'તાં રત્નો,
 હૈયાભાવ સમાં ફેરમતાં'તાં ફૂલડાં.
 હોમકુંડ સમી સુવર્ણપિંડીમાં,

- યત્નવાળાઓમાંના અગ્નિસ્તંભ સમુ,
 માણેકવણું હતું મહાશિવલિંગ.
 નિત્યનિત્યે ત્યાં ધસાતી હતી
 મલયાદ્રિની એકએક ચન્દનડાળખી.
 લીલમેનાં ઝૂમખાં જેવો
 બિલિપત્રોનો થતો ઘટાધેર;
 ને ઉપર ઢોળાતા હતા
 ફૂલપાંખડીઓના ફૂલઢગલાઓ.
 યાત્રિકોના યાત્રાભાવ સમોવડા.
 દેવઅંજલિ સમી ઉપરથી
 રત્નજલાધારીઓ કરતી'તી અભિષેક;
 જાણે અગ્નિકા અમૃત ઝરતી હોયને.
 નર્તકીઓ નાચતી'તી યક્ષનૃત્યો.
 મહામહેશ્વરનાં ચરણોમાં;
 રત્નદંડ સમા કરમાં રત્નદાંડીઓ વીંઝતી
 દેવદાસીઓ ઢોળતી'તી રત્નચમ્પરો.
 કેા ચન્દન ધસતી, કેા ફૂલ પરોવતી;
 બિલિપત્રોનાં ત્રિદળ વીણતી'તી કેાક
 ત્રિભુવનનાં ત્રણ દળ ઉખેળવાને.
 સહુ હતી શીલમૂર્તિ કુમારિકાઓ,
 બ્રહ્માર્ગની બ્રહ્મચારિણીઓ,
 ને ભણતી'તી જગત્કલ્યાણના કલ્યાણસ્તોત્રો.
 ફૂવારાની ધારાઓ સમી દિશાદિશામાં
 ઉડતી'તી સદાશિવની આશિષધારાઓ.
 શિવઆશિષોએ જગત થતું શિવસંકલ્પવન્તું.
 યોધમંડળ કેા દુર્ગદ્વારે ઉછળે

૧૬૦

૧૭૦

૧૭૮

૧૮૦

એવું યદુમંડળ ઉછળતું તું ગર્ભદ્વારમાં.
ત્યાં આવી બાન્ધવબેલડી
યાદવેશ્વર કૃષ્ણબળરામની :
જાણે સૂર્ય ને ચન્દ્ર સંગાથે ઉગ્યા.
રત્નસ્તંભ સમી રત્નદીવડીઓમાં
જળકતી હતી દીપકજ્યોતો;
કૃષ્ણદેવની દેવજ્યોતને પધારવે
એ જ્યોતિઓમાં પ્રગટ્યો પ્રઘોત
ને અજવાળાં થયાં શરત્પ્રશ્નિમાનાં.
દીપકદીપકની થઇ દીપમાળા.

૧૯૦

ઋષિપુત્રોએ પૂજ્યા શ્રી હરિને;
ને શ્રી હરિએ લીધી શતજ્યોત આરતી
સ્વયંભૂ એ સાગરરત્નામીની.
ધંટાનાદ થયો; દુંદુભિ ગજ્યાં;
ઝાંઝો ઝમકી; શંખ પૂરાયા;
ભેરવજાહે પોકાર્યા ભેરીધોષ;
કાકિલાનાં ને મચ્છરનાં-નારી ને નરનાં
મીઠાં ટક્કયાં આરતીગીત;
અને શ્રી કૃષ્ણદેવ ભણ્યા
અમૃતલોકનું સર્વકલ્યાણાષ્ટક.

૨૦૦

વિપ્રવરોએ કીધો વેદોચ્ચાર.
સાગરે ને પૃથ્વીએ ઝીલ્યો એ
ગગનગોરમ્ભતો વૃન્દપૂજનો મહાધોષ;
ને ઝીલીને ઢાળ્યો નિજ પટવિસ્તારમાં.
કૈલાસશિખરે સમાધિયોગમાં
ધૂળિએ સાંભળ્યો એ મહાશબ્દ.

૨૦૬ આનન્દા; ને આનન્દાવ્યા લોકલોકને.

આરતીના ડંકાઓ

એક જ બોલતા'તા ગીતબોલ

૨૦૮ મંજુલ મુખડે ને પુનરુક્તિપરંપરાએ :

૨૧૦ શિવવિષ્ણુ એક સ્વરૂપ,

અન્તર નવ ગણુશો,

૨૧૨ કેા અન્તર નવ ગણુશો. (લોકગીત)

શિવ ને વિષ્ણુનું તે તિથિએ

ગગનધુમ્મટમાં ઉચ્ચારાયું શુદ્ધાદ્વૈત.

ધરતી સાગર ને આલ

પૂજતાં ને વધાવતાં'તાં

મહેશને ને મહેશમન્દિરને.

વસુન્ધરા ધરાવતી વિશ્વવિભૂતિઓ;

રત્નાકર ઠાલવતો રત્નજ્યોતિઓ;

૨૨૦ સૌ ઉપર આકાશ ઢાળતું બ્રહ્મતેજ,

બ્રહ્મવ્યઝરતું ને બ્રહ્મવાણું.

વિશ્વનાથચરણે વહતા'તા

વિશ્વના સકલ વસુઓ.

હળધરે ધયું હળાયુધ;

શ્રી કૃષ્ણે ધર્યો પાંચજન્ય;

યાદવોએ ધર્યાં મસ્તકપુટા

સદાશિવનાં ચરણુકમળે:

ને એમ કાપી સ્વયંશ્રદેવની દેવપૂજા.

દુનિયાંએ ધારી દેવદીપ્તિ

૨૩૦ અને દિવસ થયો અમૃતઉજ્જવળો.

- હરિહરના પરિમળો ગયા દેવલોકમાં
અને આનન્ધાં ત્હાં દેવદેવાંગનાઓ.
ઝાંખતા જગતે જાણ્યું કે
સૌ તેજજ્યોતિઓ છે એક તેજજ્યોતના;
૨૩૫ પ્રહ્લાંડ છે પ્રહ્લઅંબાર.
હિમાલયેથી ગંગાનાં પૂર ઉતરે
એવું ઉછળતું યદુમંડળ પછી
મહેશમન્દિરમાંથી ગયું સાગરતટમાં;
ને સાગરને કીધો સજીવન.
૨૪૦ યાદવોએ દૈટ્યો અમ્બોધિને;
સળકાવ્યો, ખળખળાવ્યો, ઉછળાવ્યો.
૨૪૨ સૂતેલો સાગર જગી ઉઠ્યો.
યદુમંડળ આવ્યું સંગમઘાટમાં,
સરિતસાગરને સીમાડે.
ધન્યો ઉડતી, નિશાન ફરફરતાં,
ડંકા વાગતા, દુંદુભિ ગડગડતાં.
સાગરમાં ધરતી ઢોળાતીતી ત્હાં
ખારાંમીઠાં જળવહેણોનાં
મળતાં હતાં મહાપૂર.
૨૫૦ ત્હાં સોરઠ ઠલવાતોતો સાગરમાં;
ને સૌન્દર્યમૂર્તિ સોરઠિયાણીઓ
ગાતી સરવા સોરઠનાં ગીત;
૨૫૩ જાણે જગતહંસીઓના કલખોલ.
૨૫૪ જળની ઝરણી વહે રે લોલ.
કે અન્દની કાતળી સમ કાઠો રે;
કે સોરઠ ઠાલવે ત્હાં નિજ નીર:

૨૫૭ કે જળની ઝરણી વહે રે લોલ.
કે આભઅડ્યાં શિખરે ભવભાથે રે;
મુગટ સમો રેવતાચળ માથે રે;

૨૬૦ ગંભીરભાવ ગોરખે ત્યાં ગીર:

૨૬૧ કે જુગની ઝરણી વહે રે લોલ.

કે નિત્યનિત્ય અન્ધારને ધોતી રે

સરજની છેલ્લી દેવજ્યોતિ રે

કે ઢળતી ત્રિવેણીતીર્થને તીર :

૨૬૫ કે જશની ઝરણી વહે રે લોલ.

કે સોમદેવની સાગરયાત્રા રે

કે મર્ત્યને અમૃતની માત્રા રે;

કે જય ત્યાં બ્રહ્મરસિયા ભડવીર ;

૨૬૯ કે જયની ઝરણી વહે રે લોલ.

૨૭૦ કે સોરઠ ઠાલવે ત્યાં નિજ નીર :

૨૭૧ કે જગની ઝરણી વહે રે લોલ.

સરિતા ઝીલતી ને વાયુ ઝીલતો

સોરઠિયાણીઓનું એ ગીત,

ને ઝીલાવતાં હતાં જનતાને.

જળમાં ઉછળતું હતું

૨૭૬ જળલહરી સમું એ ગીત.

પ્રથમ કીધાં પુણ્યદાન

કે પુણ્યે પાપ જય પાતાળમાં.

ગૌદાન કાળે દારિકાષી આપ્યાંતાં.

૨૮૦ કામધેનુઓનાં ગોધણુ.

પણુ મ્હાસવાસી બ્રહ્મમંડળે
સાંભળી'તી ઋષ્યપમાનની કાળકથા;
એટલે ન્હોતું કાષ્ઠ લેવાને ગૌદાન
ત્હાં ધરતીસાગરના સંગમઆરે.
યાદવોએ રમતાં મૃકયાં એ ગૌધણને
તે ધાયાં ઉજ્જયન્તની ગિરિછાયામાં.
ત્હાં ચરતાં, પાણી પીતાં, દૂધ ઝરતાં
ઝરણુ સમેવડાં ઝરણીઝરણીએ.

૨૯૦

એ દૂધઝરણીઓએ
સેજળ ભર્યો સોરઠને;
ને એ ગોદ્રહે સીંચાઈ સીંચાઈ
રેવત ફરતી વેલીઓનાં થયાં વન.
ગોદ્રહનાં થયાં ગીર;
ને ગીરવનમાં વસ્યા પછી વનરાજે.
આજે યે ત્હાં વિચરે છે
જગત્ના વનરાજે રેવતછાયામાં.

૨૯

હરિનાં ગૌધણે પાયાં છે ગીરને.

૩૦૦

સંગમેથી જાદવો ગયા સાગરતટમાં;
જાણે તરંગાવળ સ્થામે તરંગાવળ માંડી,
જાણે વન ઉખાડીને નવું વન રોપ્યું.
આભની કિનાર સમે
સાગરતટ હતો વિશાળ ને ઉજ્જવળો;
ને ત્હાં ઉભરાયો જાદવસંઘ.
આભઉગતા તારલા ગણાય
તો ગણાય એ યદુતારલાઓ;
સાગરના તરંગ ગણાય

- તો ગણાય એ યદુતરંગો.
 સાગરના સાગરછોડ સમે
 ૩૦૯ એકએક લહરીએ ઉભો'તો જાવજોધ.
 ૩૧૦ ને મંડાણી પછી યોધરમણાઓ.
 યદુકુમારો ચહડ્યા'તા જોખનને ઘોડે;
 ને માતાં ન્હોતાં જોખનનાં જોમ.
 એમણે મધ પીધાં; પછી મધુ પીધો.
 ૩૧૪ એ હતો એમનો છેલ્લો આનન્દોત્સવ.
 પર્વણીની ભરતી ચહડતી હતી
 ને રસાળાને કરતી'તી રસાર્દ.
 સાગર સાંભળતો હતો
 ૩૧૮ ભાવીની પડતી પગલીઓ.
 સુદર્શનસ્વામીના એ પરિવારે
 ૩૨૦ પ્રથમ ખેલી ચક્રરમણા.
 યોજન-યોજનવા ઉડતાં ચક્રો
 નાંખ્યાં સાગરપગથારે,
 ને પાછાં ઝીલ્યાં સાગરઘાટે:
 જાણે સન્દેશેા લઇ આવ્યાં સાગરજળનો.
 રથચક્રોને ઉછાળ્યાં આભમાં
 ને ઝીલ્યાં અંગૂઠાની ધરીએ.
 ચક્રવર્તી' હતા ચક્રધારીઓ
 ને વિચરતા'ના ચક્રવર્તી' સમા.
 ૩૨૪ સૌ હતા સુદર્શનના પોતરા.
 ૩૩૦ પછી નાંખ્યાં બાણો
 વનની વનાટવીને પી'ધતાં.
 તણુખાઓ સમાં ઉડતાં

ને જવાળાઓ સમાં જૂલતાં એ !આણુ.
પત્રો છેઘાં; પત્રરેખાઓ ભેદી:
મત્સ્યવેધ કીધો મત્સ્ય માંડીને.

ઉડતી પંખિણીઓને પાડી.

પાર્થનાં ખેલ્યાં પરાક્રમો.

અને પછી અભિમન્યુના મામાઓએ
ગાયો અભિમન્યુનો ચક્રાવો;

૩૪૦

ચક્રાકારે ધૂમી ધૂમીને,

૩૪૧

ને કાળને જગાડીને.

અને પછી આવી વાંસભારીઓ;

વનની કાપેલી આદુલતાઓના જેવી.

કછકે પાયે આંખ્યા,

કછકે હાથે લીધા વંશદંડ.

પાયઆંખ્યા ચહડયા જાણે તાડછત્રે.

તાડવનના એ તાડપતિઓ ઉડીને

હોડ ખેલતા'તા હાથીઓ થુ

માનવસરોવરની પાર જોવાની.

૩૫૦

હાથલીધાએ માર્યા વાંસકૂદકા

ઉંડગચુંડગમાં ધૂમડી ધૂમતા,

તે જઈ પડ્યા ખામણાં ને ખાડીપાર.

કાછક મહાયોધે ઉલ્લંઘ્યાં

વંશછલંગે વૃક્ષરાજે ને વૃક્ષવટાઓને.

એક છત્રંગે યાદવો ઓળંગી જતા

૩૫૬

હાથીઓની ઉભી હેલારોને.

અને ખેલથાકેલાઓએ

પછી પીધી મૈત્રેયક મદિરા:

- ૩૬૦ જાણે ખેલનો થાક ઉતરે,
 એ ય છે એક જગત્જુઠાણું.
 આનન્દખેલનો એ થાક ઉતારતાં
 ૩૬૨ પછી ઉતાર્યો જગતનો થાક.
 જોખનઉમંગીલી બાળાઓ
 તરતી, ફૂદડી ફરતી, રથ હાંકતી:
 જાણે વીરજયા વીરાંગનાઓ.
 કોક હરિણી હતી, કોક હાથિણી હતી.
 કોક હતી સુભદ્રાની સાહેલીઓ,
 કોક હતી ઓખાની સહિયરો;
 સહુ હતી સાગરપુત્રીઓ.
 ૩૭૦ ને સાગરહરીઓ સમી
 ૩૭૧ રમતી'તી સાગરહરીઓની સંગાથે.
 વૃધ્ધો ભજનો ગાતા
 ને જોતા મહામારગની ફેડીને.
 કોક વાંસળી વાતા, શંખ પૂરતા,
 બિરદાવતા જોય ન ઘોડી લા ને.
 કોક ડમરૂ વગાડતા મહેશ્વરના,
 કોક ઘોરમતા'તા રુદ્રવીણા.
 સાગરને સીમાડે ખેઠા હતા
 આયુષ્યના એ સીમાવાસીઓ
 ૩૮૦ આવતાની કે'ક વાટ જોતા.
 સાંથ ઉછાળતો'તો આયુધો;
 અનિરૂદ્ધ જોતો'તો હરમન્દિરના ઝરખા;
 માંડ્યે નેણે બળભદ્ર નિરખા'તા
 સાગરમાં સમાતી સરિતઝરણીઓ;

- અનિમિષ આંખડલીએ કૃષ્ણદેવ
જોતા'તા આલમાં જતો અગમપન્થ.
૩૮૭ પ્રારબ્ધ ત્હાં રમતું'તું પ્રારબ્ધ શુ.
તરણીતરણીની શરતો ખેલાઈ.
૩૮૦ પાટડાઓ નાંખ્યા પાણીમાં
ને તરાવ્યા જળધોડા સરિખડા.
એકે કહ્યું જોઈ આવું સાગરનો પાર.
ખીજા જાદવજોધે કહ્યું :
હજીથી ગંગાને વાળી'તી હલાયુધે :
હું આકર્ષીં જાણું ગંગાનાં પૂર
પ્રભાસદ્વારિકાના સાગરઆરે
કે નિત્યનિત્યે જહવારે જ્યોતિર્દેવને.
દિશાદિશામાં ગાજતો'તો જાદવહુંકાર
ને વાગતાં'તાં મૈયેરકનાં રણશીંગડાં.
૩૯૫ યાદવો ન્હોતરતા'તા કાળને.
૪૦૦ એક દિશે ખેલાતી'તી કુસ્તી;
ગદાઓ વીંઝાતી; દંડ ઉછળતા.
ખીજા દિશે ખેલાતો'તો રથચક્ર ગેડીદડો,
અશ્વો થનગનતા; ધોરી ધસમસતા;
રથનાં ઝમઝમતાં ચક્રઝાંઝરો;
ને ધજાપતાકાઓ ધાતી દિશાદિશામાં.
પંચતત્વ સમા પાંચપાંચ દડા ઉછાળતો
એક રચતો હતો કન્દુકમાળા
વણુત્રેયા કે વણુખાંખ્યા ત્રિગુણુત્રાગડે.
જાદવકુળ રમણે ચહડયું હતું.
૪૧૦ સહુ ઝૂલતા'તા જોખનહિન્ડોળે.

૪૧૩

જગત જ છે જોખનકુંજ;
જોખન જેવું જયરંગીલું
ને જોખન જેવું ક્ષણઆથમતું.

પછી સાગરપટમાં

અમાસના મખ્યાદને ઉગી પૂર્ણિમા:
ચન્દ્રમાવિહોણી ચન્દની.

૪૨૦

કોકનાં સ્મરણોને સાંભર્યાં
વૃન્દાવન ને બંસીબટનો ઘાટ;
ને જગતસોહામણી એ શરત્પૂર્ણિમા;
એટલે મંડાયો કૃષ્ણગોપીનો રાસ
રસથી જગતભીંજવતો.

સુભદ્રાઓ ને ગાડીવધન્વાઓ
નયનોમાં નયનો ઢાળતાં,
વિટપો શાં અંગ વીંઝતાં,
પરસ્પરનાં હૈયાં વાંચતાં.

૪૩૦

અંગોના એ સૌન્દર્યહિન્ડોળમાં
રાસરસિકોના ઉછળતાંતા આત્માઓ.
નયનઅદ્ભુત એ નિરખી નિરખી
કૃષ્ણદેવને જગ્યાં નીંદરતાં સ્મરણો;
અને આયુષ્યની છેલ્લી તિથિઓમાં
સાંભરી વૃન્દાવનની વિભૂતિઓ.
જમના ન્હોતી, સાગર હતો આ;
ન્હોતો આ વનનો બંસીબોલ,
આ તો ધોરમતો'તો અમ્બોધિધોષ
પર્વણીની ચ્હડતી ભરતીનો;
ભવ્ય, ભયંકર, કાળમુખો.

- જગેલાં સ્વપ્નાં સ્થિતી ગયા
૪૩૮ જગતના એ સ્વપ્નસ્વામીનાં ચે.
અહિયુ ઘેરાતું હતું.
- ૪૪૦ મધ્યાહ્નનાં સ્હડતાંતાં મોળાંઓ.
પણ સૂર્યને અડકી નહોતી હજી
અન્ધારકાળી ચન્દ્રમાની કોર.
દુનિયાં ઝાંખી પણ ઉજળી હતી.
૪૪૪ અન્ધકાર હજી ચે આધે હતો.
૪૪૫ મૈયેરકનાં રણુશીંગડાં ધૂમતાં હતાં.
પછી આવી બૃહન્નલાઓ
જળને જળથાળે નાચવાને;
જાણે જળની અપ્સરાઓ આવી.
એ હતો નટરાજોનો નટસ્વાંગ
૪૫૦ જગત્નર્તકી તારિકાએ સળવેલો.
જોઅનમદમાતા યદુકુમારોએ ધાર્યાંતાં
ચણિયો ચોળી ને ચુન્દડી,
ને સજ્યાંતાં મોહિનીરૂપ
જગતને જીતવાને.
જગત્જેતાઓને પછી જીતી ગયું જગત.
વેલી સમા વાળતી અંગહિન્ડોળ,
ને ભાલા સમા ફેંકતી નયનકટાક્ષો.
સૌન્દર્ય જોઅન ને લાવણ્યના
વહતાંતાં ત્હાં ત્રિવેણીનાં પ્ર.
૪૬૦ જાદવજગત ઝોલે સ્હડયું હતું;
૪૬૧ ત્હલ નચાવતુંતું દુનિયાંને.
ત્હાં પડ્યો તણખો—

જગતઝાળનો સ્પૃલિંગ.
 એ હતો અગમ્યનો અંગારો.
 નિર્માણુ ત્યારે નીતરતાં હતાં.
 શું થયું તે છે દેવપોથીમાં.
 વા તો સાગરે હોડકાં અથડાયાં;
 વા તો બાણે પરાવ્યું બાણુને;
 વા તો ચક્રે ઉચ્છેદ્યું ચક્રને;
 વા તો ગદા પછડાઇ ગદા શુ :
 ધોરમુખું ધ્રુવડ બોધ્યું
 કે સમજે પાડી ચીચિયારી :
 પણ તણખો પડ્યો માનવમહાવનમાં.
 કોકે પાલવ ખેંચ્યો બૃહન્નલાનો
 ને માથેથી ખસી મંથાવટી :
 કોકે ટીખળ કીધું કે 'વાદળી ખસી,
 પણ સામજો પ્રગટ્યો ચન્દ્રમા.'
 મયૂસ્તૃત્ય નાચતી બૃહન્નલાએ
 ફગોટી દીધો એ નારીવેશ;

૪૭૦

૪૮૦

—નરથી નાર થવાય છે કંઈ ?

નર્તકીનો થયો નરનાથ;
 ને વજ્રમુષ્ટિ મારી નાસિકાઅગ્રે
 એ બિભત્સરસના ખેલોયાને.
 ભાગ્યકુંકુમને રંગે રંગેલી
 ત્યાંથી ફૂટી શોણિતધારા.
 ને લોહી ચાખી વાઘ વિક્રમે,
 એમ શોણિત નિહાળીને
 શોણિતતરસ્યા ઉજ્જ્યા જલદવ્યાધો.

- ૪૮૯ તણખો પડ્યો યદુભંડજો.
- ૪૯૦ ટીખળમાંથી ખર્યો તણખો;
ને તણખાનો થયો બડકો.
બડકાએ સળગાવ્યો કુંગરદવ;
ને કુંગરદવમાંથી પ્રગટ્યો વનદવ.
- ૪૯૪ એમ સળગ્યાં જાહેવાનાં વન.
સાગરને ને સાગરવાસીઓને પ્રજળતી
- ૪૯૬ એ હતી વડવાનળની જાળ.
ઘેરેરક પીધો હતો.
પછી પીધા મનઉભરાતા
મહાસંહારના ઘેરેરકના ઘૂંટ;
ને યાદવો થયા યમના યોધરાજો.
- ૫૦૦ યદુવંશે એકું યમઓધદિયું.
- ૫૦૧ ચન્દ્રની કાર અડકી સૂર્યને,
અન્ધારધેરી ને કાજળકાળી,
કે આયુધો ઉજાયાં સાગરકડિ.
ક્રીડાંગણ થયું સમરાંગણ
ને ખેલસાજ થયો સંહારસાજ.
અમાસના મધ્યાહ્ને પડી અમાસરાત્રિ.
સાગરકડિ સળગી ઉઠ્યો.
મહાજળમાં પ્રગટી વડવાનળની જાળ.
- ૫૧૦ અબ્રહ્મણ્યનાં જાબુડી ઉઠ્યાં પાપ.
યક્ષણીઓ ગાતીતી એનાં ગીત
રેવતાચળના શિખરશિખરે એસીને.
- ૫૧૩ રેવત જેતોતો સાગરરમણા.

સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ;
 વડવાનળની ઝાળ;
 વડવાનળની ઝાળ,
 ૫૧૭ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

ઝબ્બકે-ઝબ્બકે ને હોલવાયે
 વિધિલોચન શી કરાળ:
 ૫૨૦ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

વિરાટનો વડો જળઅંગારો;
 દહે દિગ્ અને દિગ્પાળ:
 ૫૨૩ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

નથી વીજળી, નથી ભૂતભૂતાવળ;
 વડવાનળની એ ઝાળ :
 સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.
 ૫૨૭ સંસારિયાની—

કૃષ્ણાજાઓ નહોતી પાળી યદુસંઘે.
 હરિખેલ ઉથાપીને, શસ્ત્રો સજીને,
 ૫૩૦ યદુસંઘ આવ્યો'તો તીર્થક્ષેત્રમાં,
 ને છેડ્યો'તો મૃત્યુમુખા મહાસાગરને;
 એટલે સળગ્યાં'તાં યદુવનો.
 ૫૩૩ સાગર છંછેડાયો ને ડાઘ્યો.

પહેલો પડ્યો છોગાળો સાંખ
 —ઋષિવરોનો આનન્દતો ઉપહાસક.
 એને પરાવ્યો ઉડતા બાણે:
 જાણે અશ્વહાસ્યનું પાતક વીધાયું.

- અને પછી પડ્યાં નક્ષત્ર ને તારિકા;
નવનાટકનાં યોગન્ધર ને યોગન્ધરા.
૫૪૦ એમણે શિખવ્યા'તા નરને નારીસ્વાંગ,
ને નારીને નરસ્વાંગ :
કલાના નામે કલાના વ્યભિચારો.
એમને ઉચ્છેદ્યાં યદુચક્રોએ
અને રગદોળ્યાં રેતીઢગમાં.
ત્યાં પડ્યા છે એ પત્થરના પાળિયા.
કાળમીઠની શિલામાંથી કાતરેલી,
નિર્માણના વજ્રદંડ સમી,
અનિરૂદ્ધને વાગી ગદા.
અહણુ ઘેરતું હતું યદુગૌરવને.
૫૫૦ આંખાડાળો આંખાડાળો શું અથડાય
એમ જાદવો અથડાયા જાદવો શું,
ને ખરી પડી મસ્તકપુટની આંખાસાખો.
પાનખરમાં પાંદડાં ખરે
એવા ખરતા'તા યદુકુમારો:
જાણે મમરા પડ્યા કાળદંડ્રાઓમાં.
જોખનને જરખતો'તો વડવાનળ.
યદુવંશનું વેડાતું'તું મહાવન.
એક થડચડેલી વેલીઓ,
અન્યોડન્ય શુ અફળાઇ પછડાઈ,
૫૬૦ ખેરવતી હતી પ્રકૃત્તેલાં ફૂલડાંઓને.
સૂર્ય મ્હેં સન્તાડતો હતો
ને ચન્દ્ર ફેરવી'તી પીઠ;
ચન્દ્રને ન્હોતો નિરખવો એ કુળસંહાર.

- ક્ષણે ક્ષણે જામતું જતું'તું અહણ—
આકાશમાં તેમ જ ધરતીપાટ.
કિરણોએ કાપ્યાં કિરણોને,
ને કળાઓએ વેડી કળાઓને.
- ૫૬૮ ચક્રુણ સળગી ગયું જગતજાળમાં.
મહારથી સાત્યકિ
- ૫૭૦ કૃષ્ણપાશ્વે ઉભો હતો વીરત્વજ્યોત.
સાત્યકિએ જોયું હતું કુરુક્ષેત્ર;
સાંભળ્યાં હતાં ગીતા ને શાન્તિપર્વઃ
નિરખી હતી પિતામહની આશુશય્યા;
નિહાળી હતી વંશોની નિર્વંશતા.
સાત્યકિએ કહ્યું કૃષ્ણદેવને:
- ૫૭૬ સાત્યકિએલ હતો ઇતિહાસએલ.
‘મહારાજ! કુરુક્ષેત્ર હતું સુજનતાળું’.
માઝા હતી; માનવતા હતી;
સંયમ હતો સંહારમાં યે.
- ૫૮૦ પાંડવો પાળતા’તા ભીષ્મમર્યાદ.
ક્ષત્રીયત્વ ખેલતું’તું કુરુક્ષેત્રે.
- ૫૮૨ એ વીરતા હતી; આ છે ઘેલછા.’
‘સાત્યકિ! સાંભળ્યો’તો પૃથ્વીપોકાર ?
—બ્રહ્માંડફેડતો ને બ્રહ્મને ઢંઢોળતો ?
—હોતો સહેવાતો જાદુબાર
તે ધરતી ઢોળાતી’તી સાગરમાં.’
કૃષ્ણદેવે બાપ્પો ભૂતકાળને.
બારેલા ભૂતકાળમાંથી જન્મે છે
—ભૂતકાળના અવિચળ હિમાદ્રિમાંથી—

- ૫૯૦ વર્તમાનની બ્રહ્મપુત્રા
 ૫૯૧ ને ભવિષ્યની. ભાગીરથી.
 ગંગાનાં બહેણુ કાણે અવરોધ્યાં
 ૫૯૩ કે નિર્માણનાં બહેણુ અવરોધાય ?
 હજી તો ખોલ શમ્યો નથી
 ત્હાં આવ્યું અદ્વરથી ઉડતું
 સુદર્શન ચક્રનું પાલસન્તાન;
 ને કુરુક્ષેત્ર તરી ઉતરેલો ચોધરાજ
 ફળ્યો પ્રભાસની જાદવાસ્થળીમાં.
 ૫૯૬ સાત્યાકિ પડ્યો.
 ૬૦૦ સાગરમાંથી આવ્યા સાગરતારાઓ;
 ને લાવ્યા સાગરતટની એરકા.
 એ શર નહોતાં, ચાપદંડ હતા.
 એ એરકા નહોતું સાગરધાસ,
 મુસળના કણુ-કણુ ત્હાં
 થયા હતા સાગરસોટા.
 એરકાનાં હતાં લોહવાંસ ને વજ્રવેલો;
 વાગે એમનાં મસ્તક ફેાડે.
 ઝપાટયા, પ્રહાર્યા, સંહાર્યા
 સાગરતારાઓએ પૃથ્વીપ્રવાસીઓને;
 ૬૧૦ અને પછી પડ્યા પોતે
 પરસ્પર શબની શિલાઓ થઇને.
 સાગરતટમાં વેરાયા શબના વેલાઓ.
 સંહારનાં અસશક્ત ખૂટયે
 યાદવયોદ્ધા ગયા એરકાવનમાં,
 ને ભરી લાવ્યા એરકાના ભારા.

- સાગરે આપી સંહારસામગ્રી.
 એ એરકા હતી મૂર્તિમન્ત ઋષિશાપ.
 મુસળચ્છુનાં ઉગ્યાંતાં આહુપરમાહુઓ
 અને જામ્યાં હતાં એરકાવન.
- ૬૨૦ સાગરકાંઠાની શાપએરકાએ પહો
 ૬૨૧ સંહાર્યો છપ્પનકોટી યાદવસંધને.
 એ મધ્યાહને હતો
 વિશ્વચક્રમાં ત્રિચક્રાવલિનો વેધ.
 પૃથ્વી ચન્દ્ર ને સૂર્ય
 ઉભાંતાં નિજનિજને ઝરખે;
 એકદૃષ્ટ ને પરસ્પરને નિહાળતાં.
 વિધિ એમને પરાવતો'તો ભાગ્યદોરે,
 ને તેજ થતાંતાં નિસ્તેજ.
- ૬૨૬ એમ મધ્યાહને ઉતરતો'તો અન્ધકાર.
 ૬૩૦ જગત છે અહ્લુતોતુ' મહાવન.
 મૈયેરક પીધો હતો;
 ને બાળીપ્રજાળી હતી
 મેધાવીઓએ નિજ મેધાને.
 પણ મૈયેરકઅધિકી મદાન્ધતા,
 મદાન્ધતાઅધિકો ગર્વઉછાળો,
 ગર્વઅધિકો વિજયવંદાઃ
 એમણે ફેડ્યાંતાં યદુચક્રુઓને
 ને સ્થાપ્યો'તો જગત્સન્ધાપો.
- ૬૩૬ જાદવો થયા'તા ત્હારે જગત્સન્ધાળા.
 ૬૪૦ તીર્થમાં જાદવોએ જાણે
 ૬૪૧ ડુંગર સળગાવ્યો'તો માનવતાનો.

ઐરકાએ વાળ્યો કચ્ચરધાણુ:

હોળાયાનું વાળ્યું વર્તુળ.

પદ્મન્કુમારને પડતો દીડો

કૃષ્ણદેવની વિશ્વધૂમતી આંખડીએ;

ને કૃષ્ણદેવ ધાયા ઉછળતી યદુભરતીમાં.

મોળાંઓ મોળાંઓ શુ પછડાય—

—ભાગે, ફેંકાડે, શીષુ ઉછાળે—

એવા પછડાતા'તા યાદવવીરો.

૧૫૦

ભેખડોમાં પૂર પેસે એમ

કૃષ્ણદેવ પેઠા જાદવપાળોમાં,

ને ઉભા વચ્ચે—જાણે ખડક ઉભો.

કૃષ્ણદેવે પાડી જગહાકલ,

જે ગગનમંડળે સાંભળતું.

એ હાકલે કુરુક્ષેત્ર ડોલતું,

એ હાકલે સાગર થંભતો.

જાદવકુમારોને આજે ચૂડી હતી

આજ્ઞાઉલ્લંઘનની મહાન્ધતા.

એ જગહાકલ આજે પડી

૧૬૦

બહેરા કાને ને આંધળી આંખે.

ક્ષણુ—અધક્ષણુ વીવી ત્યાં તો

ગદાઓ ધૂમી ને વીંઝાયા ઐરકાદંડ:

થડની ઘટા ઘેરે થડને

એમ યાદવસંઘે ઘેર્યા યદુરાયને.

બાળભદ્રે દીકું આઘેથી

યાદવકુળનું એ ઘોર પાતક

પૂજ્યને અપૂજ્યઅધિકા અવમાનવાનું.

ને ધાયા વીરની વ્હારે.

૬૭૦

સાગરકઠિા બાંધે સાગરને,
એમ શિલાઓ સમા યાદવયોધરાબ્ને
બળભદ્રને ઘેરી ઉભા પરિધપાશમાં.
જાણે ગિરિવર ફરતી ઉભી ટેકરીઓ.
એમ ઘેરાયા આભના થંભ,

૬૭૪

એમ ઘેરાયા યદુકુળના કુળપ્રવરો.

૬૭૫

ગદ ઘેરાતો હતો.

એ મધ્યાહ્ને સાગર તટમાં
સંહાર સંહારતો હતો સંહારને,
ને ધુર-ધરે ઢળતા'તા ધરતીખોળે.
ડાબા હાથને કાપતો જમણો હાથ
૬૮૦ ને જમણા નયનને ધ્રુષ્ટદેહતું'તું ડાશું નયન.
એમ ખેલાતું'તું ત્હાં ખત્રાસત્રહણ.
૬૮૨ કાળયોગ હતો સંહારનો.

કારમી ધડી વાંચી
ને બળભદ્રે વિચાર્યું સૌનું ભદ્ર.
પાથર્યા સાગરને નિહાળ્યો;
પથરાતી પૃથ્વીને નિરખી;
ને પૃથ્વીને પૂછ્યું નેત્રપલ્લવીએ.
પછી જોયું અગાધ જળમાં.
નિર્માણને ન્હોતયું ને નિર્ધારને નિધર્ષિ.

૬૯૦

એક જ ઉચ્ચાર્યો શબ્દ
'સ્થામે પાર;' ને સંચર્યા :

૬૯૨

જાણે ચન્દ્ર ચાસ્યો વાહણીઓમાં.
દિશાદિશ્નાની હાથેળીમાં

ખેલાતો હતો યદુસંહાર.
યદુમસ્તકો વધાવતાં'તાં દ્વિશામંડળને.
ઉપર હતો અન્ધારચન્દ્રવો;
નીચે હતું સંહારધમસાણુ;
ફરતી રમાતી'તી એરકાની રમઝટ.
એ દિન હતો, પણ રાત્રિ જેવો.

૭૦૦

દિવસ ને રજની વચમાંની
એ હતી અમાનુષી કો સન્ધિકા.

૭૦૨

ઝળઝળું ઝળકતું હતું જગતમાં.
જલઅંજલિ મસ્તકે વધાવી

ને બળભદ્રે કાધો સાગરપ્રવેશ.
મહાજળે આપ્યો માર્ગ કૃષ્ણવીરને.
લહેરાતી લહરીઓને ઝીલી,
ઉછળતાં મોળાંઓને આવર્યાં,
તરી ઉતર્યા મહાતરંગોને:
જગતજળના જાણે મહાતારા.

૭૧૦

ને પછી ચાલ્યા-ચાલ્યા-ચાલ્યા

—ન ચલાય ત્યાં ચાલ્યા—

તરંગતરતી તરણી સમા,
ભરદરિયાવનાં જળવનો જેવાને.
આમના પડછાયા સમો
અગમ્યભાવ પથરાતો હતો મહાસાગરે.
શ્વેતજ્યોત દેવવિમાન સમા
મંહી વહતા હતા બળરામ:
જાણે જળધૂમતું જહાજ.
ચાર્પવશાળા બહામ ભરી-ભરીને,

૭૨ •

ઉછળતા ધનુષ્ય પેરે
માપતા હતા સાગરપટને.
શઢ વીંધતો'તો જળપગથારને.
ઊરવાસી વસ્તુ કેા શોધવાને,
આયુષ્યમાં ખોચેલું કેા પામવાને,
પુરુષાર્થના પરાક્રમ કેા ખેડવાને
સ્હામી છાતીએ ગયા સાગરસ્હામે;
ને ગયા—ગયા—અગમ્યને પન્થે ગયા:
જાણે સાગરદેવ ગયા સાગરમાં.
મુદ્રા હતી મહારુદ્રની;

૭૩ •

જંગની, જયની, ખડકની:
જાણે હિમાલયનું શિખર.
ભોર પીંછાં ઉતારે એમ—
સ્યૈ કિરણાવલિ ઉતારે,
બિમ્બ ફૂળે, બિમ્બછાયા ફૂળે,
ધીરે ધીરે ને જગગંભીરતાથી,
એમ બળભદ્ર ગયા જળપાછળ.
પેખાતી કિરણાવળે કરમાણી.
દસેરાએ ક્ષત્રિય સીમોદ્ધાન કરે
એમ ઉદ્ધાન ક્ષિતિજપાળને,
ને બળભદ્ર સમાયા સાગરહૈયામાં.

૭૪ •

કુરુક્ષેત્ર આવતું નિહાળીને
તીર્થયાત્રાએ સિધાવ્યા'તા હલાયુધ;
પાંડવોને કૃષ્ણ અર્પીને,
કૌરવોને યદુસેના સોંપીને:
ત્હારે બળભદ્રની હતી જે મુદ્રા,

- એજ મુદ્રાએ કીધો સાગરવાસ.
બળભદ્રે આશ્રમ માંડ્યો જલધિજલમાં.
કાળ કહે છે કે કૃષ્ણબન્ધુ ગયા
૭૪૯ સાગરની સ્હામી પાર શોધવાને.
૭૫૦ તરતાં આવડે તો તો
જાહનવી સમું જગત છે મોક્ષદ્વાર :
પીતાં આવડે તો તો
સાગરમાં જ છે અમૃતવીરડી.
જલધિમાંથી પ્રગટીપ્રકાશીને
ચારુમૃતિ ચન્દ્ર એઠો છે
૭૫૬ ચન્દ્રમૌલીશ્વરને લલાટ દેશે.
હજી એલાતો હતો કુળસંહાર,
યદુકુળનું મહાનિકન્દન.
પછી ઇન્ધણું બળી રહ્યે
૭૬૦ હોલવાયો ભડભડતો મહાઅગ્નિ.
એમ ઉતર્યો ઋષિવરોનો શાપ;
ને એમ શમ્યાં અશ્વઘાણનાં પાપ.
૭૬૩ માનવી ! વાવીશ એ ઉગશે.
કૃષ્ણદેવ એમ ઉજવતા હતા
૭૬૫ નિજ સર્વમેધ યજ્ઞ.

દ્વારિકાપ્રભય

અંડ ત્રીજો, દેહોત્સર્ગ

- ને પછી બ્રહ્મે કીધું બ્રહ્માર્પણ.
 પૃથ્વીની ભમ્ભર સમે।
 સાગરકાંઠા હતો ભારેખમ.
 અને ભાગ્યદેશની રેખાઓ સમા
 સાગરમાં રમતા'તા સાગરમેજ
 ને ઉચ્ચરતા'તા અમાનુષી વાણ.
 સાગર એ રહમજતો ને દેવો રહમજતા.
 ૮ પૃથ્વી ત્હાં વાંચતી નિજ ભાગ્યલેખો.
 એ જગપિહામણા કાંઠા નીચે
 ૧૦. હાતું મધુરા જળભયું' સરોવર;
 જાણે ધરિત્રીનું' નમણું નયન.
 એ આંખે પૃથ્વી વાંચતી'તી આભ.
 પાંપણો પડે ને ઉપડે
 એવી પડતી-ઉપડતી'તી જળહરીઓ,
 અને વિસ્તરતી'તી મધુરપના પરાગ.
 મીઠડી ને મનોહર હતી
 જળખોલની એ મંજુલતા.
 કમનીય કલહંસથી ચે
 મધુરવા હતા એ કલખોલ.
 ૨૦ જળમાં હતી પોયણાંની વેલો :
 ૨૧ જાણે નયનમાં ટશરો ફૂટી.
 હરિયાળી ઢોળાતી ત્હાં સાગરમાં;
 જાણે લીલમંદાર મૂકી
 શનીશામળી એ સાગરપાળને.
 મેઘ ઉતરતા ત્હાં પાણી ભરવાને;
 ૨૬ વાદળ ઉતરતાં ત્હાં સમાવાને.

- સરોવરપાળે હતો પારસપીપળો;
વડલા જેવડો ને ઘટાવિશાળો.
ઘટામાં હતા પંખેરના વાસઃ
- ૩૦ સહાંજે આવે ને સહવારે ઉડી જાય.
પક્ષલવઝુમખાંઓ હતાં સચેત;
લોલકલ્લોલની આનન્દવાણે
ઉડતાં'તાં મહી પંખીઆળ.
પિંપલશિખરની હરિયાળીમાં આજ
ટહુકારતો'તો કળાયેલ મોરલો,
ને કેકા નાંખી ભરતો'તો ગગનમંડળને.
અન્તરિક્ષમાં ધૂમતા'તા એ મધૂરઓસઃ
- ૩૮ જાણે જગતસૌરભોની ધારાઓ.
૩૯ એ મોરલો શું કહેતો હતો ?
૪૦ કા મહાયોગનો ઉગતો'તો અવસર.
- ભવિષ્યભારે પગલીએ
આવન્તા કાળયોગની
વિશ્વ જોતું'તું વાટ
અનિમિષ આંખડીએ.
પ્રલયનો પ્રહર ખોલતો હતો;
૪૬ યમની ઘડી વાગતી હતી.
- વાયુમાં ડોલતાં'તાં તેજ;
ને તેજમાં હતો સાગરજળનો ભાર.
પ્રશાન્ત સુષુપ્ત વાતાવરણમાં
૫૦ વહતી'તી ગહનતાની નદીઓ,
અને ઉચ્ચરતી'તી ગહનતાના ઉચ્ચાર.
યોગ હતો દૈવયોગનો.

- કાલે માનવમેદનીના વંદોળ ધૂધવતા,
આજે ત્યાં ટોળાતો'તો સ્નકાર;
૫૫ ને સ્નકારમાં ગાજતું'તું મહામૃત્યુ.
ચોમેર પડી હતી
સ્નકારની ગહનતા;
૫૮ અલૌકિક અને અગોચર.
ગહરા—સાગરગહરા
૬૦ હતા સ્નકારના મહાધોષ;
આકાશભીતરની જ્ઞાન્તિ સમા.
ગેય બોલતી'તી ગંભીરનાદે.
૬૩ દેવો સાંભળતા સ્નકારની ગર્જના.
૬૪ સાધુ હો! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
સ્નકાર બોલે મૌનની બોલી,
બોલે મૌન નિર્માણ;
બોલે-બોલે એ મૌનના મુખથી
નિર્ગળે મૃત્યુ અને નિર્વાણ :
૬૯ સાધુ હો! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
૭૦ હૃદયેહૃદમાં આજ એ બોલે,
બોલે છે શશિયર ભાણ;
પ્રકૃતિપ્રાણની એ સમાધિભાપા,
મૌન તો પરબ્રહ્મની વાણ :
સાધુ હો! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
૭૫ સાધુ હો! સુણો હરિની—
પરબ્રહ્મના બોલની બાપા છે મૌનની;
ને સાધુસન્તો સાંભળે છે
૭૮ પરબ્રહ્મની એ બ્રહ્મગિર્વાણ.

- નતમુખ ઢળતી'તી ઘટાઓ;
 ૮૦ ને ઘટાઓના ઘેર વચ્ચે
 આલવણું ડોલતું સરોવર.
 સરોવર હતું જળસોહામણું.
 સરોવરના પાશ્વર્યા પિપ્પલઘાટે
 થડના થંભને અઢેળાને
 ખેડા હતા એકલવિહારી શ્રી હરિ;
 યોગપ્રભાની પ્રતિમા સમા.
 પૃથ્વીએ પાથર્યો'તો ગાલીઓ
 ને વેર્યા'તાં તેજ્યાંદરણાંનાં ફૂલડાં.
 એ તેજફૂલડાં મધ્યે હતા શ્રી હરિ.
 ૯૦ ચોમેર ઝંકારતા'તા મૃત્યના પડધા :
 ગદ્ય કાલનો ખોલતા'તા યદુસંહાર.
 ભવના સંભળાતા'તા ભણુકારા.
 દ્વિગ્મંડળને નિહાળતા,
 વિશ્વવિરાટને અવલોકતા,
 વિરાજ્યા હતા વિશ્વંભરનાથઃ
 વિજનતામાં વસતી એક જનતા,
 મૃત્યુદગલાઓ વચ્ચેના એક અમર્ત્ય,
 કાળગુફામાંના એક કાળસ્વામી.
 ૯૯ પરબ્રહ્મ હતા બ્રહ્મસમાધિમાં.
 ૧૦૦ એ હતો યોગેશ્વરનો ચિન્તનયોગ
 નિજના સર્વમેધ યજ્ઞનો.
 છેલ્લો હતો પૃથ્વીનો પુણ્યપ્રહર;
 છેલ્લી હતી આયુષ્યની એ તિથિ.
 ન્હોતી ત્યાં જન્મવાનની સુન્દરતા;

- નહોતી ત્યાં કુરુક્ષેત્રની ભવ્યતા;
 ત્યાં તો હતી ગેયની ગહનતા:
 અગોચર ને યોગમાયાવી.
 સૃષ્ટિની વિવિધતા સરળ ત્યારે
 ગોરખાઈ હતી જે યોગસમાધિ,
 ૧૧૦ ડોલતીઝૂલતી પિપ્પલછાયામાં
 આજે હતો એ યોગસમાધિનો ગોરખો.
 તેજતેજ પ્રસ્ફુરતી હતી
 સરોવરપાળની એ કૃષ્ણમૂર્તિ:
 જાણે સૂર્યોત્તું સત્ત્વ,
 ૧૧૫ જાણે ચન્દ્રોત્તું અમૃત.
 ૧૧૬ શ્રી હરિ શું ચિન્તવતા હતા ?
 પાંદડે-પાંદડે ને પલ્લવે પલ્લવે
 લટકતાં'તાં દેવઆયુધો;
 રોમરોમમાંથી ફૂટતી'તી તેજકિરણાવલિ;
 ૧૨૦ નયનો નિરખતાં'તાં અગમ્યની પાર.
 હરિહિન્ડોળે રહડયા હતા
 સૃજનપ્રલયની યોગસમાધિને.
 બે કાળયોગે પ્રકાશે છે એ યોગસ્વરૂપ:
 એક સૃષ્ટિના સૃજનકાળે,
 એક અભ્યાંકના પ્રલયકાળે.
 એ સ્વરૂપ પ્રકાશતું'તું આજ
 સરોવરપાળની પીપળછાયામાં.
 ૧૨૮ કૃષ્ણદેવને ઘેરી પડ્યા'તાં અભાનિર્માણ.
 મનુષ્યાળ જન્મે છે ત્યારે,
 ૧૩૦ ને મનુષ્યાળ પીએ છે અમૃત ત્યારે

- આલ ઉધાડે છે નિજ દુર્ગદ્વાર
ને દાખવે છે હૈયાવાસી ગહનતા.
એ દુર્ગદ્વાર ઉધડતાંતાં આજ.
જન્મ ને મૃત્યુ છે
ગગનપ્રાસાદના એ ઝરખા.
સરોવરલહરી ડોલતી
એવાં ડોલતાંતાં નયનો કૃષ્ણદેવનાં.
પાંપણો ડોલતીતી પીપળઘટા સમી;
સાગરમેળ સમા ડોલતા'તા હૈયાભાવ.
એમ ભવ ડોલતો.
ને ભગવાન ડોલતા.
હરિવર ચડયા હતા
સુજનપ્રલયને હિન્ડોળે.
આગમ સંકેલાવાંનાં હતાં આજ.
કાલે ઉછળતીતી માનવમેદની,
આજે ત્યાં માજતો'તો સૂનકાર;
સભર ભરેલો ને પડલા પાડતો.
કાલે વીંઝાના'તા એરકાના વજ્રદંડો,
આજે પડતીતી ત્યાં પવનપગલીઓ;
અણુદીડી અને અણુઓળખાતી.
કાલે સંહારના માજતા'તા પડખદ,
આજે ભમતા ત્યાં ભૂતકાળના ભણુકાર;
પૃથ્વીપોકારતા ને મહાધોષ.
કાલે હતી બળભદ્રની આન્ધવમેલડી;
એ બળભદ્રે કીધો'તો સાગરવાસ
ક્ષિતિજપાળની જળગુફાઓમાં.

- એમ ખેલાઈ રહ્યો યદુસંહાર;
 એમ સમી યદુવંશની મહાચિતા.
 દ્વારિકા જવું નહોતું;
 ૧૬૦ હસ્તિનાપુરે સંચરવું નહોતું;
 દિશાઓનાં ભીડાયાં તાં ખાર.
 ત્યારે હરિવર જય ક્યાં ?
 ત્યારે ક્રિયા ઉઘાડવા આભના દરવાજા ?
 ને ક્રિયો ગ્રેહવો દિશામાર્ગ ?
 ૧૬૫ દિશાઓ થઈતી એકદોર.
 કૃષ્ણદેવ પૂછતાંતા મહાકાળને
 ૧૬૭ કે 'સરભું ?' કે 'સંકેતું ?'
 કૃષ્ણદેવે માંડ્યો'તો સર્વભેદ યત;
 ને મંહી હોમતાંતા પોતાને ય તે.
 ૧૭૦ કૃષ્ણચન્દને એક જ હતી ઉઘાડી વાટ
 ૧૭૧ સ્વગારોહણની.
 પિપ્પલધટા દેતી'તી
 એ મહાપ્રશ્નનો મહાઉત્તર;
 પણ ગહનતાની ગિર્વાણમાં.
 ઘટા સ્હમજતી ને શ્રી હરિ સ્હમજતા
 ગ્રહારથના એ સંકેતસન્દેશ,
 ૧૭૭ મહાનિર્માણના એ મન્ત્રોચ્ચાર.
 વનઘટાઓ ધ્રુવતી'તી—
 ઘેરી, ઘેરતી, ને ગોરમ્ભાતી.
 ૧૮૦ ડાળીઓ ડાળીઓ ખેડી'તી જોગણીઓ
 ને વાંચતી'તી સરોવરલહરીના લેખ.
 ૧૮૨ જોગણીઓ કહેતી 'અવધ આવી છે.'

પછી ઉઠ્યા કૃષ્ણદેવ.

પલવટ સંકાર્યો, સરોવરતીરે પધાર્યા;

આત્મમન લીધું; સ્વસ્થ થયા;

અને પૃથ્વી સમા ઉભા અરોહ:

જાણે વિશ્વવ્યવસ્થાનું થયું.

સન્મુખની નિહાળી ઉજ્જયન્તની શિખા;

પાછળનો નિહાળ્યો સાગરપગથાર;

૧૯૦

ઉપર જોયું અનન્તમાં.

થૂંટ્યું, ઘોઘ્યું, પીધું બ્રહ્માંડને.

તે પછી વળ્યા જળઆરેથી

કા મહાનિર્ધાર નિર્ધારીને.

એ હતો મહાનિર્માણનો સારોધ્ધાર.

ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે

સરોવરનાં સાક્ષાત્ ઉંડાણ ઉભાં;

ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે

રેવતાચળ થયો હિમાલય;

ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે

૨૦૦

આલનો ઉભો આધાર.

દેવતુલસીની મંજરીઓ મૂલતીતી

ઉરમાળામાં તે મુગટપરિધે.

સરજને પગલે, મેઘની મુદ્રાએ,

આલના અવનીપરા હૈયાલાવે,

લોકલોકને દૃષ્ટિદોરમાં પરોવીને

પધાર્યા હરિ પિંપલછાયામાં.

પૃથ્વીપ્રતિહાસનો એ હતો

અત્યૌકિક અવસરયોગ.

- કૃષ્ણજીવનમાં ત્યારે બેઠો નવો યુગ.
 ૨૧૦ એ હતો મહાકાળનો નિર્ધાર.
 નિર્ધાર કાધો કૃષ્ણદેવે
 ૨૧૨ કે પૃથ્વી રહેશે, પોતે જશે
 પછી અશ્વત્થસ્તંભને
 અટ્ટળાને બેઠા એ લાણે
 ચઢયો મહાનિર્ધારનો થાક.
 દિશામંડળને સ્વનું-સ્વનું દેખીને
 ઢળી પડ્યા ઢગલા જેવા :
 ગાણે સિંહ સૂતો ધરામને.
 પૃથ્વીજીવનથી ધરાયા હતા કૃષ્ણદેવ ?
 ૨૨૦ હરિ ગાણે, હરિનું હૈયું ગાણે.
 એ મુદ્રામાં હતી નિર્ધારની વજ્રતા.
 શિક્ષા સમા ડાખા ગોડણે
 ઝીલી'તી જમણા પાયની પદ્મપાંખડી;
 અરુણવર્ણી ને ઉર્ધ્વરેખાળી..
 રૂપાની આરતીમાં પંચજ્યોત શિખાઓ-
 લલાટદેશે પડી'તી હસ્તથળી;
 ને પિંપલસ્તંભે ઝીલ્યો'તો દેહભાર.
 હરિ હતા અર્ધાંબુ આસનમાં.
 ટચલી અંગુલિએ ત્રણાંઝીલનારને
 ૨૩૦ આજે ઝીલતી'તી તુણસળીઓ.
 મ્હારે હરિવર તો છે
 ૨૩૨ અગ્ને રણીયાં, મહત્તો મહીયામ્.
 એ હતો વિશ્વવિપ્લવનો યોગ.
 શ્રી હરિએ થંભાવ્યો વિશ્વવિપ્લવને

- ૨૩૫ ને કીધો નિજ દેહવિધવ.
જગત્પિહામણો હતો સાગરકઠિ
ને સાગરકઠિ દળેલો હતો સ્નકાર.
ઉંડા ગહરા એ સ્નકારમાં
ઝંકારતા'તા મૃત્યુના મહાઝંકાર.
- ૨૪૦ યમદેવની પડતી'તી ત્યાં પગલીઓ.
પ્રભાસને કઠિ દોળાતો સ્નકાર
પોકારતો હતો યદુસંહાર.
- ૨૪૩ યદુસંહાર હતો આગમસંહાર.
- ૨૪૪ યોગ હતો કાળયોગનો.
એ સ્નકારના દેશમાં,
ભમ્મર ઉપર ભમરો એસે એમ,
સાગરમાંથી આવી એક મૃત્યુમૃતિ
ને ઉભી સાગરપાળની ભમ્મરે.
માથે હતી આકડાની કૂલમંજરી,
- ૨૪૦ કાને લટકતાં ધનુરાનાં કર્ણકૃત;
રકન્ધે હીંચકતુ'તું લોહચાપ,
પીડે ઝૂલતુ'તું ભારેલું શરભાયું:
બાણે કિરાત કેા ઉતર્યો કૈલાસેથી.
મુદ્રામાં હતાં મૃત્યુ એને,
નયનમાં હતી મૃગયા,
અંગોમાં હતા મત્સ્યોના દુર્ગન્ધ.
પવનપાંખે એનું હોડકું ઉડતું
ત્યારે ધૂમી વળતું સાગરનાં જળવનોમાં.
એ હતો પ્રભાસકાંઠાનો સાગરસ્વામી,
યમરજિનો લધુબન્ધુ,
- ૨૬૦

મત્સ્યરાજ જરા:

૨૧૩ કાળપુરુષ આવ્યો જાણે સાગરમાંથી.
મૃગયા માટે શોધતો'તો એ મૃગને.

સાગરજળ એને સૂનાં હતાં આજ.

સારી યે સહવાર જળ નાંખી;
મત્સ્યો ઝલાયાં નહિ જળમાંથી.
તીરજળ હતાં મત્સ્યસૂનાં.

૨૧૭ કઠિ નહોતાં આજ એરકાનાં વન

કે નિવાસે મંડી મત્સ્યો.

ને ઝાટનાં પાણી પીતાં પીતાં
મહામત્સ્યો ગયાં'તાં મહ સાગરમાં.

કંઠાજમાં ફરી વળી હતી સાગરવેળ;

અને સાગરસમાધ કાળે, આધે આધે,

લપ ગઈ હતી યાદવશબ્દગલાઓને.

મહામત્સ્યો ત્યાં ગયાં હતાં મિજબાનીએ.

ભર્યો-ભર્યો મહાસાગર

સૂનો હતો જરાને આજ.

સાગરસ્વામીને સાગર નહોતો પડ્યો.

વેરાયેલા પૃથ્વીપરમાણુઓમાં

૨૨૦ પથરાતી'તી જરાની નયનજળા.

મોરલાના પગલે

સાગરમાંથી આવ્યો મત્સ્યરાજ,

ને ભમતો'તો સાગરએખડે.

આંખડીમાંથી ફેકા ફેંકતો એ,

ને માનવભમરા સમે યુગ્ગરવે.

બાણ સમા દૃષ્ટિપાત નાંખી-નાંખીને

- નિહાળતો'તો વનની હરિયાળીમાં
કે શરમાં પરોવું કોકને.
થનગનતો'તો કરમાંનો એનો શરદંડ.
- ૨૯૦ કાળમુખો હતો એ સાગરસ્વામી.
એની આંખોમાં હતાં શરભાયાં:
- ૨૯૨ મહાવનોને વી'ધતી'તી એની શરપાંખો.
- ૨૯૩ એ ઉમો'તો-જાણે જળજળગલનું જોમ.
સૂનકાસ્તી ગર્જના સાંભળીને
સાગરસ્વામી થયો મદોન્મત્ત:
એના હયામાં લાગ્યો રણુકો
ને પગમાં જામ્યો ઠણુકો.
નાડીઓમાં વહતાં'તાં ઘોડાપૂર.
ગાતો, નાચતો, જગતને નિહાળતો હતો
- ૩૦૦ જગતમૃગયાનો એ મૃગયાસ્વામી.
એને જગત હતું શિકારગાહ,
એને વિશ્વ હતુ મૃગયાવન.
તેજઅન્ધારને, પુણ્યપાપને
પૂરાં પિછાનતો નહોતો
એ મૃગયાપતિ મત્સ્યરાજ.
સાગરકાંઠે ધૂમતો'તો સાગરસ્વામી
ને ગાતો'તો તેજઅન્ધારનું ગીત;
- ૩૦૮ સાગરનું ધૂરફૂનું જાણે કાળયંત્ર.
- ૩૦૯ પગલાં પડે છે મધરાતનાં.
- ૩૧૦ આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?
આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?

૩૧૨

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

જ્યાં જ્યાં પડે મ્હારં બાણ,

જ્યાં જ્યાં પડે મ્હારં બાણ

૩૧૫

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

જમડાની પાંખે ઉડતું રે,

એના મૃત્યુના ડંખ;

જવાળા પડી જાણે રુદ્રની,

વાયા સાગરના શંખ—

૩૨૦

વાયા સાગરના શંખ :

૩૨૧

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

૩૨૨

આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?—

નાચતી ને નિહાળતી,

વનહરિયાળીને વીંધતીશોધતી

મત્સ્યરાજની દૃષ્ટિ પડી સાગરપાળે.

સાગરપાળ ઢળતી'તી પૃથ્વીપટમાં.

સળવળતી મત્સ્યમાળા સમા

તેજસોહામણા દીદા જળતરંગો,

ને હરિયાળીના કાટકાંગરા જેવી

ઉન્નતશૃંગ ફરતી નિહાળી વૃક્ષાવલિ.

એની આંખ મૃગને શોધતી,

એનો હાથ ભાથાને શોધતો.

ડાખી કરડાળીએ મૂલતું'તું ચાપ

લોહએરકાની લતાપ્રત્યંચાળું.

મત્સ્યરાજ શોધતો'તો સગેવરપાળને.

પૃથ્વીને ચાંપતો ચાલતો'તો એ:

- ૩૩૮ સ્વયં જાણે શંકરનો ગણરાજ
પધાર્યો સોમનાથની યાત્રાએ.
કયલાંકથી ટહુક્યો એવે મોરલો:
- ૩૪૦ જાણે જગનને બોલાવતો હોયને.
મત્સ્યરાજે જોયું ટાટુકારદિશામાં.
ત્યાં હરિયાળીમાં દીકા નીચે મૃગરાજ,
આરામતો ને આનન્દતો.
ઝીણી નજરે જોયું ઝાંખીને.
એ ઝીણી નજરે હતી ઝંખના વ્યાધની.
ઘટાગોરમ્ભતો ને ગિરિવરનરખતો
ત્યાં હતો પારસપીપજો;
જાણે વનમન્દિરનો ધુમ્મટ.
ને પિપ્પલછાયામાં પોઢયું તું હરણકું.
- ૩૫૦ મત્સ્યોદર શો મુખપાટ હતો
ધેરો ધેરો ને અરુણવર્ણો;
મંહી મોતી જેવાં નયનો ચમકતાં.
લલાટે હતું તેજનું ટીલું-કેસરવર્ણું;
અને કરવરીરંગા હતા બ્રૂકુટિલંગ.
મત્સ્યરાજે સાખ્યું બાણુ;
ને છોડ્યું મૃગની મૃગયા બેલવાને
- ૩૫૭ ઝંખનાની ઝાંખપનાં ઝળઝળામાં.
સાગરસ્વામી હતો
અઠંગ અને અમોઘ બાણુવલિ;
ત્રિયજ્ઞવેધનો હતો યોગ;
- ૩૬૦ અને એ હતું શાપડંબાળું બાણુ;
એને હતો મુસળઅવશેષનો ચમડંખ.

ઢાલત્રિપુટિને ઉચ્છેદે એમ
છેદી એણે તણુ ચક્રાવલિઓ,
ને ચુમ્મયો જમને ભાલદેશ.
બાણાવળી ઉછળ્યો બાણુ સરિખડો.
મૃગલો પડ્યો.

૩૬૭

એવે રમતી રમતી
કચ્છાંકથી આવી કે વાદળી
ને આચ્છાદ્યો સ્વર્ગરાજને.
દિશાઓ પડી મધ શામળી
ને સરોવરકુંજ થઇ કાળધેરી.
કાળનું ચોધડિયું એકું.

૩૭૦

૩૭૪

આભ અન્ધાર્યો.
મત્સ્યરાજ ધાયો બાણુની પાછળ
મૃગલાને ઝાલવાને :
સર્પની પાછળ જાણે સમજો.
સાગરસ્વામી ધાયો સરોવરપાળે,
પિપ્પલદિશામાં. ઘટાછાયામાં;
ધસમસતો ને આશાભર્યો,
કે મૃગયાને મૃગ મળ્યો.

૩૮૦

૩૮૧

પણ ધૂળના ઢગલા સમા
પડ્યા એના આશાના માંડવા;
ભાગીને ભોંયે પડી
એની ઉમંગની અટારીઓ.
મૃગલો નહિ; ત્યાં દીકા માનવરાજ:
તેજતેજના પ્રેમજૂવળ અંબાર,
પૃથ્વીપડેલા જાણે સ્વર્ગદેવ.

- ૩૯૦ પાંદડે-પાંદડે લટકતાં'તાં ત્હાં આયુષો
તેજકિરણોને દોરેદોરે લટકાવેલાં.
સર્થ'મંડળ સમું ચઢાવા ખાતું'તું
દેવઆમન્ત્રણે આવેલું સુદર્શન.
કાળમુખે મત્સ્યરાજ બીધો
હિન્ડોળા ખાતાં એ આયુષદર્શને
કે 'આયુષસ્વામીને વીંધ્યા મ્હે';
હવે સાગરસ્વામીને શ્રેયશે મૃત્યુપાશ.'
પગમાં પડયો; દીનતા વઘો; ક્ષમા યાચી:
આંખની ભલતો ભાખ્યો અપરાધ.
કૃષ્ણદેવ જગ્યા કાળસમાધિમાંથી.
- ૪૦૦ જમણો હાથ કાપી ધર્યો ચરણોમાં
કે ન ખેલાય પછી માનવમૃગયા;
તે મૃત્યુ માગ્યું સાગરસ્વામીએ
કે 'વધેર્યા એમ વધેરો દેહને.'
- ૪૦૩ હૈયાવાંચક દૃષ્ટિએ કૃષ્ણદેવે દીઠા
નયનઝરતા એના ભય ને પશ્ચાત્તાપ;
ને નિહાળ્યાં લટકતાં આયુષોને;
ભગવાને દીઠો એનો દૃષ્ટિદોષ.
અને એ દૃષ્ટિદોષ નિમિત્ત હતો
નિજના મહાનિર્ધારની પ્રણીક્ષિતિનો.
- ૪૧૦ વસ્તુસ્થિતિ વાંચી;
જોગસંજોગ વિલોક્યા;
ધૂંટ પી ગયા ધૂંટડે ને ધૂંટડે.
કરુણાસાગરે વરસાવી કરુણા
ને ભાવથી ભીંજ્યો મૃત્યુપાનારને.

ઢાલત્રિપુટિને ઉચ્છેદે એમ
છેદી એણેજ તણ ચક્રવલિઓ,
ને ચુખ્યો જમને બાલદેશ.
બાણવળી ઉછળ્યો બાણ સરિખડો.
મૃગલો પડ્યો.

૩૬૭

એવે રમતી રમતી
ક્યાંકથી આવી કે વાદળી
ને આચ્છાદો સૂર્યરાજને.
દિશાઓ પડી મધ શામળી
ને સરોવરકુંજ થઇ કાળધેરી.
કાળનું ચોધડિયું એકું.

૩૭૦

૩૭૪

આલ અન્ધાર્યો.
મત્સરાજ ધાયો બાણની પાછળ
મૃગલાને ઝાલવાને :

સર્પની પાછળ જાણે સમજો.
સાગરસ્વામી ધાયો સરોવરપાળે,
પિપ્પલદિશામાં. ઘટાછાયામાં;
ધસમસતો ને આશાભર્યો,
કે મૃગયાને મૃગ મળ્યો.

૩૮૦

૩૮૧

પણ ધૂળના ઢગલા સમા
પડ્યા એના આશાના માંડવા;
ભાગીને ભોંયે પડી
એની ઉમંગની અટારીઓ.
મૃગલો નહિ; ત્યાં દીડા માનવરાજ:
તેજતેજના પ્રોજ્જવળ અંબાર,
પૃથ્વીપડેલા જાણે સૂર્યદેવ.

- ૩૯૦ પાંદડે-પાંદડે લટકતાં ત્યાં આયુષો
તેજકિરણોને દોરેદોરે લટકાવેલાં.
સૂર્યમંડળ સમું ચક્રાવા ખાતું તું
હેવઆમન્ત્રણે આપેલું સુદર્શન,
કાળમુખો મત્સ્યરાજ ખીંચો
હિન્દોળા ખાતાં એ આયુષદર્શને
કે 'આયુષસ્વામીને વીંધ્યા નહેં;
હવે સાગરસ્વામીને ગ્રેહશે મૃત્યુપાશ.'
પગમાં પડ્યો; દીનતા વઘો; ક્ષમા યાચી:
આંખની ભૂલનો ભાગ્યો અપરાધ.
કૃષ્ણદેવ જગ્યા કાળસમાધિમાંથી,
૪૦૦ જમણો હાથ કાપી ધર્યો ચરણોમાં
કે ન ખેલાય પછી માનવમૃગયા;
તે મૃત્યુ માગ્યું સાગરસ્વામીએ
૪૦૩ કે 'વધેર્યા એમ વધેરો દેહને.'
દેયાંવાંચક દૃષ્ટિએ કૃષ્ણદેવે દીઠા
નયનઝરતા એના ભય ને પશ્રાતાપ;
ને નિહાળ્યાં લટકતાં આયુષોને,
ભગવાને દીઠો એનો દૃષ્ટિદોષ.
અને એ દૃષ્ટિદોષ નિમિત્ત હતો
નિજના મહાનિર્ધારની પ્રજ્ઞાકૃતિનો.
૪૧૦ વસ્તુસ્થિતિ વાંચી;
જોગસંજોગ વિલોક્યા;
ધૂંટ પી ગયા ધૂંટડે ને ધૂંટડે.
કરુણાસાગરે વરસાવી કરુણા
૪૧૪ ને ભાવથી ભીંજાવ્યો મૃત્યુપાનારને.

‘બહી મા, મત્સ્યરાજ ! બહી મા.

મૃત્યુ સૌને આવે છે

—એક જ વાર આવે છે.

એ વાર મૃત્યુપીતાં દીઠાં કાઢને ?

તહેં પૂર્યો મહારો સર્વમેધ યજ્ઞ :

૪૨૦

તહેં અપીં છેલ્લી આજ્ઞિતિ.

બ્રહ્મને થયું બ્રહ્મસમર્પણ.

મૃગ માની તહેં ખેલી મૃગયા :

તહારાં ચક્ષુએ કીધી ભૂલ.

ને કાનાં ચક્ષુએ ભૂલતાં નથી

ચક્ષુધારીઓની આ ભવબૂલામણીમાં ?

ઘડીક પૂર્વે મહેં નિધાયું જીવનસંકેલન;

તહારા આણે સાધ્યો મુજ નિર્ધાર.

ઉડતી વીજળીતે ઝાલું છું;

ન ઝાલત તહારા આણુને—

૪૩૦

મહારે ઝાલવું હોત તો ?

ગરૂપંજે ઝડપત એ નાગને.

મહારે સંકેલવો છે જીવનખેલ

જગતખેલ ખેલાતો રાખીને.

મહેં માંડ્યો છે વિશ્વજીત યજ્ઞ;

તહેં અપ્યાં પૂર્ણાજ્ઞિતિના હવિ.

પાપકર્મ નથી તહારું; પુણ્યકર્મ છે

વિધિના નિર્માણને સાધતું;

વિધિએ મારેલને તહેં માર્યો.

તહેં માર્યો છે કાળનો કાળ.

૪૪૦

ઓળખ છ? હું ઓળખું છું તને.

ભદ્ર હો તહારં, સાગરસ્વામી !
જા, સુખી થા; દુઃખ ભારેલી દુનિયામાં
તુજથી સુખી થવાતું હોય તો.
કોક કાળે અહીં થશે પુણ્યતીર્થ;
ત્હારે પૂજશે ત્હારો કપાયેલો હાથ
સનાતન શિવલિંગ થઈને.
પાપને પડછાયે મા ઉભનો.
માણુજે સોમનાથની છાયાનું રાજ્ય.
પુણ્યશાળી ! જા, ને પુણ્ય આચરજે.'

૪૪૫

૪૫૦

‘માનવી નથી; દેવ છે કોક.

તારો-ઉદ્ધારો છે સંહારનારને યે.

મૃત્યુ પાનાર હાથની

સ્થાપો છે સનાતન પૂજા.’

યમમુખો પારાધિ પગમાં પડ્યો,

પદ્મલિ શીર્ષે ચ્હડાવી,

ચુમ્બન કરીધું વહતા પાયરકતને;

ને લોહીનો પીધો એક ધૂંટ.

પારાધિએ એમ લીધું

શ્રી હરિનું ચરણામૃત.

૪૬૦

સાગરઆશ્ચર્યો એણે દીડાં હતાં;

આજે દીકું આશ્ચર્યોનું મહાઆશ્ચર્ય.

‘પ્રભુ છે કોક પૃથ્વી ઉપરના,’

‘પ્રભુ છે કોક પૃથ્વી ઉપરના.’

‘મારનારને યે કરે છે અમ્મર’—

એવું ભણતો ગણગણતો ભડભડતો

વનવિહારી સિધાબો વનમાં

- જગતવસિની જનતાને
કહેવાને એ અદ્ભૂત કથા :
જાણે કારમુક કા કૌતુકનિરખેલો
૪૭૦ વનમાં વિચરતો'તો વનરાજ.
ભવની ભેખડ સમે
ભીષણમુદ્રાજો હતો સાગરકાઠો;
ને સાગરકાઠે હતો સ્વનકાર,
એ હતો અનન્તનો એકાન્ત.
સ્વનકારના એ વેળુકણમાં એવે
કાક પગલીઓ શોધતું હતું
૪૭૭ નિજ પરમેશ્વરની.
એને હાથે હતો
વેત્રવતીનો રતનપરોણુજો.
૪૮૦ એ પરોણાએ દીઠાં'તાં કુરુક્ષેત્ર.
એના પાયમાં હતા દેવના સન્દેશ;
એ પાયે ખેડ્યાં'તાં હસ્તિનાપુરો.
આંખોમાંથી ઝરતાં'તાં તેજઝરણાં;
એ નયનબાણોએ વીધ્યાં'તાં
રેવતાચળનાં શિખરો, વિદલ્નાં વિન્ધ્યદુર્ગો,
મરુભૂમિના રણપગથાર, પુષ્કરની પુષ્કરણી.
એ હતો કૃષ્ણસારથી દારુક,
દેવચક્રુ ને દીર્ઘદ્રષ્ટા;
અને શોધતો હતો સ્વનકારમાં
૪૮૦ કસ્યાણી કૃષ્ણપગલીઓને.
દારુક હતો કૃષ્ણદેવતો જીવનસંગાથી.
પાથંસારથી હતા પાર્થસખા,

- તેમ કૃષ્ણસારથી હતો કૃષ્ણભિત્રઃ
અન્તરનાં ઉંડાણોનો, જાણુણુહારો,
ગુણ મન્ત્રણાઓનો મહાગોષા.
દારુકે દીડી હતી મુચકુન્દગુફા;
દારુકે દીઠો'તો રૂકમીપરાજ્ય;
દારુકે દીઠો'તો પાંડવવિજ્ય.
આજ ભયંકર ભાસતો'તો એને,
પ૦૦ આંખડલીની એકલતા સમો,
પ્રભાસના સાગરકાંઠાનો 'સુનકાર.
વૃન્દાવનનાં વનમાં નહિ; વિજયતામાં
દારુકે શોધતો'તો કૃષ્ણદેવને
પ૦૪ ગોપિકાગીતના ભાવથી.
એવે સૂર્યમાંથી આવી
લહરતી અનિલલહરી,
ને અનિલલહરીમાં હતો તુલસીપરાગ;
મધમધતો, પ્રાણસંચારી, પરાક્રમપંખાળો.
દારુકે ઓળખ્યો એ તુલસીપરાગ
પ૦૬ દેવનો ને દેવતુલસીનો.
કૃષ્ણશોધતો ચાલ્યો પરાગદિશામાં,
ને વાયુની પગલીએ પગલીએ
ગયો ભાલુકા સરોવરની પાળે,
પારસપીપળાની ડોલતી 'છાયાઓમાં.
આલની હતી એ કાળકુંજ.
પીપળસ્તંભને અદેલીને ત્યાં
પડ્યો'તો વિશ્વપ્રોજ્જવળતો 'તેજસ્તંભ.
પગમાંથી કુંકુમ ઝરતાં'તાં;

- હાથમાંથી હિંગળોક ઝરતાં'તાં;
 ૫૨૦ લાલમાંથી લાગ્ય ઝરતાં'તાં.
 દારુકે દીઠા કૃષ્ણદેવને
 ૫૨૨ કુંકુમથાળમાં કંકાળાયેલા.
 'આ દશા યુગયુગાધીશની ?
 એકાકી ને અરણ્યવાસી ?
 મૃત્યુને આરે આમ ઉભેલા !
 રૂધિરનો ભરાયો છે થાળ.
 ક્રિયા પાપિઠે માર્યું આ બાણ ?
 પૃથ્વીના પ્રાણને વીંધ્યા છે એણે;
 હું વીંધીશ એના પ્રાણ.'
- ૫૩૦ સજળ નયણે ને ગદ્ગદ કંઠે,
 ને પુણ્યપ્રદાપતી ઉચ્ચતી.
 ચરણોમાં ઢળી રડી પડ્યો
 કૃષ્ણસારથી મહાયોધ દારુક
 નયનડાખતી ને હૃદયવીંધતી હતી એને
 ૫૩૫ કૃષ્ણદેવની એ છેલ્લી જગત્પ્રીતી.
 'દારુક ! શાને આ રુદન ?
 નિર્માણનાં નહોતરાં કાળે અશ્રુઓ ?
 પળે-પળે, ક્ષણે-ક્ષણે,
 વિશ્વમાં કોને નથી આવતાં
 ૫૪૦ નિર્માણનાં નહોતરાં ?
 સદા, સર્વદા, ક્ષણે ક્ષણે,
 બ્રહ્મ બોલાવે છે બ્રહ્માંડને.
 ૫૪૩ દારુક ! રુદન ન હોય બ્રહ્મનહોતરાંનાં.
 'પણ મહારાજ ! શાને કાળે આ ?—

- કાલે યદુસંહાર; આજે કૃષ્ણસમાધિ ?
વિસ્મયની આંખે ઉચ્ચર્યો દારુક.
૫૪૭ વિશ્વની વિચારતો'તો એ વિસ્મયતા.
‘દારુક ! સાંભળ.
શા અર્થે લીધો'તો મહેં અવતાર ?
૫૫૦ અશ્વત્થામ્યને ધોવાને,
પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને,
પુણ્ય પાંગરવાને ને પમરાવવાને.
અને યદુકુળ સ્વયં
ન હતો પૃથ્વીનો ભાર ?
ઋષિવરોનાં અપમાન
એ હતું યાદવોનું પરમ અશ્વત્થામ્યમ.
બ્રાહ્મણની અવહેલના છે વેદની અવહેલના;
મહારે બ્રાહ્મણ છે બ્રહ્મરૂપ.
બ્રાહ્મણની અવહેલના
૫૬૦ છે બ્રહ્મની અવહેલના.
યાદવોએ તોડી છે સંયમની છેલ્લી પાળ.
આજે યાદવો ક્રૂપ્યા સાગરસૂત્રનાંકારમાં;
૫૬૩ કાલે યદુપુરી ક્રૂપ્યો સાગરગુફાઓમાં.
‘દયાનિધિ ! કૃપાસાગર !
શાને આ શાપ દારિકાને ?’
૫૬૬ દારુકે ઉચ્ચારી વિનયવીનવણી.
‘આ શાપ નથી, આગાહી છે;
એ છે નિર્માણના અક્ષરો.
વિધાત્રીએ લખ્યા છે
૫૭૦ આભને પગથાર.

- વાંચું છું તે બાણું છું, દારુક !
 મહેં માંડ્યો છે વિશ્વજિત યજ્ઞ.
 રત્નો કાળે છે રત્નાકર
 ને દાનેશમન્દોની છે દુનિયાં.
 મહેં તો સંકેલી લીધી લીલા;
 ૫૭૬ કાલે કલિ ખેલશે નિજ ખેલ.
 ૫૭૭ ‘દુનિયાં થશે દેવસૂતી.’
 ‘ના,ના, દારુક !’
 દુનિયાં સદાયની છે દેવભરેલી.
 ૫૮૦ મૃત્યુમાં યે છે અમૃત.
 ને અમૃત પીધે દેવ ઉડી જાય ?
 ૫૮૨ આ તો છે નિર્માણની આણ.
 ૫૮૩ ‘અને આમ ? દ્વારિકાથી દેશવટે ?’
 ‘કિયો દેશ મ્હારો નથી ? દારુક !
 અણપરમાણુ યે કે દાખવ મ્હારાસૂતું.
 દ્વારિકા મ્હારી છે ને મ્હારી રહેશે.
 કાળની કૃપાણુ વિચ્છેદશે નહિ અમને.
 દ્વારિકાને શિખરે છું, હૈયામાં છું;
 સાગરમાં છું, સર્વાંગે છું—’
 ૫૯૦ શબ્દો ખૂટી જતા’તા એ શબ્દસંપ્તાના.
 ૫૯૧ ઉતરતા’તા આભના ઓળાઓ.
 ૫૯૨ ‘ને તે માછીમારને હાથે ?’
 ‘મત્સ્યરાજ છે સાગરસ્વામી,
 ને હું હતો સાગરદ્વારિકાનો ધુરન્ધર;
 સાગરસ્વામીનો મહાસામન્ત,
 બ્રહ્મસાગરનો સાગરિઓ.

એ છે ચમરાજનો અનુજ,
મહેશ્વરનો ગણ, કૈલાસનો કૈલાસી,
મહાકાળનો કાદંડ.

૬૦૦ માનવી શાને ભડકે છે મૃત્યુથી ?
મૃત્યુલોકના મર્તવાસ અધિકા ?
કે અમરલોકના અમરવાસ અધિકા ?
પૃથ્વી અધિકી, કે વૈકુંઠ ?
પૃથ્વીમાંથી વૈકુંઠે વિચરતાં કન્દન ?
મનુવંશ આદરે છે મૃત્યુલોકને;
આવ્યાં અમૃતને ઓછાં આદરે છે.
માનવવંશને મનઘાલો છે
અમૃતલોકથી મૃત્યુલોક.

પ્રાર્થે છે અમરત્વ, મોહ છે મર્ત્યના.
૬૧૦ અવતારને માથે યે છે મૃત્યુ;
મહેં પીધું છે મૃત્યુનું અમૃત
જગતને એ ઉચ્ચરવાને.

૬૧૩ ને જો આ છેદાયેલી ત્રિચક્રાવલિ.

‘હા, મહારાજ ! બાણે વીંધ્યાં છે

૬૧૫ પગને હાથને ને બાજ્યદેશને.’

‘એ છે નિર્માણનો ખોલ.

ત્રિચક્રાવલિનું છેદન, દારુક !

ઉચ્ચારે છે કે અવધ ઉગી.

સ્મરણે તો છે ને એ વરદાન

૬૨૦ કે ત્રિચક્રાવલિ છેદાશે ત્હારે

૬૨૧ મ્હારે માણુવાની મહાકાળની મહેમાની.’

૬૨૨ ‘મહારાજ ! મૃત્યુ ન હોત વિશ્વચક્રમા—’

‘મૃત્યુ ન હોત, તો અમૃત ન હોત.

આભને જૂવે છે તું, દારુક !

આભ શામળું છે કે તેજવર્ણું ?

કાલે હતું ખગ્રાસ ગ્રહણ

ને અન્ધાર પડ્યો તો પૃથ્વી પાથરીને.

સૂર્ય-આથમ્યો તો કે હોલવાયો તો ?

કે અખંડજ્યોત તપતો હતો

૬૩૦

ચન્દ્રના પર્વતપડદાની પાછળ ?

પૃથ્વીવાસીઓને આભ શામળું છે,

દેવોને આભ છે તેજવર્ણું.

માનવી પેખે છે મૃત્યુપીતો,

ત્હેને દેવો દેખે છે અમૃતપીતો.

દારુક ! સાંભળ વિશ્વતું મહાસત્ય:

આત્મા છે અમૃતજ્યો,

ને દેહ છે મૃત્યુજ્યો.

દેહમોહમાં માનવી ભૂલ્યો છે આત્મતત્વને.

હું જાઉં છું દારુક ! હવે

૬૪૦

અમૃતલોકનાં અમૃત માણવાને,

ચેતનભોમમાં ચૈતન્ય માણવાને.

અમર છે ચેતનની ચિનગારીઓ

પૃથ્વીલોકની નશ્વરતામાંયે.

વૈકુંઠ ઢૂંકડું આવ્યું મ્હારે.

સંપૂર્ણ થયો મ્હારો વિશ્વજિત યરા.

૫૪૬

અવધ આવી; આનન્દું છૂં.

દિશાઓ પડી ગઈ દારુકને.

દુનિયાં ફાટી બાસી,

- આભ દીઠાં ફાટતાં;
 ૬૫૦ ને મંહી જતા દીઠા કૃષ્ણદેવને.
 પેખાતી'તી કાળની કાર.
 ૬૫૨ સૃષ્ટિ થતી'તી કૃષ્ણસુની.
 'દારુક ! દારિકા જળે;
 અને યદુઅવશેષોને કહેજે
 સામરવર્તમાન ને કૃષ્ણસન્દેશ.
 કહેજે અવનીને આરે ઉભા સંભારતા'તા
 દારિકાને ને દારિકાવાસીઓને.
 ઉલ્કાપાત થયા, સાગર ઉછળશે;
 યદુસંહાર ખેલાયો, દારિકા ફૂલશે.
 ૬૬૦ ને ફૂલશે ત્હોયે દારિકા છે મુક્તિપુરી.
 સુવર્ણદારિકાને હતી શતાવ્દીની અવધો;
 એ અવધ ઉગી છે.
 પાર્થ છે—પૃથ્વીનો પ્રસાદ:
 સુહૃદ છે, સોહાગી છે, પુણ્યપરાક્રમી છે:
 સહુ જળે પાર્થપાંખમાં.
 સુભદ્રા છે સોહામણી;
 મુજઅધિકાં જતન કરશે નદવોનાં.
 હું જાઉં છું; જગતે જશે કચ્છારેક:
 હું જાઉં છું બ્રહ્મરહેલમાં.
 ૬૭૦ હવે પ્રલયપુરુષ તાંડવ ખેલશે
 ને થશે દારિકાપ્રલય.
 ફૂલશે ત્હો યે દારિકા છે સનાતન.
 દારુક ! જ દારિકાની દીનતામાં;
 ને કાળ જીવાડે તે જીવજો.

- ૬૭૫ વિશ્વજિત યજ્ઞ—
 મેઘમાં મેઘ ઢાળાય છે,
 મહાસાગરમાં મહાસાગર ઢાળાય છે,
 આભમાં ઢાળાય છે આભ;
 એમ ધીરે ધીરે ઢાળાઈ ગયા
- ૬૮૦ કૃષ્ણદેવ બ્રહ્મસાગરમાં.
 હિમાલય ઓગળી ગયો આભમાં;
 કૃષ્ણરથે થયો અન્તર્ધાન;
 કૃષ્ણઆયુધોયે થયાં અન્તર્ધાન
 ગહનતાની ગુફામાં.
 પાછળ સૂનો ઉભો એક દારુક
 સ્વનકારપાળે સ્વનકારને નિહાળતો.
 ભયું ભયું જગત એને હતો સ્વનકાર.
 બ્રહ્મહંસલો ઉડ્યો અન્તરિક્ષમાં
 ને ગયો ગગનમંડળની પાર,
 ૬૮૬ પછી પ્રભાસમાં પડ્યો પોકાર
 ૬૯૦ કે કૃષ્ણ પડ્યા.
 દ્વારિકાથી હસ્તિનાપુર પર્યન્તના
 પોકારનો એ હતો પડધો.
 દેવમન્દિરો ડોલી ગયાં,
 ને નગરમાં થયો હાહાકાર.
 જ્યોતિર્લિંગના સહસ્ત્રાવધિ પૂજારીઓ
 ખાયા સરોવરપાળે.
 નારીઓ ધાધ નયનઅધોળને કાજ.
 નમરજનોને આજે થયું
 ૭૦૦ બળી બીજું ખત્રાસ ગ્રહણ;

- ને નગરી ઉલ્લેચાઈ સાગરકાંઠામાં.
 દુનિયાં દીઠી દેવજંખવાયેલી.
 ‘બ્રાહ્મણુ’ અપમાન એ બ્રહ્મનું અપમાન’
 ઉચ્ચારણુહારા બ્રહ્મપૂજકનો પછી
 બ્રાહ્મણોએ ઉજવ્યો અન્યેષ્ટિ સંસ્કાર
 પુણ્યજવાળ ને પૃથ્વીપાવનકારી.
 વિપ્રોએ કીધો વેદોચ્ચાર;
 જનતાએ ગાયાં ભજનકીર્તન;
 એમ ગાજી ઉઠી ત્રિવેણીની ઘટાકુંજે;
 ૭૧૦ નજી પૃથ્વીમાંથી પરવર્યો પૃથ્વીનો પ્રાણુ.
 અણુનમ દિશાઓ નમી ગમ્મ
 ૭૧૨ ને મારગ આપ્યો દિશાસ્વામીને.
 ત્રિગુણુસેરો સમી ત્રિવેણી
 મલપતી વહતી હતી મહાસાગરમાં.
 પૃથ્વીનું એ હતું છેલ્લું પગલું.
 ચન્દનની ત્હાં પાથરી ચિતા.
 આગળ સાગર ને પાછળ ધરતી;
 સન્મુખ હતો સંગમનો સોહાગ;
 ને ફરતો હતો હરિયાળીનો વનઘેર.
 ૭૨૦ ત્હાં, અખંડસ્રોતસ્વિનીના જળધાટે,
 કૃષ્ણુદેવ પોદ્યા અગ્નિશય્યામાં.
 હુતાશ લે છે છેલ્લો હવિ.
 હિરણ્યવતીના ધુરન્ધરને
 ૭૨૪ હિરણુ વધાવતી’તી જળશિકરે.
 ચિતાશય્યામાં કૃષ્ણુદેવને
 ભાગ્યદેશેથી ઉડતા’તા તેજક્રવારા

ને અંગોમાંથી પમરતા'તા પરિમળો.

મુખડે આનન્દની ઊમિ'ઓ રમતી.

૭૨૯

મુદ્રા હતી રસો વૈ સઃની.

૭૩૦

વેદો આગ્યા હતા દર્શને

૭૩૧

ને ઉચ્ચરતા'તા સ્તુતિમન્ત્રો.

ચરણક્રમજો નયને ચાંપ્યાં

ને પદ્મલિ મસ્તકે ચહડાવી દારુકે,

કે પ્રગટયો ચન્દનમાંથી યોગાગ્નિઃ

સ્વયંભૂ ને સ્વયંજ્યોત.

એ ચિતા નહોતી; હોમકુંડ હતો;

એમાં અર્પાતાંતાં બ્રહ્મને બ્રહ્મહવિ.

સાગર ને આભ હતાં વિશ્વસાક્ષીઓ.

મંહી પ્રજળતાં હતાં

૭૪૦

સવાસો વર્ષનાં આયુષ્ય

ને પૃથ્વીગવાતાં માનવકલ્યાણ.

પૃથ્વી થતી હતી પાંગળી;

૭૪૩

સ્વર્ગ થતું હતું સોહામણું.

ક્રમજપાંખડી શી ધૂન્નવિહોણી

પાવકની હતી પાવનકારિણી શિખાઓ;

અને એ પાપપાવની શિખાપાંખે

દેવાધિદેવ ઉડતા'તા દેવલોકમાં.

ચિતામાંથી ચૈતન્યપુંજ ચહડતો'તો

આભલપાર બ્રહ્મલોકમાં

૭૫૦

દિવ્ય દેહે સાકાર.

એ ગોઝારી તિથિએ

અડધાઝેરિક કવિતા

- ૭૫૩ કરમાઇ ગઇ પૃથ્વીલોકની.
 હૈયું ખાલી કરીને
 પૃથ્વીએ આપી વિદાય;
 ને દેવદેશ ઉતર્યો આભઆરે
 પૃથ્વીના પરબ્રહ્મને સત્કારવાને.
 મૃત્યુલોક થતો'તો દુહાગિયો,
 અમરભોમ થતી'તી સોહાગણી
- ૭૬૦ અમરોની એ અમૃતતિથિએ.
 દેવોએ વગાડ્યાં જ્યદુદુર્ભિ;
 દેવાંગનાઓએ કીધી પુષ્પવૃષ્ટિ;
 દેવર્ષિએ વગાડ્યો દેવતંબુર;
 બ્રહ્માએ ગાયાં બ્રહ્મસૂક્તો.
 દિશાછેડેથી દોડી આવીને
 મેહુલિયે છાંટી કૃષ્ણચિતાને.
 સૂર્યમાં ચન્દ્ર સમાય એમ
 પરબ્રહ્મના સૂર્યમાં સમાયા
 ચન્દ્રવંશીઓના ચન્દ્રદેવ.
- ૭૭૦ વૈકુંઠમાં હતી એ જ્યજ્ઞયોતની તિથિ.
 વાયુ શમી ગયો મહાવાયુમાં;
- ૭૭૨ આત્મા ઢોળાઈ ગયો પરમાત્મામાં.
 સત્ય ધર્મ શોભા લક્ષ્મી—
 વિશ્વની વન્દનીય વિભૂતિઓ
- ૭૭૫ બ્રજળી ગઇ દેહોત્સર્ગની એ ચિતામાં.
 જાણે પૃથ્વી થઈ સંન્યાસિણી
- ૭૭૭ ને માણે છે આજ અવશેષો.
 'દુહાગણુ ક્ષારિકા'

- ‘દુહાગણુ કારિકા’ પોકારતો
 ૭૮૦ કૃષ્ણધેલો દારુક ગયો ચંદુનગરીએ;
 અને કારિકાવાસીઓને કહી
 પ્રભાસની કાળકથા કે
- ૭૮૩ કારિકાના દીવડા હોલવાયા પ્રભાસમાં.
 અને છેલ્લે છેલ્લે—
 છેવટને યે છેલ્લે છેરે,
 ચન્દનચિતાની પ્રદક્ષિણાઓ કરી,
 વન્દી, વિનવી, વધાવી,
 તેજવિજળાઓ વર્ષતું વર્ષતું
 આભમાં ઉડી ગયું સુદર્શન ચક્રઃ
- ૭૯૦ જાણે ચન્દ્રની પાછળ ચન્દ્રછાયા,
 જાણે ચાપ પાછળ ચાપમંડળ.
 જતા સુદર્શનની પાંખો ખોલતી હતી
- ૭૯૩ ‘જય-જયકાર,’ ‘જય-જયકાર,’ ‘જય-જયકાર.’
 કૃષ્ણદેવ જીવન જીતી ગયા,
 ને જીતી ગયા વિશ્વજિત યસને.
- ૭૯૬ માનવી ! માંડી તો .જ્ને.
 ચિતા એક લાડલડતી;
 એની અગ્નિપાંખડીઓમાંથી
 મહેકતા’તા સ્વર્ગપુષ્પોના સુગન્ધો,
 ને ગન્ધવતીના પૂરતા’તા ગન્ધો.
 ચિતાની શિખાશિખા ખોલતી’તી
 કાળબ્રહ્મનો સનાતન બોલ.
 ત્રિગુણાત્મક મહામાયા સમી
 ત્રિવેણી ઝીલતી’તી ચિતાગીતને

- ને ત્રલોક્યમાં નાંખતી'તી એના ઘોર,
હતભાગિણી હિરણ્ય આજે યે
૮૦૭ બોલે છે એ ચિતાબોલ.
- પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ,
૮૦૮ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- હું છું દેવસેતુ ધરતી ને સ્વર્ગની;
૮૧૦ મ્હારી દેહ ધડી દીપ્ત સૂર્યભગની;
મ્હારી પાંખે એસી નય
પૃથ્વીહવિ દેવછાંય;
૮૧૪ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- મ્હારી ન્યોત નાણે કમળહળની પાંખડી;
મ્હારી ઝાળ મહાકાળ કેરી આંખડી;
મ્હારા અગ્નિ છે અધોર,
મહારૂદ્રના અંકાર:
૮૧૬ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ,
એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ:
૮૨૨ એકજ છલંગે—
સરિતા સાગર ને સંગમ
વહતાં'તાં ત્યાં અખંડહેણે;
ને એવું વહતું હતું
વિશ્વનું મહાવહેણું:
૮૨૭ સર્વતોમુખ ને સર્વબક્ષી.
એમ ઉજવાયો દેહોત્સર્ગનો ઉત્સવ

- ૮૩૦ ને કૃષ્ણદેવ સિધાબ્યા સ્વધામમાં:
 જાણે. પૃથ્વીનાં ઉપડી ગયાં મહાપુષ્પ.
 કૃષ્ણચન્દ્રે હોમ્યા કૃષ્ણચન્દ્રને
 નિજ સર્વભેષ યજ્ઞમાં.
 પાંચ-પાંચ હજાર વર્ષોથી પછી
 ૮૩૪ દુનિયાં છે કૃષ્ણસૂત્રની.

દ્વારિકાપ્રલય

ખંડ ચોથો, દ્વારિકાપ્રલય

- સાગર હતો પૃથ્વીભૂખરો;
જાણે જલધિએ ધરણી ભરખી.
અને કાળના કાજળથી
વિધાત્રી લખતી હતી
- ૫ સુવર્ણદ્વારિકાના છેલ્લા વિધિલેખ.
માથે હતો મેઘ;
જાણે અગમ્યના પડછાયા.
ને આલની પડેલી પાંખ સમે
આજ સાગર ભાસતો
- ૧૦ અફાટ, અળવીતરો, ને બિહામણો.
વિશ્વઆચ્છાદણું હતું મેઘજન
ને દિશાફળાડતો હતો ધનગોરમ્ભોઃ
જાણે નિર્માણના મેઘાડંબર.
અનન્તમાં વિસ્તરતા આકાશપટનો થે
નિરખાતો ન્હોતો ફણુગો કે ફાટ.
અનન્તને આવર્યોતો મેઘઝુંડોએ.
જ્યોતિઓ આથમ્યા હતા જગતના.
દુનિયાં દોડતી હતી;
કચ્છાં? ગેબની અગોચરતામાં;
- ૨૦ ને જલધિનાં જળઉંડાણમાં
પડતી હતી એની ગેબી પગલીઓ
એ હતા પ્રારબ્ધના આંકડા,
- ૨૩ ને ઉચ્ચરતા હતા મહામૃત્યુ.
આજ હતી પ્રલયતિથિ.
યમદેવ ઉધાડતા'તા મૃત્યુમુખો
ને પાતાળ પ્રસ્તરતાં હતાં

- ગહનતાની ઘેરી કન્દરાઓ;
આભઉડી, રુદ્રમુખી, અન્ધારઅધોર:
૨૯ નાણે પી જશે પૃથ્વીને.
- ૩૦ સુરલોકનો નહી;
૩૧ અસુરલોકનો વાગતો'તો યમધંટ.
- આજે હતી દ્રારિકાવિલયની ધડી.
જગતને દ્રારિકા કરતી'તી જીહાર.
અદ્વરથી ઉતરતા'તા ઓળાઓ
ને કાળધેરા પડતા'તા પડછાયા
આવતી એ યમભરતીના.
- આજે હતો યદુપુરીનો અસ્તયોગ.
કૃષ્ણદેવ પાછળ ફૂંચતી'તી દ્રારિકા;
વિષાદઝાંખી, પણુ ભવ્ય મુદ્રાએ.
૪૦ સૂર્ય એમ ફૂંચે છે સાગરમાં.
અને સહસ્રોર્મિએ સાગર
ઉતારતો હતો છેલ્લી આરતી
'વિદાય' 'વિદાય' વદતી
આથમતી દ્રારામતીની.
- ૪૫ શગશિખાઓ ડોલે એમ તરંગાવળ ડોલતી.
- જય જય, જલધિની જયજયોત !
જગત ભરી હરિકિરણ સ્ફુરતી પ્રભુની પ્રભપ્રદોત:
૪૮ જય જય, જલધિની જયજયોત !
- કૃષ્ણકારણ અવતરી'તી રતનાકરની છોળ;
૫૦ જલધિની કુંવરી દ્રારિકા ! ત્હને જલધિના અંધોળ:
૫૧ જય જય, જલધિની જયજયોત !
- દિશદિશ તુજને પ્રણમશે ગણી મુક્તિપુરીની મહન્ત;
યુગયુગ ઉગતા પૂજશે, ત્હેં પીધો કાળ અનન્ત:

૫૪ જય જય, જલધિની જયજયોત !

જય જય, જલધિની જયજયોત !

૫૬ જગત ભરી હરિકિરણ સ્ફુરતી—

પ્રાણુઉડી પંખિણી સરિખડી

શખવત્ હતી સુવર્ણદ્વારિકા;

નજી જળઉલેચો બ્રહ્મકુંડ.

૬૦ સિંહચુક્ર હતી સિંહસની;

ઋષિબ્યાશ્રમ હતો ઋષિસુનો;

દેવમન્દિર હતું દેવસૂતું.

કવચ પડ્યું હતું ખાલી;

વીરનો દેહ હતો વીરભૂમિમાં.

જરિયાનનાં જૂનાં અંબરમાં

વિધવા સમી વિરૂપા ભાસતી'તી

૬૭ સુવર્ણમૂર્તિ સોહાગણ એ દ્વારિકા.

પ્રથમ પ્રગટી ચિતાઓ

સતીવની દિશાએ અજવાળતી.

૭૦ સાગરકાંઠાની શિલાએ શિલાએ

ભસૂકી ઉડી પ્રાણુપ્રોજ્જ્વળ જવાળાઓ;

નજી દેવાંગનાઓનાં જ્યોતિર્મન્દિરો,

નજી દેવતસ્વની હોમદ્વેરીઓ.

એકએક ઝાળ પોકારતી હતી

'સ્વામી' 'સ્વામી' 'સ્વામી.'

અગ્નિની આંખે સતીઓ

શોધતી હતી નિજ સ્વામીઓને,

ને દેવો દાખવતા'તા દિશાઓ.

સામટા પ્રગટ્યા સહસ્રાવધિ યજ્ઞમંડપો

- ૮૦ સતીત્વના ને દામ્પત્યોત્સવના.
ગૃહમન્દિરના હતા જે અગ્નિહોત્રો,
એ થયા સ્મશાનભૂમિનાં અજવાળાં.
દ્વર-દ્વરના દિક્ષમંડળના ધાટેથી
દેવોએ દીઠી દ્વારિકાની દીપાવલિ;
વિલોકી, વન્દી, વધાવી.
એ હતી આયુષ્યની આજ્ઞાતિઓ;
એ હતા અગ્નિના આત્મજ્યોત કૂવારા;
એ હતાં દામ્પત્યનાં સ્વયંભૂ જ્યોતિર્લિંગો;
એ હતો દ્વારિકાનો દામ્પત્યોત્સવ.
- ૯૦ અનિરુદ્ધો સંગાથે સંચરતી'તી ઉષાઓ
દેવદેવાંગનાઓનાં આતિથ્ય માણવાને.
યદુરાજે શુ સહગમન કીધું
જગસોહામણી યદુરાણીઓએ;
એ હતો અનન્તનો સહચાર.
સજળ નેત્રે નિરખતો'તો સાગર
ચિતાણીપોમાંથી ઉડતાં માનવમૌકિતકોને.
- ૯૬ પછી વાયા વટોળ—
ઝંઝો ઝમકારતા ઝંઝાનિલો.
વટોળોએ હોલવી ચિતાચારીઓને;
ને લધ ગયા હસ્તિનાપુરે
દ્વારિકાના સાગરસન્દેશ.
હસ્તિ પેરે હલમલી ઉડ્યું હસ્તિનાપુર
જાદવાસ્થળાની સાંભળીને સંહારવાર્તા.
ધર્મરાજને થયું કે
દેવમન્દિર પડ્યું દેવભૂમિનું.
- ૧૦૦

- સુભદ્રાએ સાંતર્યો પાર્થરથ,
 ને પાર્થે રમતા મુકયા
 પવનપંખાળા અશ્વરાજોને.
 સૂર્યકિરણની પાંખે યેસી જાણે
 ૧૧૦ ઉડતાં આવ્યાં એ જગત્પ્રહલે.
 પણ અસૂરાં પડ્યાં પાર્થસુભદ્રાઃ
 ૧૧૨ દ્રારિકા ફાટતી હતી દરિયામાં.
 સુભદ્રાએ શોધ્યાં રૂક્મિણીમન્દિરો,
 કૃષ્ણસખાએ શોધ્યાં કૃષ્ણભવનોને.
 મહાજલધિને ઘાટે એ
 ઉભાં હતાં જળસૂતાં સરોવરો.
 ભરેલાં દીઠાં'તાં એમને દીઠાં ખાલી.
 આભ સહાસ્રં જોઈને પૂછ્યું
 આભ ! આ શું ?
 ૧૨૦ કાળને પૂછ્યો કાળનો કાયડો.
 મહેલો હતા વીજળસૂતા મેઘ,
 હવેલીઓ હતી મણિસૂતી ખાણો.
 ઉછળતી ગોમતી ઉલેચાઈ
 પડ્યાં'તાં ગુફાઓનાં ગહવરો;
 જાણે ધરાફાટયા ધરાઓ.
 ભગિનીએ વરસાવી અશ્રુધારાઓ;
 પણ અશ્રુધારાથી પાંગરે છે
 મૃત્યુપીધેલા માનવછોડ ?
 કાળમુખો દીડો સાગરને,
 ૧૩૦ ને ઝંખાયો સ્હામો અનન્તનો આરો;
 જીવનમાં જીતેલું સૌ

હારી ગયો પાર્થ;
 શોભા ઝંખવાણી સુભદ્રાની.
 અમૃતમીઠો સંસાર થયો ખારોઝેર,
 અભિમન્યુ આથમ્યો ત્હારે દીડો હતો,
 ને આજે દીડો એમણે સ્વનકાર.
 પાર્થસુભદ્રાનું ભદ્ર હતા કૃષ્ણદેવ.
 એમની રાત્રીઓ થઇ ચન્દ્રસૂતી,
 એમના દિવસો થયા સૂર્યસૂતા.
 ૧૪૦ મહિયરની માણીગર સુભદ્રાને
 આજે સૂકાયાં મહિયરનાં મહીમાટ.
 આંખ ભરીને ઉભું
 એક ઠાણું અન્તરિક્ષ.
 ૧૪૪ અન્તરિક્ષ આવરતું'તું' બ્રહ્માંડપારને યે.
 દ્વારિકા હતી દીનમુખી;
 જીર્ણુ સાળુમાંની અમુલખ ભાત જોવી.
 પણ દેવતભવ્ય હતાં એનાં દેવમન્દિરો.
 ઓગળી જતા હિમાદ્રિશિખરો સમી
 ઉભી હતી દેવવર્ણી દ્વારિકા.
 ૧૫૦ ક્ષણે ક્ષણે ઉપટતું'તું' એતું આયુષ્ય.
 કૃષ્ણસૂના ગોમતીઘાટે
 પાર્થે અપીં ઉદ્દકઅંજલિ કૃષ્ણદેવને
 ને ઉજવી ઉત્તરક્રિયા સુજનસ્વામીની,
 કર્તુમ્-અકર્તુમ્-અન્યથા કર્તુમની.
 સવા સદીનો કાધો પૂર્ણાહુતિઉત્સવ.
 પિંગારક તીર્થમાં અધ્યું પિંગ્દાન
 ને સરોવરમાં પધરાવ્યાં સ્મરણોને.

- વિશાળો સાગરપલવટ નિહાળતાં
આજે યે ઉભાં છે એ સ્મરણો ત્હાં
૧૬૦ મહાકાળની મૂર્તિઓ થઇ-થઇનેઃ
૧૬૧ જાણેઆથમેલો યુગ સંભારતા પાળિયા.
ચાપકવચ ઉતારી નાંખ્યા પાર્થે;
ને કૃષ્ણ પાછળ કુરુક્ષેત્રવિજેતાએ
ગૌદાનમાં દીધાં નિજ પરાક્રમભંડાર.
સુભદ્રાએ ગાયાં વીરસંભારણું
ને ડોલાવ્યો મહાસાગરને.
પયોનિધિ આજે યે ગાય છે
બહેનડગાયા એ કૃષ્ણપરજીયા.
ભગિનીએ ત્રિભુવન ભર્યાં શોકાર્તિથી.
૧૭૦ બીના-બીના રહે છે ત્હારથી,
સેજળ, જળનીતરતા, ઝીલ્લરનયણા,
૧૭૨ ગીરના આરા ને ગિરનારના ઘાટ.
પૃથ્વી થઇ પાંખકાપી,
૧૭૪ ને માનવવંશ થયો મ્હાનમુખો.
ધર્મક્રિયાઓ કરીસમાપી
સહુએ હૈયાં કીધાં કંઈક હળવાં
સ્મરણ પગલીઓ સંભારી સંભારીને.
આભને ચીરતું'તું એ આકન્દ.
ને પછી ન્હોતર્યા યાદવઅવશેષોને
૧૮૦ સુધર્મા સભાના ધર્માંગણમાં
નિર્ધારવાને ભાવિનો નિર્ધાર.
યોગ હતો ઓટનો.
ચન્દ્રવિહોણી રાત્ર સમી

- યદુચન્દ્રવિહોણી હતી એ યદુસલા.
ભવિષ્ય વાંચ્યાં, પાંપણો પહાણી,
પ્રારબ્ધનાં ઉથલાવ્યાં પાનાંઓ,
અનન્તમાં પડેલી આંખડીઓ,
ને ઉચ્ચાર્યો આભવિહારતો ઉચ્ચાર
કે હરિએ ત્યાગી ત્હેને ત્યાગવી.
૧૯૦ એમ યાદવોએ સન્માન્યાં નિર્માણને.
સહુ સન્માને છે;
૧૯૨ કોક જ જીતે છે વિધિનિર્માણને.
પછી રથ જોડ્યા;
ને રથોમાં પધરાવ્યા રથીઓને.
સૂકાયેલા સરિતજહેણ સમે
યાદવઅવશેષોએ કહાડ્યો સંઘ
કાળવૃદ્ધોનો ને યદુવિધવાઓનો;
ને લીધો ઉત્તરાપથનો પંથ.
કૃષ્ણદેવ એ માર્ગે જતા;
૨૦૦ એ માર્ગે જતા'તા આજ કૃષ્ણઅવશેષો.
હરિની દ્વારિકા ચાલી હસ્તિનાપુરે
૨૦૨ ધર્મદેવની છાયામાં.
ને પછી યદુમન્દિરોમાં રમવાને
કૈલાસેથી ઉતરી જોગણીઓ
આનન્દપર્વણી ઉજવતી.
જેવો સાગર રમતો, એમ એ રમતી;
૨૦૭ ભયંકર ને ભવભીષણ.
પાછળ ઉભો'તો સૂનો સાગરતટ;
ને સૂનકારના સાગરકાંઠે

- ૨૧૦ ઉભી'તી સૂની દ્વારામતી:
એકલરંગી, ને આભને આરે;
જાણે વરસી રહેલી વાદળી.
જોખનતાં આથમ્યાં'તાં જોમ
ને સુવર્ણને ચ્હડી'તી ઝાંખપ.
વહી ગયાં'તાં મધ્યાહ્નનાં મહાતેજ
ને ઘેરાણી'તી સન્ધ્યાની સન્ધિકા.
સોહાગણી સુભદ્રાએ
પુણ્યના પૂર્યા સાથિયા
મંગળમુખા મહિયરઆંગણે.
- ૨૨૦ કૃષ્ણકુંજમાંથી જતાં જતાં
કૃષ્ણભૂમિમાં કૃષ્ણસખાએ
સખ્યનાં વાવ્યાં વાવેતર.
સુભદ્રાએ આંસુડે ભીંજવી ભૂમિને,
ને નયનો પાથર્યાં દ્વારિકામાં;
ગાંડીવધન્વાએ વળીવળીને
કીધા હંડવત્ પ્રણામ:
બન્નેએ વેડી સ્મરણોની ફૂંચારીઓ.
આજે યે ઉગે છે ત્હાં
ઉપનિષદના મન્ત્રદ્રષ્ટાએ બાળેલાં
- ૨૩૦ સનાતન સખાભાવનાં ફૂલડાં
આત્માપરમાત્માનાં આનન્દયોગનાં—
- ૨૩૨ ત્હાં; પૃથ્વી સાગર ને આભના સંગમધાટે.
સૂનકાર દીટો છે ?
શમશ્મશાકારને સાંભળ્યો છે ?
કેવાકે હતા ભીષણમુદ્રાળા

- એમના અંગના આદેશ ?
એમના મૌનના 'મહાધોષ ?
એથી યે સની ને શમશમાકાર
હતી ભીષણમુદ્રાળી યદુપુરી;
૨૪૦ નાણે એતનભૂલી હૈયાળી.
અદ્વપડિયાળી આંખડીએ
નિત્યનિત્યે જોતી'તી ઉગતો સૂર્ય
અને આથમતો ચન્દ્રમા;
ને સંભારતી'તી કૃષ્ણસ્મરણોને;
સ્હોડિયું વાળીને નાણે
ઉભી કે વિધવા સુન્દરી,
૨૪૭ સોભાગ્યનાં સ્મરણોને સ્મરતીશોધતી.
એવે થયો ગગનકાટકે,
ધરણીધૂળવતો, વિશ્વથરથરાવતો :
૨૫૦ નાણે પૃથ્વી ફાટી કે આભ ફાટ્યો;
નાણે પાતાળે પાડ્યો પોકાર;
નાણે અતલ સાગર ઉલટ્યો.
એ હતો વિધિનો વિશ્વટંકાર.
કાળનો ડંકો વાગ્યો.
સૂર્યનો : થ થંભ્યો નિરખવાને
૨૫૬ કે શા થાય છે ઉત્પાતો અવનીમાં.
ને પછી થયો ધરતીકંપ.
યાદવસૂની દ્રારિકા થયે
ધરણી ધૂળ ઉડી, અમ્બોધિ ઉછળ્યો.
૨૬૦ કાંઠાઓ ડોહ્યા, જળ ખળભળ્યાં,
મળું ઉઠ્યો ઘેરાતો ધનગોરમ્બો,

- શેષે ડોલાવી સહસ્ર કૃણાઓ.
 દ્રારિકા ચહી વિશ્વહિન્ડોળે.
 કુરુક્ષેત્રથી ચે કારમી
 વાગી ફરી સંહારહાકલ.
 રમરણોને સાંભરતો નથી
 ધરતીતલમાં એવો ધરતીકમ્પ
 કે જલધિમાં એવો જલકમ્પ.
 અહ્માની ઉતરી અન્ધારશયિની રાત્રિ,
 ૨૭૦ ને સ્જનદિનની ઉઘડી પાંપણો,
 ને પૃથ્વી ઉછળાનીકળા ક્ષીરસાગરમાંથી,
 ત્હારના મહાવિપ્લવી વિશ્વકમ્પનો
 એ હતો અધોર-અધોર પડધો.
 અહ્માંડભરતા એ અહ્મદુંદુભિનાદે
 અહ્માંડ ડોલી ઉડ્યું;
 પરઅહો પૂછ્યું પ્રારબ્ધને
 ૨૭૭ કે શા ખેલ છ આ ખેલ ?
 સર્વનાશનો વાગ્યો સંહારડંકા,
 ૨૭૮ સાગરસેનાઓ ચહી રણસંગ્રામે.
 ૨૮૦ એ સંહાર ન્હોતો;
 ૨૮૧ એ હતાં પ્રલયનાં પૂર.
 પહેલો સંભળાયો ત્હાં
 ક્ષિતિજ પાછળથી ગાજતો ધ્રુવવાટઃ
 નાણે જળભીતરમાંથી
 ધૂરકી જળજોગણીઓ.
 દેવમંડળે સાંભળ્યો હતો
 સાગરમન્થનનો મહાધોષ;

- ૨૬૦ આજે માનવમંડળે સાંભળ્યો એ.
સાગરનાં સામટાં ડોલ્યાં પાણી,
ને નયનદેશમાં ભ્રમી ડોલમડોલઃ
જણે સાગરહાથીઓની હેલાર ઉછળી;
જણે વાઘો વફૂટયા બોડમાંથી;
જણે રીંછોએ છાંડી યુદ્ધઓ.
સુવર્ણદ્રારિકા ફૂંચાડવાને
ઉલટી એમ સાગરસેનાઓ.
સોનાંને પીતાંતાં સાગરપાણી.
ઉછળતા મહારથો સરિખડા
ઉછળ્યા પછી સાગરમોજ.
દારણ્યમુખી દીસતીંતી દુનિયાં;
૩૦૦ રૂમુખો ઓળંબતોંતો આભ.
મહાવનની ડાળીઓ ડોલે
એવી ડોલી ઉડી સાગરઘટાઓઃ
જણે હિમાદ્રિનાં ડોલ્યાં વનઝુડો.
ઉપર હતાં કાજળકાળાં ભાદળાં,
ને નીચે હતી કાજળકાળી તરંગાવળ;
જગત થયું હતું કાજળકાળુંઃ
જણે અન્ધકારના વાયા વટોળ.
સૂર્ય સન્તાપ્યો; તેજ સંકેલાયાં;
આસમાન હોલવાઇ ગયું.
૩૧૦ પૃથ્વીભાગ્યે પડ્યો પડદો.
અભાંડે પણ મીંચી દીધી આંખ
૩૧૨ કે નથી નિહાળવો પ્રલયવિનાશને.
પ્રથમ ફૂંચાડી નૌકાઓને

ને જ્યા કીધા તરણીના તારણ.

પંખિણીની કાપી પાંખો.

શિખરઉંચી ઉછળી નૌકાઓ:

જાણે જળવાદળીઓ ઉડી

નભવાદળીઓને ભેટવાને.

ને સાગરપડી વાદળીઓ

૩૨૦ જળખીણોમાં સમાય છે એમ

નૌકાઓ સમાધ પડી જળખીણોમાં

જળતરુણીઓએ અતલનાં દીઠાં તલ.

દ્વારિકાપંખિણી થઇ પાંખોસૂની;

૩૨૪ ગરૂડી ગરી ગીરનીરમાં.

પૃથ્વીને પી જવાને પછી

હરોળો છૂટી યમસેનાની.

આયુધનાં કરવાંતાં એને આણુપરમાણુ

યોજનલાંખી ને કુંગરઉંચી હેલારે

આવતાંતાં પાણીનાં પૂર :

૩૩૦ જાણે જળટેકરીઓની ધારો ધાધ

પૃથ્વીના પરાજયે.

પાપ ઉછળતાંતાં પૃથ્વીનાં.

સાગરે ઉધાડ્યાં મૃત્યુમુખ,

યમદાઢ સમી દાખવી દન્તુડીઓ,

ને સહસ્ત્રમુખો ધાયો સાગર

યદુનગરીને પી જવાને.

વિશ્વદેવતાઓએ જોયું કે

૩૩૮ જળ ઝખકાળશે જગતલક્ષ્મીને.

ખડકવાસિની કેા તીર્થદેવી સમી

- ૩૪૦ ઉંભી હતી ભગવતી દ્વારામતી
 ૩૪૧ જગતને દેવમાર્ગ દાખવતી.
 ૩૪૨ કપરો અવસર ઉગતો હતો.
 પૃથ્વીએ આવન્તા દીઠા
 કાળસેનાના કારમા સેનાનીઓને.
 જોયું, વિચારું, નિર્ધારું
 જગતનગરીઓની જનનીએ.
 સાગરકાંઠા એટલે ધરતીનો કોટ.
 ધરિત્રીની એ દુર્ગદિવાલે
 પહેલ્લે કાંધે સામનો સાગરપૂરનો,
 ૩૫૦ ને વજ્રપાળ ધરી અન્તરાયે.
 કોટ હતો કાળો અને વિક્રાગ.
 જોજનલાંબી ભાગી જળહરોળો,
 અણુઅણુ વિખેર્યાં વેળપટમાં,
 ડુંગરઉંચા ઉછાલ્યા શિકરકૃવાર.
 ખોલાખણ્યા રાફડામાંથી છૂટેલું
 છંછેડાયેલું કુંકાડે નાગમંડળ,
 એવી કુંકાડતી'તી જળનાગિણીઓ
 ને ઉચ્છવાસતી'તી વિષજ્વાળાઓને.
 હારજીત હોય છે ક્ષણ—અધક્ષણની.
 ૩૬૦ એ ક્ષણમાં જોખાય છે
 જગતના ભાગ્યના ભાર.
 એ ક્ષણ છે વિધાત્રીની ક્ષણ.
 રૂઢનો છે એ લોચનપલપલાટઃ
 ઉધડે; ડોલે; ત્હાં આથમે.
 એ ક્ષણ જીતે એ જંગજેતા.

- મહારુદ્રે પલપલાવી પાંપણો;
 પૃથ્વી હારી, ને સાગર જીત્યો.
 દેહને સદા જીતે છે ચેતન,
 ને સ્થૂલને સદા જીતે છે સૂક્ષ્મ.
- ૩૭૦ મન્દિરધ્વજ જેવજેવડા ઉછળ્યા,
 ધાતા ને ધસમસતા, સાગરમોજ;
 બોળી ધરતીકાંઠાની દુર્ગદિવાલને,
 ને કોટકાંગરે રોપ્યાં વિજયનિશાન.
 ગગનભરતી ગડગડી રહી
 સાગરગજનાની જયનૌબત.
 પૃથ્વી હારી; સાગર જીત્યો.
- ૩૭૭ જય, હતો જલધિજળનો.
 ને સાગરકાંઠે હતી મર્યાદવેલ;
 નયનકિરણો સમી નાળુકડી
- ૩૮૦ ને પાંપણુરેખાઓ સમી પાતળી.
 એ હતો સાગરસીમાડો,
 એ હતી મહાજળની મર્યાદરેખા
 દેવોએ સ્વહસ્તે દોરેલી.
 મર્યાદવેલે કહ્યું સાગરને કે
 ‘બસ; થંભી જવ.’
 સુન્દરીનો થાય નયનઝબકાર
 કે ‘સાજન ! એટલે—’
 મૃદુલ મંજુલ તેજકામળા,
 કાણે કાણે ઉવેખ્યા છે
- ૩૮૦ વણુબોધ્યા એ સુન્દરીબોલ ?
 સુજનતા છે સજ્જનની સુગન્ધ.

- ક્ષણેક થંભી ગયો સાગર;
 દ્વારામતીની ક્ષણેક પાળી આણ.
 વિલોક્યું, વિચાર્યું. વિહાસ્યું.
 સાગરને આજ્ઞા હતી સાગરનાથની
 કે જા ને ઝખકાળ યદુનગરીને.
 સાગરના હતા સેનાનીધર્મ.
 સાતપુડાના સાત સાત પડ ઉલટે,
 વજ્રઘાટાળા ને શિલાઓસોહન્ટા,
 ૪૦૦ એવા ઉલટયા સાગરના સાતપૂડાઓ
 ને રૂબાડી નર્મદા સમી સાગરવેલને.
 હરિયાળીના હરિયાળા કોટકાંગરા
 ફેદી ગયા સાગરસેનાનીઓ,
 ને ઉભા અવનીના આંગણમાં;
 ધૂધવતા, ઘોરમતા, ને થનગનતા.
 બે-બે હોઠ વચ્ચે છે મુખકન્દરા,
 એવાં બે-બે મહામોજ મધ્યમાં
 કુંડકુંડી વહતીતી જળકન્દરાઓ.
 એ કુંડકુંડી જળકન્દરાઓમાં
 ૪૧૦ અમ્બોનિધિએ બોળી પૃથ્વીપાળને.
 જલધિ થયો જયધેલો;
 ૪૧૨ ને જયધ્વજ ફરકાવ્યા પાળે પાળે.
 એમ સાગરે મૂકી માઝા.
 અને મહાસાગર માઝા મૂકે
 ૪૧૪ ત્યારે ત્યારે પ્રવર્તે છે મહાપ્રલય.
 ૪૧૬ એ હતો પ્રલયનો યોગ.
 સાગર ગજ્યો ને ધાયો;

- જાણે વનઝુંડ સમાં જળઝુંડ ધાયાં.
અને એ ગર્જનામાં ગડગડી
- ૪૨૦ વિધાત્રીની દ્વારિકાપ્રવેશની અડનોખત.
સાગરનાં હુંડુભિ ઓલતાં હતાં .
- ૪૨૨ ‘ભરખું છું,’ ‘ભરખું છું,’ ‘ભરખું છું.’
સુવર્ણદ્વારિકાને રગદોળવાને
- ૪૨૪ એમ ચ્હડયા સર્વનાશના સાગરમોજ.
યમસેનાઓ ઉભરાણી અવનીધાટે.
સર્પોનાં ટોળાં સમી
ઉછળી તરંગાવલિઓ :
- જાણે શેષ ધાયો સહસ્ત્ર કણાએ.
પ્રથમપહેલ્લી પૂરી ગોમતીને.
- ૪૩૦ ગોમતી હતી ચદુનગરીતું ગૌરવ.
ધસમસતું ધાયું ઘોડાપૂર
ને ફાડયો સ્નાનઘાટ કૃષ્ણદેવનો.
યાત્રિકાને કીધાં ઘાટસૂનાં.
સાગરછોળે ભૂંસી કૃષ્ણપગલીઓને
કે સાંભરે નહિ સ્મરણોના અવશેષ.
દેવોની દેવસૃષ્ટિ કે દાનવોની દાનવસૃષ્ટિ
નથી જોતા નિર્માણના કાળદૂતો.
એમનાં જગખેલન
એટલે યમનાં આત્માપાલન.
- ૪૪૦ સ્વરજ ઉગે કે આથમે,
પૃથ્વી ફાટે કે ફૂટે,—
અમોઘ છે નિર્માણનાં બાણુ :
૪૪૩ પગ આવ્યે પડવાનાં.

- આંધિની એ તિથિએ
વહતા'તા પ્રલયના આસાટ'કાર;
વણુરોક્યા, વણુવાળ્યા, વણુઉથાળ્યા.
ત્યાં બણે છે ધનુષ્યના રાજદોર
માનવવંશના મહાધનુષ્યધારીઓ
કે શર જાય ગિરિસોંસરવા.
૪૫૦ ફેહોયેલાંને, પાકેલાંને, અપકવને—
ધંટી સૌને દળે છે એમ—
સૌને દળે છે નિર્માણની કાળધંટી.
૪૫૩ પર છે એક પરબ્રહ્મ.
૪૫૪ સૃજનહેતુ ભૂંસવાને ધાયો સાગર.
ઝરખા જેવડાં જહાજો ઉછળતાં
ને અગાસીઓ જેવડા શદપાટ.
ધોર નાદે ધૂધવતો'તો સાગર
ને ક્ષિતિજપાર સંભળાતો એ ધૂધવાટ.
ધડીક વિશ્વ હતું નાદમય.
૪૬૦ ક્ષિતિજપાળેથી ક્ષિતિજપાળે
૪૬૧ ધૂમતી'તી એક સાગરધોણા.
કૈલાસશિખરે તે તિથિએ
મહારુદ્રે માંડ્યું'તું તાંડવનૃત્ય
ને ધણુધણુવ્યા'તા હિમાદ્રિના પાયાઓને.
જોગણીઓએ ઝીલ્યા એના પડધા,
અને સાગરમન્થન આદરી
માયાનટીએ માંડ્યું પ્રલયનૃત્ય;
રુદ્રવર્ણ, વિષ્ણવકારી, વિશ્વવિનાશક.
કાલિકાએ છુટ્ટી મહેલી કેશાવલિ

- ૪૭૦ ને ખેલી સંહારખેલ.
 ધ્રુમરીઓ લેતી'તી ધ્રુમરધેર
 ક્ષિતિજક્ષિતિજને પાલવછેડશે જતા.
 તારલા ઉખાડી પરાવ્યા કેશલટોમાં;
 રાશિઓનક્ષત્રોને વીણી-ગૂંથી
 કીધા હૈયાના હાર.
 એમ અન્તરિક્ષ વરસે છે કાળનાં બાણો.
 પૃથ્વી બોળવાને આમ ઉગ્ગડ્યું.
 એમની કીકીઓમાં હતા
 હલાહલના ભરેલા કુંભ,
- ૪૮૦ કાળકુંવરી મહાકાળી
 ઝીલાવતી હતી એ પ્રલયગીત
 ને ઝીલતી હતી કાળિકાની સહિયરો.
 રુદ્રગણની હાથેળીઓ સમા
 ઉછળતા'તા સાગરમોજ,
 ને પડતા'તા-ગળે ચમદંડ પડ્યા :
 જ્યાં પડે ત્યાં પાતાળ પેખાય.
 ભ્રમર ઝીલે નહિ એ ભાર.
 એ હતી વિધિની ગદાઓ;
 એ હતી મહારુદ્રની મૃત્યુસાંગો.
- ૪૯૦ કૃષ્ણ જતાં કૃષ્ણદેવની દ્રારિકાને
 ૪૯૧ ઘેરી વળી જળજોગણીઓ.
 સૂર્ય રૂપે પૃથ્વીને
 તેજ ઘેરે છે કે અન્ધકાર ?
- ૪૯૪ દ્રારિકામાં વહતી'તી અન્ધારઅખાવલિ.
 મહાસાગરનાં મહાપુર પછી

- પેઠાં દ્રારિકાની સાગરપોળમાં;
 ખલાળતાં, પછાડતાં, ફપાડતાં.
 રાજમાર્ગે થયા મહાનદો;
 હવેલીઓ થઇ ડોલતી નૌકાઓ;
 ૫૦૦ ધામધ્વજો થયા ફડફડતા શદ.
 અગાસીઉંચી ઉછળતી'તી સાગરછોળો.
 સાગર પેઠો યાદવમન્દિરોમાં.
 મણિઓના કીધા કાંકરા,
 રૂપાનાં કીધા કથીર,
 ચન્દનકુંકુમના કીધા ગેરુ.
 ભાગ્યને પૂર્યાં ભોંયરાંમાં.
 વિભૂતિઓ થઈ વરવી,
 નગરતેજ થયાં ભસ્મભૂખરાં,
 સુવર્ણ પથરાયાં થઈ ગોરોચન.
 ૫૧૦ ગદ થયો માટીની બેખડ.
 સુવર્ણસુંદરી થઈ શિલા.
 આજે યે વીણુ છે ભાવિકો
 ને વધાવે છે ભાગ્યદેશે
 ૫૧૪ સુવર્ણદ્રારિકાની એ સુવર્ણભસ્મ.
 મણિમય સાગરમન્દિરો
 એમ થયા સાગરલોહના વાસ.
 મહર્ષિ ગયા ને વનમાં વસ્યા વાધ.
 સિંહસૂની વનગુફાઓમાં
 હુંકારે છે વાયુના વ'ટોળ;
 ૫૨૦ યાદવસૂનાં યાદવમન્દિરોમાં
 ૫૨૧ એવા હુંકારતા'તા સાગરમોજ.

- એ સાગર ન્હોતો ગર્જતો;
 ૫૨૩ એ હતા નિર્માણના મહાટંકાર.
 ને પોકાર ને આશીર્વાદ ઉચ્ચરતી
 દીન દુઃખિયારી લવ્ય દ્વારામતી
 યાચતી'તી છેલ્લી વિદાય
 સાહેલી જગત્નગરીઓની.
 જગત છે જવાનો બ્રહ્માર્ગ
 સખીઓ ઝીલતી'તી એ ગીત
 ૫૩૦ ને ઉછાળતી'તી યુગયુગનાં આલભાં;
 કેમ જાણે જવું છે સત
 ને રહેવું છે અસત.
 આજે યે ગાય છે એ વિદાયગીત
 સુવર્ણદ્વારિકાસ્થનો ગોમતીઘાટનો સાગરકાંઠો
 અમાસપૂર્ણિમાની કાક મધરાતે,
 ૫૩૬ ને સાંભળે છે સ્વનકાર.
 ૫૩૭ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.
 સ્મૃતિઓ ન ભૂલશે, સ્મરણો સંભારશે,
 સ્મરશે કાલાવધિના ઘાટ;
 ૫૪૦ ઇતિહાસો બોલશે યશની બિરદાવણ,
 બેઠી છું કાળને લલાટ:
 ૫૪૨ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.
 સૌન્દર્યસોહામણો સ્વામી સિધાબો,
 પછી પૂરવા શા ઠાલી આવાસ ?
 પૃથાં હોય આશાહુલ્લાસો ત્હમારાં, ત્હેવા
 મ્હારા પૂરાજો હુલ્લાસ;
 ૫૪૭ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.

- કાળની જીભે જેવી સાગરછોળો
ચાટતી હતી યદ્દનગરીને:
૫૫૦ જાણે હેમગિરિને વળગી જળનાગણીઓ.
યમની દન્તુડીઓ સમાં
ઉછળતાં સાગરમેળંગો
ચાવી ગયાં યદ્દમહેલોને;
મહાજલધિ પી ગયો સુવર્ણદ્રારિકાને.
દ્રારિકાને દેવાયું સાગરદાંકણું.
વિધિએ લખ્યા પાણીથી;
વજના થયા એ વિધિલેખ.
૫૫૮ સુવર્ણદ્રારિકા થઈ ભેખધારિણી,
૫૫૯ સમાધિભાષા બોલતો'તો સાગર.
૫૬૦ સુધર્માસભાના ધર્મમંદિરે એક
ના પાડી સાગરશરણુગતિની.
ધર્મને શરણુ શાં ?
નિત્યનિત્યે ત્યાં ઉચ્ચારાતા ધર્મમન્ત્રો;
રહવારરહાંજ ત્યાં થતો'તો વેદોચ્ચાર;
ત્યાં પ્રજ્જ્વલવળતો દતો
નગરીનો નગરઅગ્નિહોત્ર:
સુધર્મા ન નમે સાગરને.
સુધર્માએ પાછી વાળી સાગરભરતી;
નિર્માણને થે ધડીક કહી ના.
૫૭૦ એ ધર્મદુર્ગે પાય ડોકી,
હાથ પછાડી, માથું ફેાડી,
પાછે પગે પાછો વળ્યો સાગર;
કુંદ, ગર્જતો, ગર્વથેલડો.

એની ભરતીનો થયો ઓટ.
 સાગર ગયો સપ્તપાતાળમાં
 ને સુધર્માની કહી અહંકારકથા.
 પાતાળમાંથી પછી પ્રગટયો પ્રલયપુરુષ
 ધર્મમંદિર સુધર્માને ઝળકાળવાને.
 ધર્મને બોળવા પછી પાતાળ ફાટયાં.

૫૭૯

૫૮૦

વિધાત્રી ધ્રુવટ બોલે

એમ સંકારાષ્ટ્ર એક વાદળી
 ને મંહીથી ઝળકી સૂર્યજ્વાળાઓઃ
 જાણે પ્રલયપુરુષનું વદનમંડળ.
 સાગરજળમાંથી ઉછળ્યો તેજસ્વારો
 ને ઉડ્યો સૂર્યલોકમાંઃ
 જાણે અક્ષાંડઅક્ષાંડનો પ્રભાસંતુ.
 એનો બન્ધાયો જ્યોતિસ્તંભ,
 આભઝીલતો, અન્તરિક્ષઅજવાળતોઃ
 જાણે અભયક્રનો મૂલાધાર દેહદંડ.
 મધ્યદેશે ફાટ્યો એ જ્યોતિસ્તંભ.
 ને હિરણ્યકશ્યપુના અગ્નિસ્તંભમાંથી
 પ્રગટયા હતા તૃસિંહ ભગવાન--
 અડધા નર ને અડધા સિંહઃ-એવા,
 કંઈક ભૂતવેશે, કંઈક ભવિષ્યવેશે,
 કંઈક વર્તમાનના વાધા સજેલા,
 તેજસ્તંભમાંથી પ્રગટયા પ્રલયપુરુષ;
 વિશ્વવિધ્વવી, જગત્સંહારકઃ
 જાણે વિરાટના લઘુબન્ધુ,
 જાણે દ્વિશાઓને પી જશે.

૫૯૦

૬૦૦

એની એક આંખમાં હતો પુણ્યલોક,
એની બીજી આંખમાં હતો પાપલોક.
એની બ્રુકુટિમાં વહતાં'તાં પૂર.
અંગુલિ-અંગુલિએથી લટકતા'તા
લોકલોકના લોલવિલોલ દડાઓ.
રૂંઢમાળાઓ હતી એના આભૂષણે,
હાથે હતાં પ્રલયભૂખ્યાં ભિક્ષાખપ્પરો.
ગિરિવરો હીંચકતા હતા
હિન્ડોળા ખાતા એનાં મુદ્દાંઓમાંથી.
કિરણો નહોતાં એનાં અગ્નિલોચનોમાં;

૬૧૦

એ હતાં પ્રલયનાં અત્માત્મ:
પડે ત્યાં પ્રલય પ્રવર્તવિ.
પાંપણોમાં પરોવી'તી સૂરજમાળાઓ.
ચરણોની અંગુલિખીણોમાં
સળગતાં'તાં પાતાળમંડળો.
એનો શ્વાસોચ્છવાસ નહોતો;
એ હતી વડવાનળની આળો:
નીરવાસી નારાયણને થે દઝાડે.
એના નીલાંબર વેશમાં
હતાં કૃષ્ણવર્ણીં છાયામંડળો.

૬૨૦

મુદ્રામાં હતા રુદ્ર ને ભદ્ર.

૬૨૧

અને આનન્દતી હતી એ ભયંકરતા.

ગેળલાતીગર સાચરગાલીએ

નાચતા'તા એ પ્રલયપુરુષ,

ને ઝાલતા'તા દિશાદિશાના અંબોડલા

જલધિનાં જળ પાવાને.

- દિશાઓ ભાગતી'તી અનન્તમાં.
 ઉછળતા સાગરમોજ હતા
 એના નીલાંબર પલવટની કરચલીઓ;
 ને કરચલિયે કરચલિયે હતી વીજકટારો.
- ૬૩૦ એના કરખડ્ગો વીંઝાતા હતા
 ગગનરૂપર્ષીતી મેઘમાળાઓમાં.
 જ્યારે જ્યારે પ્રલય પ્રવર્તે છે
 ત્યારે ત્યારે પ્રગટે છે પ્રલયપુરુષ:
 અધર્મને યે બોળે, ધર્મને યે બોળે.
 પ્રલય ભૂંસે છે વિશ્વની પાટી.
 એમનો રંગ છે કલિનો રંગ,
 એમના ભાગ્યદેશે છે કલિત્રિપુંડ્ર.
 રુદ્રના ગણનાથ સમા,
 જોગણીઓના જોગેશ્વર જેવા,
 ૬૪૦ ભવભયંકર એ ભેરવનાથ
 આવતા'તા દ્વારિકાની દિશામાં,
 દિશામંડળને ચાંપતા ચાંપતા.
 અન્તરિક્ષ કમ્પતું'તું અંગરૂપશે.
 કૃષ્ણદેવ ને કૃષ્ણદેવનું સુદર્શન ગયે
 દ્વારિકા હતી દામણી.
 ઝંખવાયા હતા એના રતનકાંગરાઓ,
 ૬૪૧ ને ગાતી'તી અશ્રુગીતા.
 યોજનયોજનવાની પગલીઓ પાડતા
 આવતા'તા એ પ્રલયપુરુષ.
 ૬૪૦ પ્રારબ્ધ ચાલતું એમના પડછાયામાં.
 અને પ્રલયપુરુષ પોતે હતા પડછાયો;

- મહામૂર્તિ હતી મહદાકાશને આરે.
પ્રલયપુરુષની પાછળ, આધે આધે,
અક્ષાંડના અક્ષધાટે,
ઉભા'તા પરમ પુરુષ—
પરઅક્ષના પુરુષાવતાર.
કચ્છારેક વાતા'તા એ વાંસળી,
કચ્છારેક પૂરતા'તા એ શખ,
કચ્છારેક વગાડતા'તા મહાદુંડુભિ.
૬૬૦ ચાર-ચાર યુગનાં વાગતાં ત્હાં ચોધડિયાં.
પરમ પુરુષ હતા આનન્દમૂર્તિ,
પરમ પુરુષ હતા રસપ્રતિભા.
એમની ભમ્મરે ઉગતાં વિશ્વકલ્યાણ;
એમના લલાટદેશે લખ્યા.હતા
સર્વોદ્ધારના અક્ષમન્ત્રો.
કરમાં હતા લોકલોકના આદેશ.
ભૂત ભાવિ ને વર્તમાનનાં બહેણુ
વહતાં'તાં એમનાં કાકીમંડળમાંથી.
આભવિશ્વાળી એમની હાથેળીઓમાં
૬૭૦ રમતા'તા કાળ ને અવકાશ.
વિધાત્રી હતી એમની સૌરભસ્વામિની.
દ્વિશાદ્વિશાને હૈયે આલેખાતી'તી
પરમ પુરુષની ગેખી ગહનતા.
પરમ પુરુષ લખતા હતા
પરઅક્ષનું અક્ષાંડકાવ્ય :
આત્મકથાનું મહામહામહાભારત.
૬૭૭ મન્વન્તરોની કાળવહી.

- પરમ પુરુષના શંખનાદે
નાચતા'તા આજ પ્રલયપુરુષ;
- ૬૮૦ પરમ પુરુષના દુંદુહિનાદે
ગાજતો'તો આજ મહાસાગર.
પ્રલયપુરુષ હતા નટરાજ
ને પરમ પુરુષ હતા સુતધાર
બ્રહ્માંડની બ્રહ્મલીલાના.
એમ બજવાતું હતું
- ૬૮૧ દ્વારિકાપ્રલયતું મહાનાટક.
૬૮૭ પ્રલયપુરુષે ફાડી સુધર્માને.
કુરુક્ષેત્રની પ્રથમ તિથિએ,
પાપમોચની એ એકાદશીએ
- ૬૮૦ સ્થામસ્થામા ઉલટયા હતા
અઢાર અક્ષૌહિણીના મહાસાગરો :
અશ્વો, રથો, હાથીઓ, પતાકાઓ :
ચાપ બાણ સાંગ ગદા ખૂગ ચક્ર;
શતધ્વીઓ, સહસ્ત્રધ્વીઓ;
દેવોના દેવાઓ, બ્રહ્મના બ્રહ્માઓ :
એવા ધ્રુવવતા'તા આજ પ્રલયપુરુષ
મહાસાગરના મહારણુમાં;
ને એકલપ'ડે ખેલતા'તા કુરુક્ષેત્ર
આલને ઓછાયે.
- ૭૦૦ ભીષ્મે એ હતા, પાર્થ એ હતા.
પરમ પુરુષ જોતા ને હસતા.
૭૦૨ એ હાસ્ય હતું શોકછાયાળું.
દ્વારામતીએ કીધો સાગરપ્રવેશ;

- કૃષ્ણ પાછળ દ્વારિકા સતી થઇ ;
 દેવ પાછળ સિધાવી દેવાંગના.
 મો વર્ષની સંગાથિણીથી
 સહ્યો ન ગયો હરિનો વિરહ;
 વૈધવ્ય ન વેઠાયું વીરાંગનાથી;
 ને હરિવરની સંગાથે સિધાવી
- ૭૧૦ હરિવરની લાવણ્યમુખી લાડિલી.
 દ્વારિકાએ એમ ઉજવી કૃષ્ણશતામ્બી
 આયુષ્યનાં દાન અર્પી-અર્પીને.
 વિશ્વે જોયો એ વિરાટવિધ્વંસઃ
 જાણે પૃથ્વી ફૂળી ગઇ જલધિજલમાં,
 જાણે અહ્માંડ ભાંગી પડ્યું.
- ૭૧૬ મહેરામણ પી ગયો કૃષ્ણનગરીને.
 એને લેહો યે રહ્યું એક શિખર,
 જે ન ઝમકોગાયું પ્રલયપુરુષથી યે.
 મહેરામણે માઝા મૂકી અહ્માંડની,
- ૭૨૦ પણ અહ્મની ન મૂકાઇ માઝા
 મહાકાય મહેરામણથી યે.
 વનતરુઓ વચ્ચે વૃક્ષરાજ સરખડું,
 ગિરિશિખરો મધ્યે ગિરિશિખર સમોવડું
 આભઉછળતા અમ્બોનિધિના તરંગોમાં
 ઉભું હતું હરિવરનું હરિમન્દિર.
 મહેરામણને એ અવગણતું,
 પ્રલયપુરુષને એ હસતું,
 પરમ પુરુષને એ પ્રણમતું હતું.
 ગર્વગરવો મહાસાગર

૭૩૦

ધેરતો, ધૂમતો, હીંકારતો, કુંકાડતો, ધૂધવતો,
 ને અદક્ષિણા કરીને પછડાતો.
 હરિમન્દિર હતું વીજળીનો આસાદ;
 પ્રલયપુરુષ યાથ ભરતા કે દાઝતા.
 મહાવિનાશ મધ્યે અવિનાશી
 ઉભુંતું એ અવિનાશીનું મન્દિર:
 એક, અજીત, ને અણુઆયમતું.
 દેવતેજ ન હોલવાય પાણીથી.
 કાળનો સાગરે કહેતો હતો
 કે હરિમન્દિર છે કાળથી પર;

૭૪૦

પરબ્રહ્મ મ્હોટા છે પ્રલયથી.

૭૪૧

હરિવરને હોય નહિ હાર.

પિંડારક તીર્થના ઋષિવરો

પછી જઇને વસ્યા હરિમન્દિરમાં,
 બ્રહ્મર્ષિઓ થયા બ્રહ્મના મહેમાન,
 ને ગાયાં ત્યાં હરિવરનાં ગુણગાન.
 દેવપાઠ્યા દેવર્ષિ આવતા
 ને દેવતંબૂર ત્યાં રણુકાવતા;
 ને ગાતા નારદગીતા કે
 મદ્મક્તા યત્ર ગાયન્તિ,

૭૫૦

તત્ર તિષ્ઠામિ, નારદ !

એ તંબૂરસરે પધારતા ત્યાં શ્રી હરિ
 વૈકુંઠની મહાવિશ્વતિઓને ત્યાગીને ચે.
 જગત જગી ઉઠતું એ હરિકીર્તને
 ને જગી ઉઠતો માનવવંશ,
 સૂર્યનાં સૂર્યતેજ સમેાવડો પછી

- પૃથ્વીમાં પ્રસર્યાં ભાગવત ધર્મ. —
 ઋષિવરોએ કારિકાનું કીધું તીર્થ
 ને તીર્થની કીધી મુક્તિપુરી;
 અને એમ કીધું શાપનું પ્રાયશ્ચિત.
 ૭૬૦ સમાધિભાષાનાં એ ઋષિસૂકતોને
 ગૂંથી-ગૂંથીને ગૂંચાઇ પછી
 શ્રીમદ્ ભાગવતની હરિસંહિતા
 ૭૬૩ વિશાળા વૈષ્ણવ ધર્મની.
 જળજળખંભાકારની વચ્ચે,
 આંખપાથર્યા અમ્બોનિધિ મધ્યે,
 આલઆરે ચન્દ્રમા સમું.
 ક્ષીરસાગરે શેષશાયી જેવું,
 એકલવાયું ઉભું તુ હરિમન્દિર—
 સાગરસોહામણું ને સંસારસંજવનું.
 ૭૭૦ ને અવનીની આંખડલી સરિખડું
 માંડી મીઠે નિહાળતું હતું
 ઉગતીઆથમતી યુગાવલિઓને;
 ૬૩૦ જાણે વાટ જોતું હોયને
 હરિવરને પાછા પધારવાની.
 વરધો વીતતી, મન્વન્તરો આથમતા;
 સહુ ઉપર પડતો'તો અનન્તનો પડભાયો!
 સામગીત સમે, ઋક્મન્ત્રો સમે,
 હિમાદ્રિના શિખરશર્ગ જેવા
 શ્રી હરિના હરિમન્દિરનો હતો
 અનન્તનો એક જ ઉદ્દ્યોધ:
 ૭૮૦
 ૭૮૧ 'હરિ યોલ,' 'હરિ યોલ,' 'હરિ યોલ.'
 હરિ યોલ, હરિ યોલ, હરિ યોલ;

- ૭૮૪ નભઉરના પડદા ખોલ-ખોલ,
હરિ ખોલ.
જુગજુગના વહે વિભુ અમિત ઓધ,
હરિ ખોલ;
આ ઇન્દ્રધનુષ્ય દોરાયે;
ઉગી, ખીલી, આથમી જાયે;
પડે પ્રલયપુરુષના શર અમોધ,
હરિ ખોલ.
૭૮૫ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.
સુણુ વિશ્વકાવ્યના કાંડ-કાંડ,
હરિ ખોલ;
પેએલા અનન્તના આરા;
ત્યાં અખંડ છે ઉજ્યારા;
કહે 'બ્રહ્મ' 'બ્રહ્મ' 'બ્રહ્માંડખંડ,
હરિ ખોલ.
૭૮૬ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.
પ્રારબ્ધ પીતો શ્રીલ જગતજાળ,
હરિ ખોલ;
૮૦૦ જો, પ્રલયપૂર ઉછળે છે;
જો, પ્રયંડ નભ પ્રજળે છે;
આનન્દમુખે પી મહાકાળ,
હરિ ખોલ.
૮૦૪ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ;
સુણુ પ્રલયપુરુષના પ્રલયદોહ:
હરિ ખોલ.
૮૦૮ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.

ગીતાવલિ

પાનું

સાગરિયો શિરમોર

૯૨

અંડ પહેલો

૧, હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ

૧૭૧

૨, હું તો હરિની દેવહંસલી.

૨૪

૩, સકલ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

૪૧

અંડ બીજો

૪, અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર

૪૬

૫, જળની ઝરણી વહે રે લોહ

૫૩

૬, સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ

૬૪

અંડ ત્રીજો

૭, સાધુ હો ! સુણો હરિની ગિર્વાણ.

૭૮

૮, પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

૮૭

૯, પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ.

૧૦૭

અંડ ચોથો

૧૦, જય જય, જલધિની જયજ્યોત !

૧૧૧

૧૧, સાહેલીઓ ! આપો-આપોને વિદાય

૧૩૦

૧૨, હરિ બોલ, હરિ બોલ, હરિ બોલ.

૧૩૯

